

SÕDUR

**Kevad
nühiks**

**SÕJASJANDUSE
AJAKIRI nr
74-15**

PLUTEN

M OODNE ELUKINDLUSTUS

pakub kindlustatule ja tema perekonnale täiuslikku kindlustuskaitset. EESTI LLOYD'I poolt läbiviidud uuendused võimaldavad meie kodumaalgi kasutada kõiki moodsa elukindlustuse hüvesid. Moodsad poliisitingimused, alandatud preemiad, uued kindlustusviisid ja tervishoidlikud soodus-

tused on leidnud sooja poolehoidu kindlustatute peres. Need laiaulatuslikud uuendused andsid suure hoo meie kodumaal elukindlustuse kiiremaks levimiseks. Teised kindlustusseltsidki on tunnustanud seda ja on isegi juba mõnes osas järgnenud EESTI LLOYD'I eeskujule. Seegi tõendab, et

EESTI LLOYD'IL

ON SUURIMAD KOGEMUSED JA MOODSAMAD TINGIMUSED

OSTKE AINULT KODUMAA KAUPA!

**AKTSIA
SELTS**

Rauaniit

TALLINNAS, RANNAVÄRAVA PUIEST. 7. TEL. 440-54

Valmistab kõige paremas headuses
siidi ja kunstiidi riidet:

CRÊPE-DE-CHINE, raskendamata,
CRÊPE - GEORGETTE,
CRÊPE-SATIN, CHARMELAIN,
VELOUTINE, TVEED, MILA-
NAISE, ATLAS, RIPS, VATIIN

NÕUDKE KÕIKJAL MEIE trikoopesu,
salle, kaelasidemeid, sukki ja sokke, spor-
di- ja võrksärke, kõlapitse, paelu j. n. e.

SAADAVAL ÜLE EESTI! *Meie kaubad valmistatakse kõrgeväärtuslikust materjalist, kuid on aga seejuures hinnalt odavad!*

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI

SÕDUR

XV AASTAKAIK

Nr. 14/15 — 15.04.33

Inglise sõjaline abi Eestile.

Ed. Laaman.

Meie esimese välisdelegatsiooni liikmete — Ed. Virgo, M. Martna ja professor A. Piibu poleemika („V. Maa“ 24. veebruarist, 3., 8. ja 14. märtsist s. a.) on tõmmanud diplomaatilise saladuse liniku aktsioonilt, mis sai meie Vabadusesõja aluseks. Nagu kindral Laidoner on tähendanud, ei oleks ilma Inglise laevastiku kaitseta ja varustuse abita meil üldse võimalik olnud oma maal vastu panna punastele.

Vaevalt suudetakse praegu enam ette kujutada, missuguse põnevusega oodati kodumaal siis seda Inglise abi. Nagu „Postimees“ siis ütles: Päevad tundusid paljudele aastatena. Teoorjuse aegsete maltsvetlaste „valge laeva“ ootamine Läänamäel võis ka vaevalt olla pinevam. Sai ju igäüks aru, et sellest ripub küsimus, kas Eestil olla või mitte olla. Kuna Narva poolt punaväed rühkisid ikka lähemale ja lähemale ja Soome lähel punaste laevad hiilisid järjest edasi, saates meie rinde seljataha dessante, päriti Tallinnas palavikulisel silmil valitsuse esindajailt, kunas tuleb Inglise laevastik ja kas ta üldse tuleb.

Kõige halvem lugu seisis siis selles, et meie midagi ei teadnud. Meie ei teadnud rahvusvahelist seisukorda. Meie olime tulnud Saksa okupatsiooni alt, kui kotist. Meie ei osanud kohaneda välisoludele. Meil ei olnud ettekujutust, millist abi me välisilmalt võime oodata ja millist mitte. Ja et me end ähvardava hädaohu ees nii nõrgana tundisime, siis seda kergem kaldusime väljast ootama kõike.

Kõige vähem oskasime siis küll ette kujutada, missugused takistused tuli Inglismaal võita ära, et meile üldse saata abi. Ja kõige vähem tuli meile siis pähe see kõige dramaatilisem: et see abi, tõsise kaalumise järel otsustatud, varsti, sõna tõsiselt mõttes, juukse-

karva otsa rippuma jäi. Mingist tuulepuhangust oleks siis küllalt olnud, et teda võtta hoopis tagasi. Siis poleks olnud ka Eestit.

*

Saksa väed olid taganemas 1918. juulist saadik; septembri lõpust võtsid sündmused nende jaoks katastroofilise käigu: Bulgaaria langes kokku. Teiste Saksa liitlaste — Türgi ja Austria kokkulangemine oli veel ajaküsimus. Maailmasõja lõpp hakkas juba paistma.

Eesti välisdelegatsiooni liikmed J. Tõnisson, K. Menning, M. Martna ja Ed. Virgo, kes istunud Kopenhaagenis üsna puudulikult sidemes kodumaaga, kutsusid enda poole sõjaministri kindral A. Larka, kes ühes kindral A. Tõnissoniga oli maapaos Helsingis: taheti lähemaid teateid seisukorrast kodumaal, ühtlasi andmeid, kui palju vajatakse välis abi saksa vägede lahukumise korral.

Kindral Larkal olid Helsingis muidugi lähemad teated kodumaa oludest, kui välisdelegaatidel Kopenhaagenis. Kuid otsekohene pidev side Tallinnas põranda all tegutseva Eesti Ajutise Valitsusega polnud temalgi kõige parem. Igatahes ei saanud ta tarviliku sõjalise abi kohta andmeid mitte Ajutiselt Valitsuselt, vaid pidi ise ühes kindral A. Tõnissoniga asjas võtma seisukoha. Nagu hiljem selgus, ei erinenud see palju Ajutise Valitsuse omast.

*

Kodumaal võtsid saksa okupatsioonivõimud hädaga uued noodid. Veel hiljuti ei tahtnud kindral Seckendorff kuuldagi elanikkonna meeleolude arvestamisest. Nüüd hakati selt elanikkonnalt värbima poolehoidu. Nähes ette, et liitlased saavad nõudma saksa vägede lahkumist Baltimaadelt, taheti, et eestlased nüüd paluksid enamlike hädaohu vastu saksa kaitset. Saksa pressestelle kir-

jutas oma „Tallinna Päevalehes“ ühe manitsuse teise järele. Eestlastele seati eeskujuks soomlaste saksa orientatsiooni. „Kas siis tõesti soomlased, kes meist on igas asjas ees, kes omandanud omale ajaloo jooksul riiklikke kogemusi ja elutarkust, ei suuda meile poliitikas enam mingit õpetust anda? Kuidas see juhtus, et Svinhufvud oma teekonnal sõitis Tallinna kaudu Berliini, meie juhid aga — Helsingi kaudu Londoni? Üks peab siin nõrgal alusel olema: kas soomlaste poliitiline tarkus või mõne meie poliitilise juhi kogemused“ (26. sept.).

Siis seletati, et „ka rohkem arusaajad Eesti elanikud ei kahtle sugugi selle juures, et meie maa ennast ei või kaitsta vene anarhismi vastu.“ Iseseisvus, kui see üldse on võimalik, võivat alles tekkida aastate jooksul. Igatahes mitte enne, kui enamlus on Venemaal langenud kokku. Seni olevat aga saksa kaitse vajalik. Teine tee — Inglise või Ameerika abi — ei viivat sihile (3. okt.).

Esiteks heideti eestlastele söödaks majandusilkke lubadusi, näit. uute raudteede ehitamise kavatsusi (7. okt.). Selle järele aga, kui vabameelne Badeni prints Max sai Saksamaa kantsleriks, et liitlastelt rahu paluda, tuldi eestlastele ka poliitiliste järelandmiste pakkumisega. „Eesti rahvas ei igatse merede-taguste riikide vahelesegamist, kui aga praegused võimud tuleksid tema soovidele vastu“ (9. okt.).

Prints Max alustas oma rahuaktsiooni sellega, et 5. okt. riigipäeval seletas, et üldise rahu tegemisel ei võivat saksa senised rahulepingud olla takistuseks. See tähendas valmisolekut tarbekorral ka Bresti lepingu revideerimiseks. Ja 12. okt. võttis Saksamaa rahuläbirääkimiste aluseks vastu Ameerika presidendi Wilsoni kuulsad punktid ning nõustus vägede väljaviimisega okupeeritud maadelt.

Määratu kergendustunne käis siis eestlastest läbi. „Jälle võib iseseisvast Eestist kõneleda“, tähendas A. Jürgenstein „Postimehes“ (14. okt.) ja tsensor ei julenud seda enam tõmmata maha.

Kuid sakslased ei kaotanud lootust, et nad kõigest hoolimata veel saaksid esineda Baltimaade kaitsetena enamluse vastu. Kuna president Wilson oli liit ja erapooletuid riike kutsunud kõike abinõusid läbi kaaluma, et enamluse vastu üles astuda, tähendati saksa ajakirjanduses (näit. Kreuz-Zeitung), et võitlus enamluse vastu võiks osutada sillaks Saksamaa ja tema vaenlaste vahel. Skandinaavia lehtedes hoiatati, et kui liitlased peaksid nõudma saksa vägede lahkumist vene piirimaadelt, siis need maad paratamatult langeksid enamlaste ohvriks.

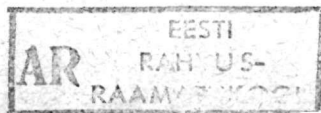
Kuidas suhtusid neisse juttudesse eestlased? Okupatsioon oli kõike nii kibestanud, et edasisest saksa kaitsest ei tahetud kuulda. Kollitamise enamluse hädaohuga tembeldas „Postimees“ (16. okt.) „kolumatsumiseks“ ja võrdles seda 1905. aasta „musta saja“ juttudega. „Enamlased tuleksid küll, aga... rahvusvaheline seisukord ei luba“. „Venemaa on Eestit enda küljest tunnistanud lahti, Saksamaa niisama. Kas me oleme mingisugune kaup, mida lükatakse tarbekorral edasi-tagasi? Nüüd — rahvaste enesemääramise õiguse ajal?“ Ühe sõnaga, eestlastele paistis see täitsa endastmõistetavana, et võitjad liitriigid saavad neid kaitsma.

„Postimehe“ vaadetele ühines ka Ajutine Valitsus. Siiski tegi maakaitse juba siis valitsusele muret. Et salajase kaitseleidu kõrval saaks asuda ka oma sõjaväe uuestikorraldamisele, taheti saata eridelegatsioon Berliini. See nõu jäi aga varsti kõrvale, sest et sakslased kõigi tundemärkide järele saksa väe kaitset peale pressisid; sidemete tõttu Balti sakslusega loeti aga seda maa demokraatlikule arenemisele hädaohtlikuks, ka kui sakslaste jäämine sünniks liitriikide loal ja eestlaste nõusolekul.

Oktoobri keskel pöördusid Tallinna okupatsiooni võimud otsekohe Eesti tegelaste poole küsimusega, kas need soovivad maale saksa, inglise või mõnda muud kaitset. Tallinna linnapealik kutsus seks notar J. Linnamäe poole J. Poska, dr. Akeli, Baueri, Kanunu, Birki j. t., kes ühemeelselt vastasid, et otsuse saamiseks kõigi Eesti erakondade esindajad lastagu kokku astuda. Sedasama seletas Poska ka isiklikult Seckendorffile. Luba tuligi paari päeva pärast Poskale, kuid tingimusega, et koosolek peetagu linnapealiku usaldusmehe juuresolekul. Selle tingimuse tõttu jäeti luba üldse tarvitamata.

Maakaitse küsimust arutati põrandaaluses Ajutises Valitsuses. Kuna oma enda väe uuesti korraldamiseks arvati vähemalt 3—4 kuud vaja minevat ja seks ajaks välist rahu vajati, siis ei peasetud mööda välise abi küsimusest. Poliitiliselt loeti kõige soovitamavaks kaitseväge Soomest — juba Soome-Eesti unioni kavatsuste tõttu. Kuid seda abi loeti küsitavaks Soome enda siseseisukorra tõttu, kes ju tegelikult niisama oli saksa vägedest peaaegu okupeeritud ja idast samast hädaohust ähvardatud.

Rahva seas oli populaarne jutt Rootsi vägede kaitsest. Kuid peeti küsitavaks, kas sõdijad maad lubaksid erapooletutel riikidel siin üles astuda. Kuna liitriikidel on sõjakäik enamlaste vastu juba käimas, peeti kõige loomulikumaks liitriikide kaitset. Küsitavaks

Albert Kviesis

uuesti Läti presidendiks ning sõjaväe ülemjuhatajaks.

*Läti Seim valis 4. apr. s. a. senise presidendi
A. Kviesise kolme aasta peale uuesti tagasi.*

President Albert Kviesis on sündinud 23. detsembril 1881. a. Tervete vallas Miitavi maakonnas vallakirjutaja pojana. Lõpetanud Miitavi gümnaasiumi, õppis Tartus õigusteadust; selle lõpetades algas ta 1907. a. oma karjääri advokaadina Miitavis, võttes samal ajal elavalt osa avalikust elust. Maailmasõja päevil Miitavi linna evakueerimisega asus Kviesis koos teiste Läti tegelastega Tartu, kus asutas Läti sõjapõgenike komitee. Hiljem ta juhatas Läti põgenike kolooniat Elvas. Pärast 1917. a. revolutsiooni oli ta ülevenemaalise linnade liidu Tartu osakonna juhataja abiks, millises ametis ta hoolitses toiduvärskest. Kommunistlik revolutsioon katkestas selle tegevuse. Saksa okupatsiooni ajal Kviesis läks tagasi Miitavi, kus hakkas jälle advokaadiks. Läti vabariigis oli ta kohtunikuks ringkonnakohtus ja hiljem kohtupalatis; 1920. aastast alates kohtupalati esimeheks. Meieroviczi kabinettis oli ta ligi kaks aastat kohtuministriks.

Oma poliitilist karjääri Kviesis algas juba Vabadusesõja rahvanõukogus. Ta oli ka Asutava Kogu ja esimese kolme Seimi liikmeks.

Vabariigi presidendiks valiti Kviesis esimest korda 9. aprillil 1930. aastal. Presidendina on ta omandanud laialdase lugupidamise ning populaarsuse.

Saadame liiduriigi armee „Kõrgemale Juhile“, Albert Kviesisele, ta presidendiks tagasivalimise puhul südamlikke tervitusi.

Albert Kviesis.

loeti ainult, kui suurt tasu tuleks maksta selle eest. Välissaadikutele soovitati liitriikide tähelepanu juhtida sellele, et ainult viibimata ja otsustav interventsioon Venemaal oleks kogu Venemaa ja piirimaade korraldamise eeltingimuseks ja sakslased on selles liitriikidest ettejäetudmiseks ning uue tsaaririigi ülesehitamiseks juba koondamas Eestiski vene monarhistlike oluseid.

*

Kindral A. Larka, Helsingist Skandinaavia viasse lahkudes, oli Helsingi Inglise konsulaadis kõnelenud, et oleks soovitatav korraldada Eesti väeosasid, Venemaa mitteenamlistes osades, eriti liitlaste dessantide piirkondades Murmanis ja Arhangelskis.

Sellest jutust teatas Inglise Stokholmi saatkonna esindaja Clive Eesti sealsele delegaadile F. Kullile, lisades juure, et Eesti väeosade korraldamiseks Põhja Venemaal pole inglasele takistusi, kuid muu mitteenamlist Venemaa suhtes tuleks pöörata Ufa valitsuse poole. Viimasele saatiski F. Kull noodi, millest said teada Eesti esindajad Ufas ainult juhusliku tutvuse kaudu. Kindral Boldõrev oli Ufas enne enda valimist direktoriumi liikmeks annud Eesti rahvusväeosade korraldamiseks Eesti esindajatele häid lootusi. Kuid hiljem direktoriumi liikmena seletas, et temast õieti pole aru saadud.

Põhja Venemaal oli aga 1918. sügisest saadik olemas juba Eesti leegion. Kindral Lai-

doneri vahetalituses oli sinna punase Vene maa kaudu Eesti sõjaväelasi toimetatud. Kuid ei kindral Larka, ega meie Skandinaavia delegaadid ei teadnud sellest midagi, kuigi leegioni asutamine sündis meie Londoni esindaja prof. A. Piibu otsesel diplomaatilisel toetusel. Side Eesti delegaatide ja Ajutise Valitsuse vahel oli üldse väga nõrk ja sellest tuli mõnigi viperus.

Peale loa väljaspool Eestit Eesti väeosasid korraldada arvas kindral Larka olevat vaja sakslaste lahkumise puhuks kodumaale 6000 meest liitlaste abiväge, sõjalaevu, relvi, eriti 40.000 püssi.

Kõnelenud asjast Inglise saatkonnas, otsustasid Kopenhaageni Eesti delegaadid paluda abi eeskätt Rootsilt. Kopenhaageni delegaatide palvel esitasid Eesti delegaadid Londonis ja Pariisis palved, et seal nõustaks Rootsi vägede saatmisega Eestisse. Liitriikidelt ei olnud seks takistusi. Veel rohkemgi. Inglise välisministeerium teatas prof. Piibule, et Eesti ja teiste piiriiriikide raske seisukorra tõttu olevat Inglise valitsus koguni Skandinaavia riikidele nõu annud Eesti, Läti ja Leedu võimudele anda relvi ja sõjamoona, mida inglased oleksid valmis asestama.

4. oktoobril esitasid J. Tõnisson ja Ed. Virgo Rootsi välisministrile Hellernile palve, et kui saksa väed Eestist lahkuvad ja Eestil endal pole veel korraldatud kaitse, Rootsi saadaks Eestisse 1—2 polku ja lubaks Inglise sõjariistu vedada läbi sinna.

Hellern vastas esialgu soodsalt, seades tingimuseks, et sõdijad riigid sellega nõustuksid ja lubas asja ette kanda valitsusele. Mõne päeva pärast oli aga tema vastus vähem soodus. Ameerika volinikule teatas ta, et Rootsi siseolude tõttu olevat sarnane aktsioon läbiviimatu, kuigi ta oleks soovitatav.

Inglise poolt soovitati Eesti delegaatidele pöörata samasuguste palvetega ka Taani ja Norra poole.

Liitriikide Stokholmi saatkondades oldi ühisel arvamisel, et Saksa vägede lahkumine piirimaadelt toob oma järel enamlaste sissetungi. Ameerika volinik Whitehouse telegrafeerib seepärast 12. okt. oma välissekretärile: „Vahehaha puhul keskriikidega näib olevat soovitatav mitte käia peale nende maade evakueerimise tähtpäevaga, kuni me ei saa saata liitriikide vägesid. Kahtlemata enamlaste asi kindlustuks suurelt nende maade okkupeerimisega ning raskenduks vastavalt Venemaa ülesehitamise ülesanne.“ („Papers relating to the Foreign Relations of the U. S. A. 1918, Russia, Vol. II, Washington 1932, lk. 838.) Välissekretär Lansing vastas,

et need kartused võivad olla küll põhjendatud, kuid käskis pidada silmas, et salateadete järele Saksamaa kutsuvat välja palveid, et neid maid kaitstaks Saksa vägedega.

Paar nädalat hiljem palus ka Stokholmi Vene saadik Gulkevitsh liitlasi, et need jätkaks Saksa väe piirimaadele seni, kuni liitlaste väed tulevad asemele. Kuigi ta olevat täiesti vastu saksa vägede sinna jätmisele, ei võivat saadik jääda kurdiks oma kaasmaalaste — pagulaste appihüüdudele, kes mures enda omaksete saatuse üle.

Lõpuks palus 8. nov. sedasama vahemehena ka Hispaania valitsus, keda seks olid palunud okupeeritud maade saksasõbralised asutised: Letgallia ülemnõukogu, Ukraina ja teiste piiriiriikide valitsused. Hispaania vitsekonsul Eestis olevat teatanud, et kõik erapooletute riikide konsulid pidanud seal koosolekut ja otsustanud paluda, et Saksa väed jääksid sinna edasi.

Hispaaniale vastas Ameerika välissekretariaat, et palvet on arvestatud vahehaha tingimustes: Saksa väed peavad lahkuma piirimaadelt siis, kui liitriigid leiavad seks aja tulnud olevat nende maade siseolude kohaselt. Vahepeal aga püüdvat Ameerika valitsus leida lahendust, et neis maades hoida korda alal ka pärast Saksa vägede lahkumist.

Ka pärast Rootsi loobumist püüdis Inglise veel Skandinaavia riike kutsuda Baltimaaid kaitsma. Seks kutsusid inglased ühinenema ka teisi liitriike oma aktsiooniga.

31. okt. esitas Inglise saadik Washingtonis pikema memorandumi, kus öeldi, et Balti väikeriikidest ainult Soome võiks kaitsta iseennast, kuigi ka seal pole võimata kodusõja uuestipuhkemine. Leedu, Läti ja Eesti oleksid aga avatud enamlaste sissetungile ammu enne, kui nad jõuaksid korraldada omaenda väed.

Briti valitsus olevat arvanud kõige paremaks lahenduseks, kui Rootsi või Skandinaavia valitsused saadaksid oma vägesid sinna kaitseks. Kuid isegi kui need valitsused oma esimest otsust enami ei tahaks revideerida, võiksid nad ikkagi anda Balti riikidele relvi ja sõjamoona, mida Inglismaa valmis oleks asestama. Ses mõttes olevat Skandinaavia riikidega uuesti räägitud. Ühtlasi soovitatakse eestlastele, lätlastele ja leedulastele, nad katsugu leppida kokku Saksa vägedega, et need taganedes jätkaksid neile küllalt relvi ja sõjamoona maa kaitseks.

Briti valitsus palus nüüd Ameerikalt, et see tegutseks Skandinaavias samas sihis.

Inglise volinik oligi teinud Taanile 29. okt. uue ettepaneku sõjavägede saatmise ja sõjamoona andmise asjus, kuid, nagu Ameerika

riika volinik sellest oma koju teatas: „Näib, et kumbagiti ettepanekut ei võetud vastu vastustusega.“ Ja kui Briti ja Itaalia saadikud tegid samasuguseid ettepanekuid Norra välisministrile, vastas see, et isegi kui see aktsioon oleks põhimõtteliselt soovitatav, ei saaks Norra valitsus teda ometi ette võtta, sest võimata oleks seks saada nõusolekut stortingilt (parlamendilt) tema suure sotsialistliku enamusega.

Nii ei tulnud Skandinaavia abist midagi välja. Jäi üle pöörata liitriikide eneste poole.

*

1918. aasta jooksul olid liitriigid katsunud vähemate jõududega Venemaal segada vahele, kuid tulemused olid väga küsitavad. Vene rahvahulgad olid alles täis 1917. aasta anarhia uima ja Vene haritud kihid ei saanud isekeskis läbi ega osanud kohaneda ka uutes revolutsioonioludes. Paljud Inglise ja Ameerika esindajad Venemaal pidasid see pärast interventsiooni — lootusetu asjaks.

Kõige rohkem õhutati interventsiooni Prantsusmaal, kes äärmise sõjakurna tõttu ise kõige vähem võis sellest tegelikult võtta osa. Need olid ka prantslased, kes esimestena eestlastelt pärisid, kas neil soovitatav oleks liitriikide interventsioon enamuse vastu. Seda tegi 11. okt. välisministeeriumi esindaja viscount Robert de Caix ja 19. okt. parlamendi väliskomisjoni esimees Franclin-Bouillon. Viimane ütles K. R. Pustale ja A. Piibule, liitriigid ei soovivat, et Saksa vägede lahkumisel enamlased ujutaksid üle Eesti. Eesti rahva soovil olevat liitriigid valmis saatma sinna oma abivägesid ja laevu. Eestil olevat suur tähtsus ida Euroopa rekonstrueerimisel. Venemaal saavat lähemal paaril aastal olema kaks pealinna: Odessa ja Tallinn.

Pusta ja Piip vastasid, et nad nõutavad oma sõjaministrilt lähemaid teateid vajitava sõjalise abi kohta. Nende seisukoht interventsiooni suhtes oli seni olnud kahtlev. Suvel, kui liitriigid otsustasid Venemaad interveneerida, kirjutas K. R. Pusta Prantsuse välisministrile, et see otsus äratav Venemaa rahvastes uusi lootusi, aga ka kahtlusi. „Kas ei aidata ainult Suurvenemaad, et Vene äraksinud rahvale tagasi anda kogu varandus, mis ta ära pillanud?“

Nüüd jõudsid Pusta ja Piip omavahel otsusele, et mida rutem sõjalist abi paluda, seda parem. Seepärast nõudsid nad, et sõjaminister Larka sõidaks liitriikidesse ja et Eesti välisdelegatsioon tuleks Londonisse üldnõupidamisele.

Omalt poolt, ilma kodumaisete andmeteta ei usaldatud sõjalist abi paluda. Märjukirjas, mis 20. okt. anti liitriikide parlamentide

vahelisele kongressile Pariisis, nõuti peale iseseisvuse tunnistamise ja osavõtu rahkonverentsist veel vaherahu tingimustena ainult poliitiliste vangide vabastamist, võimalust Eesti Ajutisel Valitsusel viibimata tegevusse astuda, relvade ja sõjavarustuse tagasiandmist sakslaste poolt ja Saksa vägede viibimata evakueerimist. Needsamad vaherahu tingimused esitati järgnevatel päevadel ka Inglise ja Prantsuse valitsustele.

*

7. nov. jõudsid Kopenhaagenist Londoni M. Martna ja Ed. Virgo, tuues kaasa kindral Larka andmed kodumaa tõsisest seisukorrast ja vajalikust sõjalisest abist.

Piip kahtles, kas saab esineda nii suure abipalvega. Tuli välja, et Skandinaavias, Saksa propaganda piirkonnas, Inglise aspiratsioonide Baltimaade kohta palju suurematena oli kujutatud, kui need tegelikult olid. Sakslased olid kogu sõja kestes iseenast kollitanud mõttega, et Inglismaa tahab nende nina alt näpata ära „Baltimere Gibraltar“ ja tervet Eestit, et seda kasutada ära ukseks Venemaa kaubanduse vallutamiseks. Tõelikult olid need jutud ainult — sõjapropaganda fantasmagooriad.

Lord Robert Cecil, Inglise välisministri abi, oli juba 6. sept. 1918 A. Piibule seletanud, et Inglismaa tahab küll toetada Eestit, kuid nii pika sõja järele ei saa ta Eesti vabastamist üheks oma uueks sõjasihiks kuulutada.

Inglismaal oli küll ka riigimehi, kes soovitasid sõjariistus interventsiooni. Endine suursaadik sir G. Buchanan oli Venemaalt lahkudes ikka kiinnitanud, et kuni Vene probleem on lahendamata, ei olevat püsivat rahu Euroopas. Jätta Venemaa enda saatuse hooles, võivat tähendada tema andmist Saksamaa võimusse. (Buchanan: My mission to Russia, II, lk. 256.)

Kuid omaaegne õnnetu interventsioon Prantsuse revolutsiooni sündmusesse oli inglased teinud ettevaatlikuks. Pealegi oldi pikast sõjast liiga tüdinud. Rahvast, kellele üldväeteenistus võõras, võidi püssi all hoida ainult seni, kuni olid tema eluhoodid hädas ohus. Sõjatüdimus avaldus eriti tööliste parteis, kelle pahem tiib — iseseisev tööliste partei („KP“) oli üldse sõja vastu ja idealiseeris enamlasti. Novembri lõpul peeti Londonis massimiting, kus R. Macdonald, Snowden j. t. sotsialistide juhid nõudsid vägede tagasi toomist Venemaalt ja interventsiooni lõpetamist.

Inglise politika ringides oli väheseid, kes said aru Balti küsimuse tähtsusest. „Timesi“ peatoimetaja Wickham Steed võitles Austria slaavlaste vabastamise eest ja ehk ta küll ei

varjanud oma sümpaatiid ka Balti rahvaste suhtes, kartis ta ometi probleemide rohkus sega inglasi ära kohutada.

Aktiivsem oli mõni liberaalide leht. „Manchester Guardianis“ seadis prof. Wm. T. Goode üles Inglise politika juhtmõtted Balti asjus (15. okt.): Saksamaa tahab kõik Euroopa peaseteed Venemaale sulgeda, — Inglismaa peab nad lahti hoidma; Saksamaa tahab piiririike pidada oma võimu all, — Inglismaa peab seal lubama ainult vabade rahvaste liini; Saksamaa tahab muuta Balti merd Saksa järveks, — liitlased peavad nõudma, et sakslased evakueeriks Balti maa.

Inglise välisametis oldi skeptilik. Kõige suuremaks toeks oli seal eestlastele James Young Simpson, Edinburgi ülikooli professor, poliitilise informatsiooni nõunik, kes palju reisinud Venemaal ja shotlasena tundis kaasa väikerahvastele. Temaga kõneldi asi esiteks läbi.

Otsuste tõsiduse tõttu, mis siin vastu tuli võtta, kutsuti kohale veel telegraafi teel J. Tõnisson, kuid see oli juba Kopenhaagenist ära sõitnud kodumaale. Valmistati märgukiri ja 20. nov. oli otsustav kokkusaamine: ühelt poolt Piip, M. Martna ja Virgo, teiselt poolt lord Robert Cecil, merestaabi ülema abi viitseadmiral sir S. R. Fremantle ning kindralstaabi esindaja kolonel Kisch.

Inglased pärisid lisaseletusi seisukorrast Eestis, avaldasid kartust, kas maal anarhia ei lähe lahti, kas saadetavad relvad ei satu enamlaste või sakslaste kätte, — senised kogemused Venemaal ei olevat julgustavad. Kui sõjamehi küsiti, raputas kolonel Kish kohe pead.

Lõpuks lord Cecil, püsti kamina vastu toetades ja endamisi kaaludes ütles, et teeb selle katse. Laevastiku ja relvad võivat nad saata, kuid see oleneb miinioludest Baltimerele ja Vene laevastiku seisukorrast. Maa väge saata pole võimalik, — olevat juba nii kuinii küllalt sõditud ja see tekitaks liig palju paksu verd. Toetuse tingimuseks on ainult, et Eesti looks stabiilse demokraatliku valitsuse. Vahekord parunitega ja maauendus olevat täitsa Eesti enda siseasi, kuhu inglased ei taha end segada.

*

Rear-admiral sir E. Alexander-Sinclair, kolmanda kergeristlejate eskaadri juhataja, kes võtnud osa 1916. a. Jüütlandi lahingust, sai ülesandeks katsuda Tallinna minna. Ta pidi ise otsustama, kuivõrt see osutub võimalikuks; vastasel korral võis ta ka tagasi pöörata.

27. nov. sõitis ta välja: 5 kergeristlejat,

9 destroyerit ja üks transport. Teine transport, „Printsess Margaret“, kus peal ka M. Martna kaasa sõitis, tuli 2. dets. tagant järele.

Kui Sinclair 28. nov. öösel jõudis Kopenhaageni alla, avaldati sealseis teiste liitriikide, eriti Prantsuse saatkonnas rahulolematust, et ainuüksi Briti laevad Balti merde sõidavad. Kardeti, et kuni Prantsuse ja Ameerika laevad operatsioonidest Balti merel osa ei võta, kannatab nende prestiish sellest tõsiselt.

Need Kopenhaageni liitlased ei arvestanud nähtavasti, et Inglismaa ja Prantsusmaa olid juba 23. dets. 1917 Pariisis jaotanud ära oma tegevuspiirkonnad Venemaal: prantslased pidid tegutsema Mustamere põhjakaldal ja Poolamaal, inglased aga neist idapool — Kaukasis ja põhja pool — Baltimere ääres ning põhja Venemaal. Selle tegevuspiirkondade jaotuse oli Inglise sõjakabinet veel 13. nov. 1918 uuesti kinnitanud.

Hiiumaa kohale jõudes ajas Sinclair 6. dets. ristleja „Cassandra“ miini otsa. Ristleja hukkus, 11 meest sai surma. Laevastik pöördus tagasi.

Laevastiku sõiduga oli Piibul Londonis juba enne sedagi raskusi. Helsingist, arvatavasti Saksa provokatsioonilisest allikast levitati telegramme, nagu oleks Vene lahingulaevad Kroonlinnast välja Soome lahele sõitnud. Kui nii, kas tohib siis kergeristlejaid nende piirkonda miiniväljade vahele saata? Piibul tuli seletada, et Vene lahingulaevad on väljasõiduvõimetud.

24. nov. kutsuti Piip kiires korras välisametisse. Just sel ajal, kui valitsus Eestile abiandmist arutanud, toodi sinna J. Tõnissoni telegramm Helsingist, kus jutt sellest, et enamlaste esimene rünnak Narvale olevat Eesti Kaitseliidu ja Saksa vägede poolt ühiselt tagasi löödud. Mis see tähendab? Ei võivat ju ometi sõjalist abi anda eestlastele, kui nad koos töötavad sakslastega. Piibul läks siiski korda inglasi veenda, et siin mitte tavalisest sõjalisest koostööst ei saa juttu olla.

Kui aga tuli teade „Cassandra“ hukkamisest, siis näis katse hoopis otsas olevat. Admiral Fremantle seletas Piibule ja Pustale, Inglismaa ei võivat ometi oma uduuusi laevu Baltimere miinide otsa põhja ajada.

See oli kõige raskem silmapilk. Eesti oli a. 1343 oma vabaduse kaotanud sellepärast, et Rootsi abi mõni päev hilines. See ei tohtinud enam korduda. — Aga ega Inglismaa ühe ristleja pärast ometi oma politikat ei muuda! öeldi admiralile.

See tabas õigesse kohta: inglase uhkesse kangekaelsusse.

Eesti lootsid kutsuti laevastikule Liiba-
vaste vastu, et teda miiniväljadest läbi juhtida.
Lootsidega sõitis Tallinnast 8. dets. öösel
polk. Laidoner kaasa ja kui nad 11. dets. enne
lõunat Liibavi jõudsid, oli seal Sinclaire lae-
vastik juba ees.

Sinclair seletas Laidonerile, et aeg Tal-
linna sõiduks olevat juba liig hiline, Soo-
me laht võivat varsti kinni külmada, laeva-
meestele olevat aga lubatud, et nad jõuluks
saavad kodusadamatesse. Laidoner vastas, et

laevastiku sõidust oleneb Eesti rahva saa-
tus. Rääkinud Eesti lootside ülema kpt.
Stammiga, küsis admiral veel Londonist nõu
ja sõitis samal õhtul edasi.

Kõigi nende päevade pingutuste järele
võttis adm. Fremantle 12. dets. õhtul A. Piibu
vastu sõbraliku naeratusega: Laevastik on
Tallinna jõudnud!

Briti abi Balti rannarahvastele oli saanud
teoks.

Tõsise snipingu eeldustest.

Kolonel O. Sternbeck.

Juba mõnda aega tehakse meil mitmesu-
gustel juhtudel juttu lahinguliste täpsusküt-
tide, sniperite, ettevalmistamisest ning selle
ettevalmistamise teostamise võimalustest.
Sellest on juttu tehtud „Sõduri“ veergudel,
möödamaines on seda teemat puudutatud mit-
mesugustes komisjonides ja nõupidamistel,
on isegi esitatud konkreetseid kavu selle
ettevalmistuse teostamiseks. Hiljuti on see
küsimus jälle uuesti üles tõstetud „Sõduri“
veergudel. Seejuures sniperite ettevalmistus
on nimetatud „unustatud alaks“, ja „Sõduri“
toimetus omalt poolt loodab, et need, kel-
lesse asi kõige lähemalt puutub, selle küsi-
muse kohta võtaksid sõna.

Alamalseivates ridades püüan kõige es-
malt selgitada neid eeldusi, millel võib
baseeruda ja millel peab baseeruma nii-
suguse lahingulise täpsuskütmise või sni-
pingu organiseerimine, millest lahingus ka
tõesti oleks tuntavat tulu. See on, minu ar-
vates, kõige tähtsam küsimus. Ettevõtted,
mille tulukuse ning käimapanemise eel-
dusi ei selgitata küllaldase põhjalikkusega
juba nende rajamisel, pea eranditult varise-
vad kokku. Kui on selge, mida just
tahetakse saavutada ja mida on
vaja ülesseatud nõuete teosta-
miseks, siis on asja organiseeri-
mine ja töökavade koostamine
võrdlemisi hõlbus asi. Kui see aga
ei ole selge, siis igasuguste ilusate kavade
koostamine kindlasti osutuks enneaegseks.

I.

Mis on eriline täpsuskütt või sniper?
Mida tuleks temalt nõuda? Milliseid üles-
andeid peaks ta täitma?

Mõnel pool tahetakse sniperis kõige

pealt näha „suurte distantside lahingulist
meisterlaskurit“. On isegi kuulda olnud
nõudeid, et üks korralik sniper juba 1000
meetri pealt peaks suutma tabada maastikule
kohandatud inimsiluetti. 500—600 m mi-
sugusel juhul endastmõistetavalt kuuluvad
päris „parajate“ distantside hulka.

Teiselt poolt jälle nõutakse, et sniper
peaks olema „meisterklassi üksikvõitleja“,
s. o., et ta peaks olema tõeline meister kõigil
neil mitmekusistel aladel, mis on vajalikud
või kasulikud nüüdisaja üksikvõitlejale.
Eriliselt kriipsutatakse alla luurajale ja vaat-
lejale vajalikke oskusi. Selle juures muidugi
ta peab olema ka meisterkütt. Temalt kui nii-
suguselt peale kindla ja täpsa tabamise har-
rikult veel nõutakse väga kiiret tabamist,
näpplaskmise tehnikka meisterlikku valitse-
mist. Paariks sekundiks nähtavale kerkiva
inimpea kindel tabamine peab tal üldiselt
olema mänguasi. Samasuguse kindlusega ta
peab suutma tabada igasuguseid liikuvaid
märke.

- Mõned lepivad ka vähemaga. Saksa
„Scharfschützenklasse“lt“ kõige väiksemate
(20 cm) peasiluettide 100% list tabamist nõu-
takse rahuaegsetel harjutustel ainult
200 meetrini. 300 m peal loevad sakslased
isegi 30 cm peasiluetti 100% ilise tabamise
oma eriküttidel üle jõu käivaks ning lepivad
sellega, kui tähendatud kujule pihta saa-
dakse viiest kuulist kolm. Muid erioskusi
„Scharfschützel“t kuskil otseselt ei nõuta.
Inglise 1924. aasta laskeeeskirjast leiame küll
sniperipüssi kirjelduse, asjata aga otsiksime
sealt mingisugust eriprogrammi sniperite
ettevalmistuseks. Ainult lahingulisuliste
laskeharjutuste näidete hulka on nagu koge-
mata ära eksinud üks näide sniperi töötami-

sest. Laskekaugus selles näites on 350 yardi, märgiks on meil tuntud küberjooksja kuju (liikuv). Selle juures rõhutatakse, et harjutus alati tuleb korraldada **võimalikult lihtsalt**, s. o., et laskurilt selle täitmisel ei nõutaks mingisuguseid keerukaid kõrvaltegevusi ja et olukord, millesse asetatakse laskur, oleks võimalikult lihtis.

Olgu aga vaated nende nõuete kohta, mis tuleks esitada lahingulistele täpsusküttidele nii mitmekesised kui tahes, üks joon neil siiski on ühine. Sniperilt oodatakse lahinguoludes palju suuremat „tuletõhtu“, palju suuremat „tappeeffekti“, kui tavaliselt realaskurilt. Nimelt peab snipersuutma üksiku lasuga teha seda, mis tavalistel realaskuritel harilikult õnnestub ainult terve rea laskude järele või mitmelaskuritule ühte punkti koondamise abil. Selleks sniper kõigepealt varustatakse erirelvaga.

Hariliku sõjaväepüssi jooks ei jää lahinguoludes kuigi kaua normaalseks. Sõjaväepüssi vintraud on selleks liiga „piitsavarretaoline“, liiga hõlpsasti paenduv. Püssi puuosad, tursudes, kokku kuivades ja paendudes õhuniiskuse, päikesepaiste, vintraua kuumenemise jne. tagajärjel, veavad selle juures ka vintraua endiga kaasa ning viivad ta normaalseisust välja. Samuti muudavad hariliku püssi jooksu ülikiiiresti vintraua ülekuumendamine kiirtulega, rauaõõne nikeldamine jne. Põrutuste ja hoopide vastu on sõjaväepüssil väga tundelikud niihästi vintraud kui ka sihtimisvahendid.

Neid jooksumuutusi realaskur ei saa igal soovitaval hetkel vabalt korrigeerida. Hariliku sõjaväepüssi sihik ei ole mikromeetriliselt nihutatav, alaline kirpude vahetamine ja nihutatamine ka ei ole lahinguoludes kuidagi mõeldav. Laskur on sunnitud töötama väärjooksuga püssiga, selle juures ta ise ei tunnegi selle väärjooksu iseloomu ja suurust. Ta võib sihtida ja päästa kõige korrektsemalt, ei taba aga siiski, sest et ta püssi jooks normaalne ei ole. See on üks põhjustest, miks tavaliste realaskurite tegelik lahingutuli (mitte tuli rahuaegsel lahingulaskmise harjutusel) nii kohutavalt vähe tabav on.

Ka tuule, valgustuse, õhusoojuse jne. mõju saab realaskur oma hariliku püssiga elimineerida vaid väga umbkaudselt. Nende tegurite täpsaks mõõtmiseks tal puudub iga sugune võimalus. Proovilaske ja tabamuste näitamist lahingus teatavasti ei tunta. Umbkaudu kindlaksmääratud kõrvalevõtmisi teostab realaskur lihtsalt silma järel, sest et sihtimisvahendid täpsate korrektuuride tegemist ei võimalda.

Lõppeks realaskur oma palju silmaga sageli ei näegi maastikule hästi kohanenud ja moondunud vastast. Ta on sunnitud lihtsalt umbkaudu tulistama mingisugust kohta, kus ta arvab asuvat vastase.

Kõige selle tagajärjel harilikust sõjaväepüssitulest tegelikkudes lahinguoludes harva pääseb maksvusele üksik lask. Mõjub ainult teatav väga väike protsent üldisest tulemassist, üldisest „vihust“. Mõjub sageli see kuul, mille laskur ise luges kindlasti möödalastuks. **Sniperi erivarustuse ülesandeks on üle aidata laskur kõigist ülalkirjeldatud raskustest ning jälle kindlasti tabaks muuta iga üksik lask.** Kui suurtel kaugustel selle eesmärgi teostamine on mõeldav, see oleneb täiel määral kasutada oleva erivarustuse ja laskemoona omadustest. Ka ei ole sugugi oluline, mida üks või teine snipingu organiseerija loeb tarvilikuks sniperilt nõuda veel peale selle. Oluliseks jääb ikka see, et sniper igasugust märki, olgu see nii väike ja nii vähe silmatorkav kui tahes, peab suutma kindlasti tabada üksiku lasuga.

Sellele nõudele vastav erivarustus üksinda aga ei lahenda veel küsimust.

II.

Olgu relv ja laskemoon nii head kui tahes, ise ei lase nad ühtegi kuuli vastasele pihta. **Tabamise või mittetabamise üle lõplikult ikkagi otsustavad relva taga töötava inimese võimed.**

Väljendus „inimese võimed“ on siin tarvitatud kõige üldisemas mõttes. Küsimusse tuleb siin mitte ainult laskuri elementaarne oskus relva käsitada, sihti panna ja päästa. Kui asi seisaks ainult selles, siis heade sniperite leidmine ning ettevalmistamine oleks kõige hõlpsam asi maailmas. Ka teised võitlejalt nõutavad oskused, nagu oskus maastikule kohaneda ja vastasele nägemataks jääda, oskus head laskekohta leida, oskus vaadelda ning moondunud vastast üles leida jne. ei ole otsustava tähtsusega. **Suurim tähtsus on siin inimese hingelistel võimel.**

Juba lihtsast igapäevasest klassikatsete ja võistluslaskmiste praktikast teame väga hästi, et kaugelki mitte igapähe, kes oskab hästi lasta, ei saa head võistlejat ega kindlat kõrgemate klassikatsete tingimuste täitjat. Väga paljud neist, kes oma etteharjutades juba saavutavad õige nägusaid tulemusi, osutuvad päris viletsateks algajateks, niipea kui nad esimesi kordi astuvad võistlusrajale või katsekomisjoni ette. „Selle mehe närvid veel ei pea vastu“ või „sel mehel veel puuduvad võistluskogemused“, ütlevad neil juhtudel harilikult.

Vanem-leitnant Aleksander Adler †

31. märtsil s. a. lahkus elust Merekindluste, Aegna saare komandantuuri ins.-meh. k. t. van.-ltn. A. Adler.

Van. ltn. A. Adler on sündinud 1. jaan. 1902. aastal Leningradis, õppinud sealses reaalkoolis.

1917. a. siirdunud kodumaale, elanud lühemat aega Haapsalus, kust astus 15. aprillil 1919. a. vabatahtlikuna — reamehena Skouts polku, kuid eesliinil haigestunud ja teenistusest lahkunud. 10. juulil 1919. a. astunud Sõjakooli ja ümbernimetatud kadetiks. 29. aug. 1920 lahkus Sõjakoolist, et Mereväe Kadettide kooli Mehaanika jaoskonnas õppimist jätkata. Sept. 1923. a. lõpetanud rahuaegse kursuse Mereväe Kadettide koolis, samal ajal lõpetades Tallinna Tehnikumi Mereinsener-mehaanika osakonna erihariduse alal.

Tegelikult ins.-mehaanika diplomi saanud 1924. a. peale praktiliste tööde täitmist.

14. aug. 1924 määratud teenistusse Aegna saare k-tuuri ja 16. okt. 1925. a. üleviidud Peipsi laevastiku divisjoni.

Vahepeal kuni 1. juulini 1926 olnud tervisparanduse puhkusel — tehes reisi a.-l. „Kajak'uga“ Ameerikasse.

26. aug. 1926. kuni 2. nov. 1932. a. täitis Peipsi laevastiku mehaanika kohuseid ja 4. novembrist 1932. kuni surma päevani Aegna saare k-tuuri insener-mehaaniku kohal.

Vanem-leitnandiks ülendatud 24. veebr. 1932, Vab.-sõj. osavõtmise eest annetatud Vabadusesõja mälestusmärk.

Van.-ltn. Adler omas väga hea seltskondliku kasvatusena, kuid oli selle juures liigagi tagasihoidlik ning ei soovinud suuremal määral, väljaspool teenistust ennast näidata. Oli väga lugupeetud sõber kaitseväelaste peres.

Vanem-leitnant Aleksander Adler †

Tema viimsele saatmisele kaitseväge kalmistule oli kogunud arvurikas merekindluste ja merelaevastiku ohvitseride pere, kogu sõpru ja sugulasi.

Leinama jäi noor abikaasa.

Olgu Sulle kerge kodumaa muld! —el.

Mida pinevam on võistlus, mida raskem on katse, seda suuremat enesevalitsemist, seda suuremat tahtejõudu nõuab ta laskurilt, seda enam peab laskur suutma ennast lahti kiskuda kõigist segavatest ja tähelepanu lõhestavatest mõtetest, seda enam peab ta suutma tervet oma tähelepanu keskendada iga üksiku lasu laitmata päästmisele. Iga väiksema kõrvalmõju võib siin vähendada ja iseloomult väljakujunemata laskuri viia tasakaalust. Pealtvaatajad ja arvustajad, juhi kontrolliv silm, liig suur heameel mõne õnnestunud lasu üle, meelepaha ootamata ebaõnnestumise üle jne. on alati niisuguse laskuri kurjemateks vaenlasteks. Saageli võib veel kokku puutuda nähtega, et laskur suudab ennast võrdlemisi hästi taltsutada puht individuaalsel võistlusel või katsetel, kuid täiesti võimetu on tegema vastutavat tööd pineval meeskonna võistlusel, kus iga laskuri iga lask on otsustava tähtsusega.

Paljas laskeoskuse arendamine veel ei aita neist raskustest üle. Tõsi küll, ühes oskuse arenemisega kasvab laskuri usk enese ja relva võimetesse ning teataval määral väheneb kahjulik närveerimine. Kuid peale selle on kirjeldatud raskustest ülesäämiseks veel vaja tervet suurt hingeliste omaduste kompleksi, mida soomlane väga kujukalt nimetab „sisuks“. Selle „sisu“ hulka kuuluvad: meelekindlus, külmaverelisuus, visadus, tahtejõud, püüdlikkus, võlme enast täiesti lahti kiskuda ümbruskonnast ja keskendada terve oma tähelepanu antud hetkel tehtavale tööle, oma meeleliigutuste taltsutamine jne. Alles siis, kui suur oskus seltsib tugeva „sisuga“, kujuneb mees, kellele võib kindlasti loota igas olukorras.

See on vajalik juba kõige lihtsamal punktilaskmisel paigalseisva ja alati muutumata laua pihta. Raskused kasvavad, kui märk on elav (näiteks, jahiloom), kui märgi nähtavale ilmumine, liikumisviis j.n.e. on laskurile ette täiesti teadmata. Siin peale tugeva „sisu“ märgi kindlaks tabamiseks on veel vaja võimet kiiresti otsustada ning tehtud otsust välkkiirelt täide viia. Küti ärevus ja närvidepinge niisuguse märgi ootamisel ning niisuguse märgi pihta laskmisel on loomulikult palju suuremad, kui aeglasel kümnelisteküttimisel paigalseisvalt puulaualt. Kütilt, kes peab iga laskuga tabama, on seega nõutav veel tugevam „sisu“, kui tavalisel punktilaskurilt.

Sniperitöö on elavate inimeste kättimine kõige raskemates tingimustes. See on ühtlasi äärmiselt vastutav töö — sniperilt oodatakse ju palju, ta peab valmis saama sellega, milleks sageli on jõuetud terve jao koondatud tuli ning automaatrelva valangud. Siin ei ole tegu lihtsa kättimise ärevuse taltsutamisega; edukaks töötamiseks siin tuleb täielikult jagu saada ka surmahirmust, siin tuleb ennast lahti kiskuda kõigist lahingumuljetest. Millist raudset „sisu“, milliseid terasest närve, millist suurt kohusetunnet ja millist hingelist jõudu eneseohverdamiseks see töö nõuab, on raske kirjeldada. Lõppeks ka puht füüsilise vastupidavuse suhtes sniper peab olema palju tugevam, kui tavaline laskur.

Need omadusi ei saa kellelegi külge pookida mingisugusel erikursusel, olgu selle kursuse vältus 60, 120 või 360 päeva. Nõutavate võimete idud peab sniper olema saanud kaasa sündimiselt; nõutava täiuseni nad võivad areneda elukogemuste ja vastava mõjutamise kaasabil alles pikkade aastate jooksul.

Siin peitubki suurim raskus sõjaväe sniperitega komplekteerimise küsimuse lahendamisele.

Ei ole üldse kuidagi mõeldav noortest, väljakujunemata iseloomudega, elukogemusteta ajateenijatest „ette valmistada“ snipereid, keda võiks tõsiselt arvestada sõjaajal.

Teatavad oskused võib ju parimatele ajateenijatele külge pookida; teatava pildi võib ajateenijale sellest anda, milliseid ülesandeid sniperil lahingus tuleb täita; ka võib ajateenijat üldjoontes tutvustada sniperi erivarustusega. Kuid valmistada ette mehi, keda võidakas kui snipereid arvel pidada ja keda ka sõja ajal võidakas sniperiteks määrata, seda ei suuda ükski lühikese teenistuseajaga sõjavägi maailmas. Need võimed ja omadused, mis tõsisele sniperile on kõige olulisemad, võivad välja kujuneda ainult pikkade aastate jooksul.

Noorest 20 aastast mehest ei saa üldiselt veel tublit võistlejatki. See on maksev mitte ainult niisuguse õrna ja erilist närvides rahu nõudva ala kohta, kui seda on laskimine. Sedasama näeme ka teistel aladel, kus pealtnäha ometigi ainuüksi füüsiline jõud ja oskused peaksid olema otsustava tähtsusega. Möödunud suvel, just olümpiamängude ajal, oli minul juhus soomlastelt kuulda arvamisi nende olümpiameeskonna ja nende olümpialootuste kohta. Keegi ei kahelnud põrmugi selle meeskonna füüsiliste võimete ja tehniliste oskuste juures. Üldine ja suur mure aga oli — kas peavad närvid vastu? Ometigi aga näib võhikule, nagu ei tohiks mingisugusel kuulitõukamisel või vasaraheitmisel olla vähematki tegemist „närvidega“.

Alles küpsemates aastates mehel kujuneb ning karastub see „sisu“, mis vajalik on tublile ja kindlale võistlejale.

Noored, alles täisealisteks saamise piirjoonel seisvad mehed võivad sageli küll „imet“ teha treeningul, esimesel kõval närvideproovil aga ülitähti need „imed“ haihtuvad kui aur. On muidugi olemas üksikuid tõelisi „imelapsi“, kui need on ka imelapsed, kelle järel ei saa luua üldist reeglit.

Sniperi väljakujunemine endastmõistetavalt ei või käia teist teed.

*

Sniperite „kiirettevalmistuse“ propaganda juures harilikult tsiteeritakse Pritchardi raamatut „Sniping in France“ ning juhatakse tähelepanu sellele, et inglased läänerindel oma sniperite ettevalmistuseks kulutasid ainult 17 päeva. Seejuures aga kas meelga või kogemata jäetakse samast raamatust toomata andmed selle kohta, milliste meestega need kuulsad sniperikoolid komplekteeriti.

Need olid õieti juba valmis sniperid, kellest seal 17 päeva

jooksul snipereid „ette valmistati“. Mägestiku jahimehed, suurte loomade kütid asumäadelt jne. omasid juba isenesest kõik sniperitele vajalikud võimed. Vaja oli ainult rakendada need võimed antud eriala teenistusesse ja kohandada juba olemasolevad oskused uuele materjalosale. Sellega ei ole raske valmis saada 17 päeva jooksul. Peale selle ei tohi unustada, et see „ettevalmistus“ sündis sõja ajal, sõjaväljal, vahetult rinde taga. Mehed, kes tulid sniperite koolidesse, juba omasid tubli lahingustaaži. Kui see ka ei olnudki palju juurde lisanud nende oskustele, siis olid ometigi täiesti välja selgunud nende hingelised võimed ja üldine tublidus. Sõjas see selgub kohe esimestes lahingutes; rahuaegsetel õppustel selle kohta on võimalik teha ainult oletusi ja sedagi vaid pikaajaliste tähelepanekute põhjal.

Nagu juba tähendatud, igalpool, kus katsutakse organiseerida sniperite rahuaegset ettevalmistust sundusliku väeteenistuse raames, tavaliselt baseerutakse ülalmainitud Pritchardi raamatul ja selles raamatus leiduvatel töökavadel. Kuid imelik — inglaste oma 1924. aasta laskeeeskirjas, mis muidu nii rikas on detailsetest töökavadest ja detailsetest harjutustekirjeldustest, ei leidu jälgegi Pritchardi kavadest. Hythe'i laskekooli suure käsiraamatu „Textbook of small arms“ 1929. a. väljaandes leiame 400 suure kvartlehekülje hulgas ainult 2½ lehekülge, mis üldjoontes käsitlevad optilist sihikut. Muud sniperi erivarustust (püss, vaatlusabinõud) ei ole käsitletud poole sõnagagi. Püssi, mis veel 1924. aasta eeskirjas esineb „sniperipüssina“ (meil tarvitusel olev R. E.), Hythe'i laskekooli käsiraamatu 1929. aasta väljaandes ei ole üldse mainitud. S. M. L. E. Mark VI (uusim Briti mudel, alles katsetamisel) kirjelduses ka ei leidu jälgegi sellest, et katseid tehakse seda püssi kohandada snipingu erinõuetele.

Kas siis tõesti inglased ise on ära unustanud või väärtusetaks lugenud need õppetunnid, mis Maailmasõda neile pakkus snipingu suhtes? Ei tahaks seda hästi uskuda. Kuid nad ka peaksid madalalt hindama oma sniperite tööd, siis ei tohiks nad ometigi unustanud olla neid kaotusi, mille põhjuseks olid saksa „Scharfschütze'd“.

Vist ikka on lugu nii, et ettekirjutatud erikursustest sel alal kuigi palju kasu ei ole. Isegi inglise palgasõduri seitsmeaastase teenistuse juures mitte. Ei saa kompanis eraldada kümmetkonda

väheteeninud sõdurit ja ette öelda, et neist nüüd teeme sniperid. Snipereid saab ainult valida niihästi laskeosavuse kui ka üldiste sõjamehelikkude omaduste poolest täiesti väljakujunenud meeste hulgast. Nende tutvustamine sniperi erivarustusega ja sniperi eriülesannetega ei nõua aga siis enam mingisugust „erikursust“, mida vaja oleks eriti mainida eeskirjas.

Ka ei saa ükski eeskiri kindlaks määrata, et iga üksus peaks olema kohustatud „ette valmistama“ nii ja nii suure kontingendi sniperid. Võib olla, et mõnes üksuses ei leidugi mehi, kes oma iseloomuomaduste ning hingeliste võimete poolest kõlbaksid sellele kutsealale.

Iseloomulikud on selles suhtes saksa eeskirjad. 12-aastane palgateenistus näiliselt peaks võimaldama kas või terve kontingendi „ette valmistada“ sniperiteks. Ka ei ole „Scharfschützenklasse'le“ laskeosavuse alal esitatavad nõuded öieti kuigi kõrged. 300 m peal lamades käelt laskmisel kõik lasud pidada normaalmärgi mustas ja selle juures igast viiest lasust ühega teha mitte alla seitsme — sellega saaksid meil praegusel ajal väga paljud ajateenijad hakkama. Siiski aga pääseb mees seal „Scharfschützenklasse'sse“ võrdlemisi hilistel teenistus aastatel ning sellesse klassi ei ole lubatud viia üle 12% koosseisust. Mitte forsseeritud erikursustega ei „vabritseerita“ sniperid, ka 12-aastase teenistuse juures mitte. Neid „valitakse“, ning selle valiku juures ei ole nähtavasti kaugegtki ainuüksi laskeosavus mõõduandev, sest et vastavate klassitingimuste täitmine sugugi nii pööraselt raske ei ole. Asjata aga otsiksime saksa eeskirjadest mingisuguseid eriprogramme või näpunäiteid selle kohta, milliseid oskusi siis nimelt Scharfschütze'lt veel peale laskeosavuse tuleks nõuda. AVJ II seab küll üles rea erinõudeid luurajate, piilurite, lahingukäskjalgade, vaatlajate jne. suhtes, ei lausu aga sõnagi erikütidelt eriti nõutavatest oskustest. Silmnähtavalt, nende väljavalikul üldse oskused ei ole niivõrra tähtsad, kui mehe üldine tublidus, mehe „sisu“. Selle kohta ei saa aga koostada programme ning sellepärast nad vist siis ka puuduvadki. Iga ülem peab otsustama oma parema äranägemise, oma tähelepanekute ja oma inimestetundmise põhjal.

Kas on niisugune sniperitevalik mõeldav meie teenistuseoludes?

(Järgneb.)

Meie riikliku julgeoleku alused.

Mitu inglit mahub ühe nõela otsa peale? Selle ja paljude sedalaadi „tähtsate“ küsimustega murdsid keskaja targad oma pead. Meie mui-game nüüd ega mõista hästi, kuidas võisid inimesed nii mõttetult targutada. Ja me ei märkagi, et meie sageli ei talita pea-aegu põrmugi targemini.

Või mis väärtus on riikliku julgeoleku kohta pikil arutlusil ja kerimisel rahvusvahelistest kokkuleppeist, konventsioonest ja paktest? Mis annavad lõpmatud targutamised, kas tohime nende rahvusvaheliste aktide alusel ühte või teist teha? Tegelik elu, nagu selge ja segamatu mõtleminegi ütlevad varjamatult ja avahikult, et need aktid ei ole neile midagi, kes neist ei taha kinni pidada. Riik, rahvas aga tahab neist kinni pidada ainult siis, kui nad vastavad tema reaalsele huvidle. Kes usub veel mingit muud võimalust, mingit moraalselt tõukejõudu, see petab ennast ja kahjulks ka teisi kriitika-vilumatuid inimesi. Rahvusvahelises elus ei ole moraali mingit ütlemist, vaid siin maksavad ainult reaalsed huvid, millised nad ka igakord oleksid.

Juba enne Maailmasõda kinnitas tuntud diplomaat vürst G. Trubetzkoy oma raamatus „Venemaa suurriigina“: „Kõige enne ja kõigepealt ei tuli kohustusi ja paberigarantiisid ükski pidada küllaldaseks tagatiseks nende täitmiseks. Meie ei taha kõigutada usaldust oma liitlaste vastu ega üldse liidupõhimõtte vastu... Kuid riskida alata sõda ainult oma liitlaskohustuse pärast ja mitte oma enda eluhuvide pärast, selleks vajatakse igatahes piiramatut otsustavust, mida ei ole igal riigil ja igal ajal.“

Kui saksa väed Belgiasse sisse tungisid, siis seletas saksa riigikantsler Bethmann-Holweg sellekohaste protestide peale üsna rahulikult, Saksamaa ei võivat oma elulisi huvisid paberilipakale ohverdada. — Ja ei ole kahtlust, et mõni teine riik oleks just samal viisil talitanud, kui ta oleks jõudnud otsusele, et tema eluhuid sarnast sammu nõuavad.

Rahvusvahelisel õigusel on see iseäraldus, et tema seletajaks on harilikult pooled ise. On ju täiesti loomulik, et õigus jääb alati sellele, kes tugevam. Kui nõrgem ei taha nõustuda, siis ta sunnitakse jõuga nõustuma.

Milline väärtus rahvusvahelisel õigusel tegelikult on, näitab kõige paremini kontrabandi küsimus Maailmasõja ajal. Pariisi deklaratsioon 1856. a. ja Londoni deklaratsioon 1909. a. tunnistasid veel, et elanikud ei pea olema sõjajärgeliseks. Maailmasõjas aga kuulutati kõik kaubad salakaubaks ja võib-olla eeskätt just toiduained, nii et võitlus ei käinud mitte üksi sõjaväe, vaid kogu rahva vastu. Sarnane talitusviis oli kindlasti väga otstarbekohane, sest naiste ja laste äraneljutamine viis kõige julgemini saksa seljtaguse kokkuvarisemisele, millele järgnes loomulikult ka rinde purunemine. Muidugi ei olnud selline sõda kooskõlas kultuuri põhimõtete ega rahvusvaheliste kokkulepetega. Aga kui on rahva saatust kaalul, siis ei küsi ta sarnasest sentimentaalsusest. Ja eriti, võitja üle ei mõisteta kohut.

Kahtlemata valitseb rahvaste elus tegelikult suurel määral põhimõte: otstarb pühendab

abinõu. Hoopis kõrvale jääb küsimus, kas selle põhimõtte kasutamine on ilus ja seisab moraali nõuetega kooskõlas või mitte. Rahvusvahelisi kokkuleppeid, mis nime ja kuju nad ka kannak-sid, täidetakse ikka vaid sel määral, kui see ei käi just oma enda huvidele vastu, vähemalt palju vastu.

Väga iseloomuline on siin Peruu seisukoht tüli asjas Kolumbiaga. Peruu on nõus andma tüliküsimuse lahendamise Rahvasteliidu kätte. Kui aga Rahvasteliidu otsus satub tema kahjuks, siis jätab ta endale tegevusevabaduse!

Seepärast on hoopis mõttetu ja kasutu töö, kui avalikult pikalt ja laialt igasugu rahvusvahelisi kokkuleppeid ja pakke arutatakse ja sõelutakse. See on iseendast sama, kui juurelda, mitu inglit mahub nõela otsale. Eesti riikliku julgeoleku küsimuse selgitamise seisukohast tuleb seda võtta õige suure ettevaatusega.

On olemas peamiselt kolm eksituld, mis avatlevad meie riikliku julgeoleku asja ta õigelt teelt kõrvale: Rahvasteliit, desarmeerimine ja permanentne erapooletus.

Juba kui Rahvasteliit asutati, oli selge, et tema ei anna rahvaile julgeoleku seisukohalt ja sõdade vältimiseks kuigi palju. Ometi püüti seltskonnas, ka meil, mõtet alalhoida, et ta on inimkonna arenemiskäigus suur sünnitus, las' ta saab vaid veidi vanemaks ja hakkab kaela kandma.

Nüüd nõustuvad ehk juba ka meil tema kangemadki pooldajad, et kui oleksime need suured summad, mis me oleme kulutanud Rahvasteliidu peale, relvastusse pannud, oleks meie julgeolek võitnud enam.

Muidugi, mõne pisiasja lahendamisele on ta kaasa aidanud, nagu Mossuli küsimus. Kuid need oleksid ka ilma temata samuti kokkuleppe teel lahenenud. Aga kus on tekkinud tõsisem tüli, nagu Vilno konflikt Poola ja Leedu vahel, Korfu asi Itaalia ja Kreeka vahel, Jaapani ja Hiina riid. Peruu ja Kolumbia sekeldused, seal ei ole Rahvasteliit suutnud midagi korda saata ega suudagi.

Mandžuuria sündmuste puhul tähendas Belgia sotsiaaldemokraatide leht „Le Peuple“ üsna õigesti, et „ükski nõrk ja rahuline rahvas ei saa usaldada, et Rahvasteliit kaitseks teda tugeva ja vallutushimulise naabri vastu.“

Ja millega Rahvasteliit õieti kaitsekski. Sõnadega?

Sõnal on ju vahel küll suur jõud, aga rahvastevahelises küsimuses ei jaksa ta midagi teha.

Kui omal ajal Montenegro mõnegi vembu tegi, mis ühele või teisele suurriigile ei meeldinud, siis ei lasknud Montenegro vürst end manitsusist põrmugi segada. Väga tabavalt kujutas siis üks väljamaa naljaleht asja: Vürst Nikita näitab suurriigile oma kõrgelt kaljult alla tagumikku. Ta oli kindel, et keegi ei tule talle relvadega kallale, sest kellegi oma huvid ei olnud nii tõsiselt puudutatud.

Kui nüüd Soome valitsus jääb arvamise juurde, et Eerolaise asi Mäntsälä loos on mitte poliitiline, vaid kriminaalne, ja ta Eestiga ses asjas tehtud kokkuleppe vastaselt Eerolaise kohtu alla annab, mis saab siis Eesti teha? Lihtsalt mitte midagi, kui Soome ei taha.

On vähemalt hea, et enam palju keegi ei usu Rahvasteliidu võimesse riikide julgeoleku kaitsmiseks. Mida varem saab tõsine seisukord kõigile selgeks, seda parem. Muidugi ei kao nii ruttu üksikud parandamatud pimestunud optimistid. Aga nemad ei suuda siis julgeoleku asjale enam kahju teha, kui seltskond oma suure enamikus oskab tõelist seisukorda hinnata.

Teiseks eksituseks on desarmeerimine. Valesti mõistmise vältimiseks tuleb tähendada, et desarmeerimine relvastuse vähendamise mõttes ei ole rahvastele ilma tähenduseta, kuna ta kergendab kulde koormat. Ometi ei saa ühtlasi unustada, et summad, mis kulutatakse sõjavägede ülalpidamiseks ja relvade valmistamiseks, ei ole maha visatud raha, vaid annavad paljudele tööd ja leiba. Ka haridus ei anna sageli, õieti enamasti, otse nähtavat kasu, ja paljud rahvad maailmas elavad ilma ühegi hariduseta. Siiski antakse eriti lääne-maailmas rahva hariduse peale suuri summasid.

Oodata, et desarmeerimine tõstaks rahvaste riiklikku julgeolekut, on hoopis alusetu. Lastakse silmalt, et sõda ei teki seepärast, et on relvad, vaid relvad on seepärast, et tekivad sõjad.

Muidugi, öeldakse, tugev relvastus võib teha rahva ülemeelikuks ja viia ta kergemini sõjale kui on lugu kehva sõjalise ettevalmistuse ja nõrga relvastuse korral.

Sarnane väide on õige ainult sellisel juhul, kui üks pool on relvastuslikult tugev ja teine nõrk. On aga ka teine pool tugev, siis kaalub esimene juba põhjalikult asja enne, kui ta otsustab oma naabri vastu avalikule vaenuteele asuda.

Relvastuse vähendamine ei hoia sõjatekkimist ära, sest nagu näitasid Maailmasõja kogemusedki, suurendati ja täiendati relvastust ja varustust just sõja kestes. Võib vaid arvata, et mida väiksem on relvastus ja varustus, seda kauem kestab sõda — kuni suudetakse kogu jõud välja panna. See väide oleneb loomulikult eeldusest, et kõigi maade relvastust on suhteliselt ühe võrra vähendatud ega ükski ei ole saanud end salaja põhjalikumalt ettevalmistada, kuigi viimases võimaluses tuleb tõsiselt kahelda.

Kuni ei kao sõja põhjus, see aga on eeskätt ikkagi võitlus olemise eest — mida ei tule alati mõista puhtaineliselt, vaid kuhu kuulub ka tung end maksma panna — seni ei kao ka sõjad.

Väga õigesti seletas prantsuse kindral Nollet, kui tahetakse Saksamaad efektiivselt desarmeerida, siis tulevad võtta saksa teadusmehilt nende peaajud; kuid isegi see ei aitaks täiesti, sest Saksamaa kardetavaimaks relvaks on, kõigest tehnikast hoolimata, tema relvakandevõimulised mehed ja seepärast tuleks naisi keelata sünnitamast poeglapsi.

Kuid küsitav on, kas aitaks seegi vahend, sest ka naised võivad relvad kätte võtta, kui on küsimuses rahva elu võitlus.

Ja kui ei ole enam muud relvastust, siis kaid ja kive leidub ikka, millega rahvad oma arveid õiendavad, kuni ei suudeta kaotada sõja põhjusi.

Võib ju olla, et jõutakse kord nii kaugele, kus osatakse lahendada ka rahvusvahelisi tüliküsimusi kokkuleppe ja vahekohtu teel. Esiotsa vähemalt ollakse sellest seisukorrast alles väga kaugel. Ei muuda siin asja nähe, et mõned vähemad tüliküsimused leiavad lahendamist

kokkulepete varal ja vahekohtu läbi. Tühja asja pärast ei hakka ju meie päevil, kus sõda haarab kogu rahva, keegi sõdima.

Samuti ilma tõsise väärtuseta on lootus permanentsele erapooletusele.

Oletame, et sünniks ime — ime aga oleks see tõesti — et suurriigid, Inglise, Prantsuse, Saksa, Poola ja Vene, garanteeriksid Balti riikide, Eesti, Läti ja Leedu, erapooletuse. Milline tagatis on siis olemas, et seda erapooletust igal tingimusel peetaks ja kaitstaks?

Senised kogemused ajaloo ei anna niisuguseks usuks küll palju julgust.

Politikamehed talitavad sageli liiga inimlikult, rahuldades vaid enda isiklike meeleolusid, arvestamata rahva kestvaid huve.

Vaevalt talitasid need prantslaste juhid targasti oma rahva suhtes, kes õhutasid aastakümned „revanche'i“ sakslaste vastu. Nad said selle, nende isikline kibestunud meeleolu leidis rahulduse selles alanduses, millesse nad oma vaenlase surusid. Aga nad unustasid, et nii suur ja elujõuline rahvas, kes kestvas sõjas otse imetlemiseväärta vastupanu ja püsivuse võimet üles näidanud, ei lepi kunagi seisukorraga, mida ta ise peab äärmiselt ülekohtuseks. Nüüd on „revanche'ist“ saanud „Rache“ ja see, mis Saksa maal viimaseil ajal sünnib, annab küllalt asja tõsiseks mureks Euroopa rahu pärast.

Ja kui tulevad Euroopa arutegemise päevad, kas on siis vähematki alust uskuda, et Balti riikide erapooletust garanteerinud suurriigid sellest „paberilipakast“ hoolivad, kui nende oma huvid nõuavad Baltimaade okupeerimist?

Võib ka kujuneda selline seisukord, et Venemaa jääb Lääne-Euroopa riikide vastastikusest arutegemise asjast kõrvale. Kas ei ole tal siis paras juhus siin Läänemere kaldal segamatult nii talitada, nagu talle meeldib?

Riigi valitsemise kaju ei anna tema politika iseloomule mingit erinevust. Vene politika on tuntud „Peeter Suure testamendi“ kohaselt alati tungivalt ekspansioonivõimne olnud. Mõni kord muutub küll ekspansiooni suund ja kõigub intensiivsus. Kaldumus aga jääb ikka samaks.

Kui krahv S. Witte ütleb: „Meil, Venemaal, valitseb kõrgemais ringkonnis maade valutamise kirg, ehk õigem, ära näpata, mis valitsuse arvates hooletult seisab“, siis käib see tabav iseloomustus põhimõttes igati vene valitsuse kohta.

Kuidas oma „sõpradega“ ümber käiakse, kellele kaitse „garanteeritud“, sellest jutustab sama Witte ilusa näite.

Pärast Hiina-Jaapani sõda, mis lõppes Hiina kaotusega, sai Jaapan Simonoseki rahulepingu põhjal Ljaodungi endale. Venelased aga tõstsid protesti ja seletasid, nemad ei võivat lubada Hiina territooriumi jagamist. Jaapan oli sunnitud andma järele, sest tol kooral ei olnud tal veel küllalt jõudu vastuhakkamiseks.

Varsti pärast seda sõlmiti Hiina-Vene leping, mille põhjal Venemaa sai õiguse ehitada raudtee läbi Hiina territooriumi, Mandžuuria, Vladivostokki, kohustus aga kaitsma Hiina territoriaalset puutumatus. Paar aastat hiljem ilmusid vene sõjalaevad Port-Arthuri ette, dessantväed peal ja nõudsid Hiina valitsuselt Kvantungi poolsaare üleandmist ühes Port-Arthuriga rendile 30 aasta peale, muidugi ilma ühegi rendirahata. Hiinlased teadsid väga

hästi, et kui nad järgi annavad, on see maa neile jäädavalt kadunud. Hiina valitsus astus seepärast alguses venelaste nõudmistele kindlasti vastu, oli aga viimaks sunnitud järgi andma, kusjuures venelased võtsid abiks ähvardused kui ka altkäemaksud Hiina kõrgemaile ametnikele.

Nõnda talitasid venelased oma sõprade, hiinlastega, kellel nad annud puutumatus kindlustuse. Isegi Witte nimetab seda sündmust „ennekuulmatuks usaldusmurdmise aktiks“. Kuid kahjuks võib selliseid näiteid rohkemgi tuua ja nad ei ole omased äratama usaldust mõne paberilise erapooletuse-garantii vastu.

Olgu siinkohal vaid tähendatud veel vene endise välisministeeriumi kõrgema ametniku Korostovetzi andmetele, mille põhjal vene diplomaatia töötas Maailmasõja sütitamiseks reamiselt seepärast, et tee Konstantinopoli läks kõige kindlamini Viini kaudu. Venelased olid vaid mures, et Maailmasõda võib varem lõppeda, kui nad suudavad dessandiväed Konstantinopoli saata. Siiski leiti, et muud teed ei jää siin üle, sest kui on üldine möll lahti, siis on hea Konstantinopool ja väinad tasapisi endale näpata. Kes neid pärast ikka sõandab tulla ära võtma?

Ja kes tuleks venelasilt Baltimaade vabastamist nõudma, kui nad nendele parajal hetkel käpa peale panevad, näiteks kui läänes suured arvete õiendamised käimas?

Kelle huvid oleksid siin nii suured, ka meie erapooletuse garanteerijaist, et nad tahaksid siin võimalikult kestvasse ja vaevalisse võitlusse astuda?

Ilusate silmade pärast aga ei tehta vähemalt poliitikas mitte midagi.

Konventsioonid, paktid ja muud sellised paberilised asjad ei annaks meile julgeoleku seisukohast mitte midagi, kui lepinguosaliste huvid ei ole meie omadega väga ligidalt sarnased.

Huvide ühtlus on aga olemas eeskätt Baltimere ida ranniku riikide, Soome, Eesti, Läti ja Leedu, osalt ka Poola vahel. See oleks esimene liin. Teise liini kuulub Skandinaavia, eeskätt Rootsi, siis Norra. Selle teise liini huvid riikliku julgeoleku suhtes seisavad esimese liini huvidega palju lähemas ühenduses kui seda igapäevases elus vahest taibatakse.

Kui jõutakse nimetatud rahvaste keskel üldiselt selgele arusaamisele, et ühe langemine vägivaldse ülejõu läbi lähendab ka teise langemist, siis areneks selline julgeoleku alus, mis oleks reaalne ja kindel. Need rahvad koos on küllalt tugevad, et suurematki rünnet tagasi tõrjuda. Tarviline tegelik koostöö oma julgeoleku kindlustamiseks ei valmista siis enam ülepääsmatuid raskusi, kui vaid on vajaline arusaamine tõsisest seisukorrast.

H o.

Mõnda sõjamängust.

Kolonel A. Traksmann.

Järkjärgult arenedes, sõjamäng on omandanud kaitseväs väljapaistva koha meie kaadri ettevalmistamises juhtimise ja lahingutegevuse alal. Näib olevat tõenäollik, et tulevikuski sõjamängudel meie üldise õppetöö süsteemis jääb täita tähtis koht ning et mängude arv aasta-aastalt tiheneb veelgi võrreldes praegusega.

See sunnib meid pöörama tõsist tähelepanu ka sõjamängu kui õppemeetodi tehnilise külje väljaarendamisele, et teadlikult ammutada temast kõike kasu, mida ta suudab anda.

Alljärgnevas olgu juhitud tähelepanu ühele asjaolule sõjamängu korraldamisel, nimelt mängivate poolte ja vahekohtu aparadi ruumilisele asetamisele sõjamängus. Nagu näitavad kogemused omab just mängivate poolte, eriti vahekohtu aparadi asetuse domineeriva tähtsuse nii mängu arengule kui ka neile tulemustele, mida loodame saavutada mänguga.

Minu teada olene seniajani oma sõjamängudel harrastanud kahe sugust mängijate ja vahekohtu asetust:

- 1) mõlemad mängivad pooled ja vahekohtus on ühes mängu juhatusega asetatud kokku ühte majja;
- 2) kumbki mängiv pool ühes poole vahekohtuga on omaette koos, kuid pooled ise sealjuures üksteisest eemaldatud niivõrra kaugemale, et isiklikuks läbikäimiseks peab kasutama autot. Poolte vahel on tihe telefonide side. Mängu juhatuse sealjuures võib asuda ühe või teise poole läheduses.

Vaatleme mõlema asetuse hüvesid ja puudusi. Kuid enim püüame üles seada mõned üldised põhimõtted, mille alusel neid asetusi hinnata.

Iga mängu peamiseks nõudeks on, et ta oleks huvitav osavõtjatele. Mäng teatavasti areneb hüppeliselt, käikudena. Käikude andjaks on vahekohtus ja juhatuse, kes, vastastikku kokku tulles, tutvuneb mõlema poole asetusega ja korraldustega ning selle põhjal otsustab kahe poole kokkupõrke tulemused. Ka on vahekohtus see, kes annab

pooltele andmeid vastase asetuse ja tegevuse kohta.

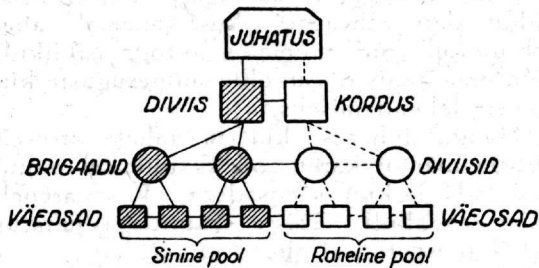
Ülaltoodust on selge, et mida tihedamini saab poole vahekohtus omavahel ja vastaspoole vahekohtuga ning juhatusega isiklikult kokku, seda tihedamini võib järgneda üks mäng teisele. Ühtlasi võib öelda, mida rohkem käike suudetakse teha, seda huvitavam ja kasulik on mäng osavõtjatele, eeldades, muidugi, et välditakse sealjuures liigset ülekoormatust.

Teise põhimõttena sõjamängude korraldamisel võiks seada üles nõude, et poolte staapide ja KP suhteline asetuse oleks enam-vähem vastav tõelisele olukorrale, kusjuures staabid ja KP omavahel peaksid olema seotud nende sidevahenditega, mida kasutatakse tegelikus olukorras. See viiks sõjamängu lähemale manöövritele ja tegelikule lahinguolukorrale.

Kuivõrra ülaltoodud kaiks asetusi suudavad rahuldada mõlemad nõuded?

Asetuse skeem ise kummagil juhul kujuneks järgmiseks:

1. juht. Üksikud mängijad, vahekohtus ja juhatuse asetatus sõjas.

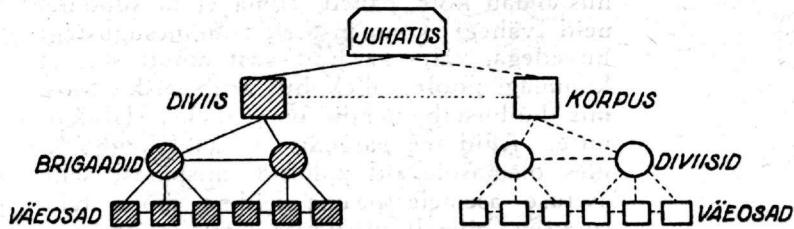

Esimesel juhul, kus kõik asjaosalised on asetatud kokku, vahekohtu ja juhatuse omavaheline isiklik läbikäimine on tagatud kõige paremini. Selle tagajärjel vastastikune informatsioon olukorras ja poolte korraldustest on hõlbustatud ja kiire, mille tõttu käikude andmine pooltele ei tekita raskusi. Selle tagajärjel käigud võivad tihedasti järgneda üksteisele. Mäng peab kujunema vahelduvaks ja huvitavaks mängijatele, kui vahekohtus on oma ülesannete kõrgusel. Sealjuures kõrgemate astmete (diviis, korpus) vahekohtunikud ei pruugi sugugi süveneda igasugu detailidesse, sest need mängitakse läbi alamate astmete vahekohtunike poolt, kes üksteist ise informeerivad olukorras vastaspoolele. Seega esimene nõue —

mängu huvitavus ja kasu mängijatele on selle asetuse juures tagatud maksimaalselt ja paremini, kui ühegi teise asetusi juures.

Kuid teise nõudmise suhtes tekivad juba raskused. Kokku asetatuna võib, näiteks, brigaadiülem hõlpsasti isiklikult kokku saada oma väeosaülemaga ka seal, kus see tegelikus olukorras polekski olnud võimalik, või oleks nõudnud hoopis rohkem aega. Lahinguolukorras nõutavate sidevahendite kasutamise tarvilikkus muutub seega siin vägagi küsitavaks. Kuid igasugu kirjalikult saadetud teatiste ja käskude suhtes võib vahekohtus siiski hõlpsasti arvestada välja kohtu halejõudmiseks vajaliku aja ning selle märkida ise dokumendile, sellega korrigeerides mängija enda aja arvestust.

2. juht. Summagi poole mängijad ja vahekohtus on sõjas, kuid pooled eemaldatud üksteisest niivõrra, et vahekohtu isiklik läbikäimine on võimalik ainult autoga.

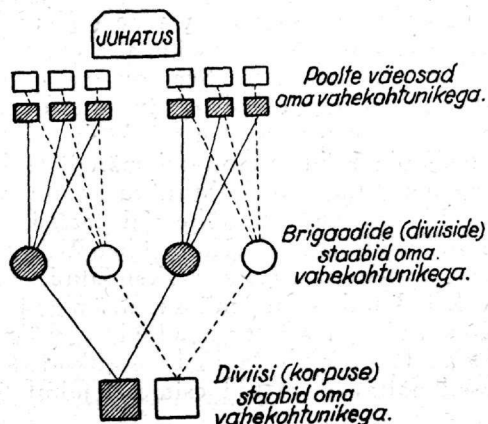
Teisel juhul, kus pooled on üksteisest eraldatud, kuigi ühenduses telefoni teel, vastaspoole vahekohtunike ja juhatuse isiklik läbikäimine omavahel on suuresti raskendatud. Autoühendus on ju ka ühendus, kuid ta ei kannata siiski välja vähemasti võrdlust alalise isikliku ühendusega. Peale selle, niisuguses olukorras tegelikult kujuneb ikka niiviisi, et ainsaks isikliku ühenduse pidajaks jääb kõrgeima astme vahekohtunik vastaspoole kõrgeima astme vahekohtunikuga. See on paratamatu, sest kõik teised olenevad ju täiesti nende mõlemate otsustest. Seega kõik andmed vastaspoole kohta saabuvad mängijate kätte kõrgeima astme vahekohtuniku kaudu, välja arvatud vast mõned vähemad teated, mis saadud telefoni teel. Kuna ühendus vastaspoole vahekohtuga on raskendatud, siis ka käikude andmine mängijatele kujuneb paratamatult vägagi pikaldaseks. Mängu tegelikud kogemused näitavad, et kui esimesel juhul 6-7

tunnise mängu juures on võimalik teha vabalt 3—4 käiku, siis teisel juhul 10—12-tunnine mäng võimaldab teha parimal juhul vaid 2 käiku. Sealjuures teisel juhul kõrgeima astme vahekohtunik on palju rohkem koormatud tööga kui esimesel juhul. Ülekoormatus võib koguni kujuneda selliseks, et poolte poolt nõutavad luureandmed jäävad hiljaks, mille tagajärjel kannatab otsekohe mäng. Võib tekkida küsimus, kas ei ole võimalik kasutada telefoni informatsiooni saamiseks vastaspoolelt ja otsuste tegemiseks. Meie kogemused näitavad, et see viis reeglina tuleb heita kõrvale, kui eksitusi tekitab ja aega viitav. Ta võib leida kasutamist ainult erandlikel juhtudel mõne üksiku jooksva küsimuse lahendamiseks.

Seega poolte asetus lahuse ei taga hoopiski põhiloendat teha mäng osavõtjatele huvitavaks, ka siis mitte, kui vahekohtus on täielikult oma ülesannete kõrgusel.

Mis puutub teise nõudmisse, siis sel alal tal on kõik need pahed, mis esimesegi asetuse juures, sest kummagi poolte staabid on ju asetatud kokku. Seega poolte asetus lahuse omab kõik pahed, ilma et ta suudaks neid vähegi kompenseerida mõnesugustegi hüvedega, välja arvatud vast ainult see, et kummagi poolte vahekohus asub siiski koos, mis hõlbustab nende omavahelise läbikäimise. Kuid see paremus ei kaalu kaugeltki üles olemasolevaid pahesid, mis pärast selle asetuse asemele peame leidma mõne teisuguse. Nimelt niisuguse, mis sõjamängu asjaosaliste asetuse mõttes viib tõesti lähemale manöövritele või tegelikule lahinguolukorrale, jättes aga sealjuures kokku vastaspoolte vahekohtu aparraadi. Niisuguse asetuse skeem kujuneks järgmiseks:

3. juht. Poolte vastavate instantside vahekohtunikud on koos.

Selle skeemi järele vastavate instantside — väeosade, brigaadide (diviiside) ja diviisi (korpuse) vahekohtu aparraadid on koos, mis tagab tiheda koostöö vahekohtu vahel andmete hankimises vastaspoolte tegevuse kohta. Skeemi halbtuseks on see, et iga kõrgema astme vahekohus on eemaldatud temale alluvaist vahekohtumeestest. Nendega läbikäimiseks tal tuleb kasutada autot, mis muidugi raskendab ja viivitab omavahelist koostööd. Täpsalt samalaadilises olukorras vahekohtul tuleb töötada ka näiteks manöövril, üldse igasugu õppustel, mis teostatud maastikul. Ka vastaspoolte staabid selle skeemi järele on asetatud vastavalt manöövrile olukorrale, mis võimaldab nende vahel luua tõesti sidet nende vahenditega, mis oleksid ette nähtud ka lahinguolukorras. Staapide suhtes see asetus annab seega suure paremus kõigi eelmiste asetuste ees. Vahekohtu suhtes aga tal on suur pahe, mis tuleb sel või teisel teel kõrvaldada. Mulle tundub, et see on hõlpsasti võimalik siis, kui väeosadest kõrgemate instantside vanemad vahekohtunikud isiklikult mitte alaliselt ei viibi oma staabi juures, vaid, tutvunenud antud korraldustega, sõidavad mängu ajaks väeosadesse. Staapide juurde jäävad aga kas nende staabiülemad või käskudetahtjad ohvitserid, kes koguvad kokku sissetulnud uued korraldused ja on alaliselt kontaktis staabiga. Mängu käigus leidub alati vaheaegu, kus vanemal vahekohtunikul on võimalus autoga isiklikult sõita oma alalise asukohta mõnesuguste küsimuste lahendamiseks.

Mängu juhatus, kui ta tahab otseselt juhtida mängu käiku, on kasulik sel puhul paigutada kokku väeosadega, kus areneb mäng tegelikult. Teiste staapidega juhatus tegelikult seotud ei ole.

Ülaltoodud asetus annaks kaks paremust:

1) Mängivad pooled oleksid paigutatud umbes samalaadiliselt kui see sünnib manöövril, mis võimaldaks staapidevahelise läbikäimise korraldada vastavalt lahinguolukorrale.

2) Vahekohus ja juhatus võiks seejuures mängu ajal siiski töötada koos. See tagab mängu arengu maksimaalse võimaliku kiirusega, mis omakorda on tagatiseks, et mäng kujuneb huvitavaks kõigile osavõtjatele.

Minu teada nimetatud asetust meie sõjamängudel veel katsetatud ei ole. See asetus aga võiks eeskätt tulla kaalumisele igakord, kui olemasolevad ruumid ei võimalda kõigi mängust osavõtjate kokkuasetamist, või, kui soovitakse mängus staapide ja väeosade tööd sideabinõude kasutamise mõttes viia lähemale lahinguolukorrale.

Segelasi viimastelt sõjamängudest.

1. „... Uurige, puurige, õppige, õpetage, mõtelge, kaaluge, selgitage, kuid tehke kõike seda, mida läheb vaja sõjas...“ 2. Ülemjuht: „Käesolev operatsiooni kujutab võimalust võimalikest võimalust... ka see olgu meile õppetunniks, sest sõjas peale tahtmise on vaja ka oskust...“ 3. Huvitatud strateegiast ja taktikast, kuid eriti sõjatehnika saavutistest. 4. „... Mu härrad, minul ei olnud kerget ülesannet: juhi operatsioon väerindel ja korralda sisekaitset sügavas seljataguses, kuid, nagu näete, olen parima tervise juures...“ 5. Kõneles salapäraselt padrunitest, mürkudest, pommidest, käsigranaatidest, kuulidest, pükstest, saabastest... ja igapäevasest leivast... 6. „... Manjöövrid Vaivaara juures...“ 7. Kaitsevõimude kõrge vahetuse istub koos ja peab nõu. Ülemkohtunik: „Jätke kord, mu härrad, sirtsutamine! — Kol. P.: „... Katsume olla külmaverelised...“ — Ülemkohtunik kuulates ära vähemate meeste arvamused, dikteerib: „... Võttes arvesse, et Sitapjõksi küla juures valitses lahinguline viir-varr, kujanähes rinne operatiivse aja järgi kell 1200-ks järgmiseks...“ 8. Kol. T.: „... Võtsin ette kahe kampani pommi- ja väega õnneliku operatsiooni Virule ja Harjule...“ 9. Tuleviku relv — ujuv soomusrong. — „... Kui Gorden Lloyd ujutank, kas tiid, cemaldab igasuguse takistuse väikse ninaliigutusega, — mu härrad, ma püüan siin rääkida täiesti erapooletult — siis ujuvale soomusrongile üldse ei esine tõkestusi lahingus...“ 10. Kol. Sassen-Stiller: „... Pagan võtku neid manöövreid ja Vask... metsi, kuhu on jäänud minu au ja uhkus, mu esinduse hohe?!...“ 11. Vana kolonel ise: „... Naplevatj, et meestel puudub ... on püssi olemas, muud kui lahingusse, sest isamaa kutsub...“

Hiitseväe õppeaast.

Lahingumasinate koostöö õppustest jalaväega.

Avaldatakse mõttevahetuse esilekutsumiseks selle väga tähtsa ning aktuaalse küsimuse alal. (Toim.)

Edu lahingus oleneb juhtide osavusest väeliikide võimeid kasutada otstarbekohaselt. Mida põhjalikum on väeliikide koostöö väljaõppe rahuajal, seda kindlam on edu lahinguväljal. Koostöö vajadusest räägitakse palju, ja puudusi, mis tingitud selle vähesusest, on ilmnenuid kõikjal manöövritel ja õppustel. Kuid nagu mingisugune salajane jõud kisub abiväeliike ikka ja jälle eraldumisele jalaväest, nagu see oli viisiks varemadel aegadel, kus abiväeliikisid oli haruldast vähe ja need olid rohkem moe pärast, sest abi jalaväele nendest suuremat ei olnud.

Viimased sõjad näitavad väga kujukalt, kui suur on koostöö tähtsus väeliikide vahel lahingutegevusel. Nii on Maailmasõda pärandanud otse klassikalisi näiteid sideosade puuduliku koostöö tagajärgedest. Samuti ebaõnnestus Maailmasõjas suurem osa lahinguid, mis võeti ette tankide toetusel, just koostöö puudumise tõttu jalaväega.

Kuid see kõik on nähtavasti vähe mõjutanud väljaõppe korraldamist meil. Pioneerid leiavad, et nendel ei olegi võimalik saavutada rahuajal koostöö harjutusi teiste väeliikidega materjalide ja varustuse kalliduse tõttu ja soovivad eraldada täiesti oma erioppuväljadele („Sõdur“, lhk. 381). Niisugusel juhul langeksid muidugi ka minimaalsed koostöö võimalused ja seda loodetakse teostada arvatavasti lahinguväljadel.

Käesolevas puudutan lühidalt ainult koostööõppuste küsimust jalaväe ja lahingumasinate vahel, sest see on praegusel sõjavägede mehhaniseerimise ajajärgul eriliselt tähtis.

Lahingumasinate koostöö jalaväega ei piirdu ainult nende tagajärgedega, mis saavutatakse ühise tegevusega lahinguväljadel, vaid sellest koostööst oleneb suurel määral ka jalaväe võitlusvõime vastase lahingumasinatega.

Meil harjutatakse küll lahingumasinatele sõitmist ja nende relvade käsitamist, kuid koostöö teiste väeliikidega, eriti jalaväega, puudub peaaegu täielikult. Mõnikord korraldatakse vaid harjutusi lahingumasinate võimete demonstreerimiseks, kus tankidega puid ümber lükatakse, kraavisid ja aukusid läbisõidetakse ja lähematele kaugustele mär-

kisid tulistatakse, ja see kõik sünnib kümneid ja sadasid kordi ühel ja samal maastikul. Harva, väga harva saadetakse üksikuid lahingumasinaid või rühmasid ka mõneks õppuseks jalaväe juure.

Niisugused erakordsed ja ühekülgsed lahingumasinate võimete demonstratsioonid võivad kasu asemel rohkem kahju sünnitada, eriti meie seisukohalt. Jalaväelane näeb teenistuse kestvusel ainult mõned korrad lahingumasinat, mille juures temale sugereeritakse, et see on üks võimas relv, mis kõik purustada suudab. Niisuguste hirmutuste tulemuseks võivad lahinguväljadel vaenlase lahingumasinate ilmumisel olla halvad tagajärjed, mis pärast lahingumasinatega tutvumise meede demonstratsioonidega, vaid koostöö õppused peaksid olema võimalikult mitmekülgsed ja mitmekesisel maastikul, kus ühes võimetega ka lahingumasinate nõrgad ja ohtlikud kohad tabamuse suhtes ilmneksid.

Koostöö ajakohase tasemeni viimine on raskesti teostatav praeguse organisatsiooni ja väljaõppe korra juures. Selleks tuleksid lahingumasinat, — kerged tankid ja soomusautod viia alaliselt jalaväeüksuste juure, kus nabi rööbiti oma eriharjutustega võtaksid osa jalaväe lahingulistest õppustest, nagu see on läbiviidud raskekuulipildujate osadega.

Meil moodustavad lahingumasinat erisüksuse, mis on asetatud kaugele neist jalaväeüksustest, kus teostatakse reameeste väljaõpet. Osa lahingumasinaid asub küll talvel ka diviiside piirkonnas, kuid suveks, lahinguliste õppuste intensiivsemaks tööajaks, koondatakse nad tavaliselt oma erilaagrisse. Niisuguseks eraldumiseks ei ole väljaõppe seisukohast vähematki vajadust, sest kõiki neid õppusi ja harjutusi, mida teostatakse erilaagris, saab läbi viia palju mitmekesisemalt ja huvitavamalt laialdastel ja hästi organiseeritud Kurtna ja Värskä õppeväljadel. Eraldatud õppused sellevastu sagedasti kujunevad lahingumasinate meeskonnale igavaks ja kuivaks õppekava täitmiseks, sest õppekava märkustes on küll tähendatud, et lahingulised õppused korraldatakse koos jalaväega, kuid peaaegu kunagi ei saa seda teostada jalaväe puudumise tõttu sellel õppeväljal.

Vastuoksa seisaks asi, kui pidada õppusi ja harjutusi kõrvuti ja ühiselt laialdastel

õppeväljadel jalaväega, selle jalaväega, kellelega on mõeldud koostöö sõjakorral lahinguväljadel. Lahingumasinate juhtidel ei tarvitseks elustada omi šabloonilisi eriõppusi peenrakultuuriga, vaid nad leiaksid enesele palju huvitavamaks korraldada õppekavu ja sisustada ühisõppusi jalaväega, sest lühike õppeaeg, eriti laagriaeg, nõuab kõige aja pühendamist õppustele. Jalaväe juhid omaksid sagedate ühisõppustega vilumuse, mis on nõutav lahingutegevuse edukaks juhtimiseks, ja jalavägi harjuks koostöötama lahingumasinatega ja õpiks normaalõppustel tundma nende võimeid ja nõrku külgi.

Jalaväe ülemate poolt on varem juba nõudmisi kuulda olnud, et kerged lahingumasinate vähemalt laagriõppusteks nende käsutusse antaks, kuid need soovid ei ole siitsaadik leidnud küllaldast tähelepanu. Võidaks ehk põhjuseks tuua suurt materjali osa kulu sagedase kasutamise juures. Kuid see asjaolu peab vaevalt paika, sest erilaagris on lahingumasinate samuti õppuste otsustarbel liikumisel. Ainult lahingumasinate kulutamine ühisõppustel oleks palju tasuvam ja palju enam õigustatud kui eraldi õppustel, kus lahingumasin peab sagedasti sõitma mitmed kilomeetrid, et täita ainult ühe laskeharjutuse.

Et ettevalmistavatel ja väikseulatuslistel õppustel alati mitte lahingumasinate kulu, tuleks selleks otstarbeks ehitada erilisi õppemasinate, kasutades valmistusmaterjali lina vanu lahingumasinate ja autode osi. Õppemasinate võiksid olla kas lint- või ratakäiguga ja nende kiirused peaksid vastama uuemaaja lahingumasinate kiirustele. Kuna meie lahingumasinate sellel alal on maha jäänud ja nende juures kiirusi suurendavaid täiendusi ette ei ole võetud, siis soodustaksid niisugused kiirkäiguga õppemasinate ka

lahinguliste õppuste ajakohasemat korraldamist.

Õppemasinate valmistamine moodustab enesest eriküsimuse, mis pärast selle juures pikemalt siin ei peata, mainin vaid, et nende valmistamine Arsenalis kallid ei tule.

Nüüdisaja jalaväe ülem, kui tegelik lahingute läbiviija, peab oskama kasutada lahingus maksimaalset lahingumasinate võimet ja veel paremini oskama organiseerida võitlust vaenlase lahingumasinate vastu; samuti peab jalavägi olema eeskujulikult väljaõpetatud koostöötamiseks lahinguväljadel oma soomusmasinatega. Hea väljaõpe nõuab omakorda püsivaid ja järjekindlaid harjutusi ja ühisõppusi jalaväe ja soomusmasinate vahel. Koostööd laiemas ulatuses oleks võimalik teostada aga lahingumasinate üleviimisega kompanitena nende jalaväeüksuste juure, kus teostatakse reameeste väljaõpet umbes sarnaselt, kui see on korraldatud raskes kuulipildujatega, sest moodustavad ju kerged lahingumasinate enesest põhimõtteliselt samu jalaväe relvi — kuulipildujaid ja väikseid kahureid, kus laskur on ainult varjatud vaenlase kuulide eest soomusega ja tal enesest ei tarvitse seda relva kanda, vaid ümberpaigutused sünnivad masina jõul.

Kui meil aga lähemas tulevikus kergete ehk jalaväe lahingumasinate juureandmine jalaväele ei ole tehnilistel põhjustel teostatav, siis tuleks neid lahingulise väljaõppe koostööks vähemalt laagriõppusteks määrata jalaväeüksuste juure.

Samuti tuleks võtta kaalumisele ja teostamisele õppelahingumasinate valmistamine, alguses kas või hädaabitööde krediitide arvel, sest nendel töödel leiaksid rakendust meie tehniliselt vilunud töäjõud, keda praegu tööpuuduse tagajärjel ollakse sunnitud teenistusest vabastama.

—u.

Mõni sõna suurtükiväe väljaõppest.

Eelmises „Sõduri“ numbris (nr. 13) lugupeetud K. on avaldanud väga huvitava kirjutise suurtükiväe väljaõppe kohta. Autor on seadnud endale eesmärgiks anda läbilõike õppetöö tagajärgede kohta teatud patareis ühes õppetööd takistavate asjaolude esiletoomisega. Oleks väga huvitav ja kasulik, kui selliseid kirjutisi esineks ka teiselt õppetöö juhtijalt, et praegu veel võib olla subjektiivseid vaateid ja arvamusi põhjalikumalt rõhutada ja teha täiesti usutavateks.

Oma kirjutises lugupeetud K. peatub korduvalt ka praegu suurtükiväes kasutatava õppekava juures. Kui ühel õppekava koostajaist lubatagu minul peatuda mõnel küsimusel, millega ei saaks lugupeetud K. ga olla ühel arvamusel. Kõigepealt järgnevad read ei taha kaugeltki olla praegu maksva õppekava õigekstunnistajatena, vaid just vastupidi on käesoleva kirjutise autor veendunud, et suurtükiväe väljaõppeküsimus seisab jällegi uue järjekordse arenemisastme ees. On jõudnud aeg, kus peame astuma

sammu edasi, milleks peame kontrollima vana ja juure võtma uut. Ennekõike aga ära kuulama, mis ütlevad kõik õppetöö tegelikud juhid. See pole kerge ja ei lähe kii- resti. Peale selle on palju küsimusi, mis se- ses õppekavaga ei luba selle põhjalikku ümbertöötamist enne nende lahendamist. Olgu siin nimetatud tähtsam — eeskirjad. On ju selge, et põhjaliku töö juure võib asuda vast siis, kui on kindlad selle töö raamid. Ainult siis kujunevad õppetöö ees- märgid ja sihid, mis kokkukõlas tööekspe- ristega meil. Enne seda on õppekava ikka- gi teatud ajutise iseloomuga õppetöö suu- naja, sisaldades kavatsetavate juhendite ja eeskirjade sisukorra, käsitlemata üksikasju, kuna see viiks koostajad liiga laiaulatusliku töö juurde. Kuivõrt sealjuures tagant järgi, peale õppekava ilmumist, koostatud eeskiri võib lahku minna õppekavas toodud küsi- muste käsitlemisest, siis selgeks näiteks on siin kas või suurtüki õppuse osa õppeka- vas.

Niisuguste puuduste all kannatab prae- gune suurtükiväe õppekava. Selles olid ka teadlikud koostamisest osavõtnud komis- joni liikmed, kelleks olid kaks grupiüle- mat ja kolm patareiuülemat suurtükiväe ins- pektori juhtimisel. Seega inimesed töö juu- rest. Raskused, mis alul õppekava käsitle- misel tulid ilmsiks ei olnud kaugeltki põhi- mõttelise tähtsusega, vaid tingitud peamiselt küll õppesüsteemi uudsusest. On tähele- panuväärne, et 1928. a. peaaegu kõik suurtüki- väe juhid polnud nõus praeguse organisat- siooniga, eriti aga sellest tingitud väljaõppe süsteemiga.

Muu seas olgu veel tähendatud, et õppe- kava koostamisel oli aluseks õieti olukord, mis valitses väeosades kuni 1928. a. organi- satsiooni muutmiseni ja osalt mis hangitud selle organisatsiooni juures esimese kuue kuu vältel. Seega loomulikult ei saaks prae- gusi nõudmisi kohaldada nendele, mis valit- sesid viis aastat tagasi. Lisaks sellele peab arvestama asjaolu, et 1928. a. ilmunud õp- pekava oli esimene sellesarnane suurtükiväe õppetööd suunav instruksioon.

Edasi tuleks peatuda veel mõnedel üksi- kutel, peamiselt õppekavasse puutuvatel kü- simustel, millega ei saaks olla ühel arvamu- sel lugupeetud K. ga. Nende küsimuste veelkordne sõelumine näib olevat õigusta- tud eriti seetõttu, et meil nagu teada, kavat- setakse asuda õppekavade ümbertöötami- sele. Ümbertöötamisel on aga nendest küsi- mustest õigel arusaamisel väga suur tähtsus.

1. Kõigepealt peab tähendama, et suur- tükiväe õppekava on koostatud eeldusega,

et teenistusaeg kehtaks 12 kuud. Sellest ajast on arvestatud noortekursuse peale neli kuud. Teenistusaja lühenemisega lühenes eeskätt noorte kursus. Ehkki püüti teatud määral lühendada ja kokku suruda õppe- kava ulatust, avaldas teenistusaja lühenemi- ne kahtlemata negatiivset mõju, eriti rea- mehe väljaõppele. Õppekavade radikaal- sele ümbertegemisele ei saa aga asuda ni- korraga ja seepärast võib olla väga tarvilikku aja säästu alul tuli saavutada õppetöö orga- niseerimisoskusega. Kokkuvõttes katteosa- des teenistusaja lühenedes tuli töötada in- tensiivsemalt kui varem.

2. Tuleb arvata, et kui suurtükiväe õp- pekava on reameestele 8-kuulisest tööajast, mis annab 1200 töötundi, arvanud õppe- ajaks ainult 700 tundi, ei ole ta mitte eksi- nud. Ehkki selles näeb lugupeetud K. õp- pekava peamist viga, ei taha ta ju ka palju õppeajast vähendada — ainult 100 tunni üm- ber.

Asja selgituseks tuleks siin paari sõnaga lähemalt peatuda reameeste õppeaja arves- tusel.

Suurtükiväes on talvekuudel ette nähtud 6 töötundi päevas. Seega tööpäev lühem kui teistes väeliikides, silmas pidades just suur- tükiväe iseäraldusi. Peale selle igasugusteks kõrvalisteks ülesanneteks ja ettenägemata vajadusteks on iga kuu tööajast võetud maha ümmarguselt 63 tundi ehk üle poolteise nä- dala. Ei kujuta ette, et õppeaja kärpimine võiks olla veelgi suurem. Tekib küsimus, mida teevad siis õppetöö juhid.

Õppeaja kärpimist lugupeetud K. põhjen- dab õieti toodud tabeliga. Ja peab ütleva, et see on tõesti huvitav tabel, sest ta näitab enam vähem selgesti, missuguste raskustega on tulnud võidelda kohapeal. Arvan et ei eksi, kui loen tabelist, et 1930. a. juunis ja 1931. a. oktoobrikutse ajal oli patarei õppe- patareiks, seega täielikult pühendatud õppu- sele, sest siis on läkitatute ja tööloolnute protsent kõigest 25%, s. o. veerand koosseis- sust. Hoopis kurvem on lugu, näiteks, 1931. a. veebruarikutsega, kellest läkita- tuid ja tööloolnuid jub 46% ehk ligi pool koosseisust.

Nüüd tekib küsimus, kas õppekava peab tõesti oma ajaarvestuse aluseks võtma ülal- toodud olukorra? See tähendaks säärase suure tööloolijate protsendi kinnitamist, see tähendaks, et õppekava soodustaks igasugu- seid töötegemisi j.n.e. Arvan, et niisugusele teele ja vaatekohale ei saaks asuda mõni õppekava koostaja.

Ju varemgi on tähendatud „Sõduri“ veer- gudel, et õppekava on seotud teatud keesk-

mise — normaalolukorra tarvis ja seda tuleb lugeda täiesti õigeks.

3. On täiesti õige, et suurtükiväe rea-
mehe õppeaja jaotust ei saa sarnastada jalaväe reamehe õppeaja jaotusega, ehkki ka jalaväes on mitmeidki aeganõudvaid toimingu-
guid, mida pole omakord suurtükiväes. Tegelikult aga polegi suurtüki õppekava aja-
jaotus sarnastatud jalaväe omaga. Näiteks, on oktoobrikutse meestele 1200-tunnilisest tööajast arvatud õppeajaks jalaväes — 850 tundi, suurtükiväes 700 tundi, seega 150 tundi ehk umbes $\frac{1}{5}$ võrra vähem.

4. Mis puutub autori arvamisse jalaväe laskeasjanduse väljaõppe nõrgast edenemisest, siis siinkohal võiks ehk asuda veidikeste teisele seisukohale.

Kui autor räägib kulutatud jalaväe laske-
moonast kui teatud laskeasjanduse õppuse intensiivsuse mõödust, mis muidugi ainult teatud määral õige, siis olgu tähendatud, et mõnes teises suurtükiväe osas on kulutatud märksa rohkem laskemoona ja on saavutatud ka tähelepan-
davaid resultate.

Kokkuvõttes peab tähendama, et autor näib olevat liiast praeguse olukorra mõju all. Ta ei püüagi analüüsida, kas poleks võimalik tõsta õppusel viibivate protsenti, vaid selle asemel otseteed soovitab vähenda

dada õppeaega. See tähendab, et autor on liikunud areneva elu ning kohalikust olukorrast tingitud sündmuste sabas, tegemata katset leida väljapääsu, kuis produktiivsemalt korraldada õppetööd kohapeal. Arvan, et töö- ja õppeaja vahetork ka edaspidi peab jääma umbes samadesse raamidesse, milles ta on praegu. Teenistusaja lühenemine sunnib aga paratamatult väljaheitma mitmedki kõrvalise tähtsusega alad. Kõrvalised tööd aga ei tohiks kuidagi mõjutada õppekava temasisulise lühenemise suunas. Samuti ei saa kuidagi pooldada, et õppekava seaks omale sihiks väljaõpetada ainult mehaanilisi üksikliikmeid, nagu sõjalises mehhanismis. Nii näiteks ei oleks kuidagi mõeldav, et välja õpetatakse lukustaja, kes muust millegistki ei tea kui luku sulgemisest ja lahti-
võtmisest ja võib olla ka luku puhastamisest. Lahingulised ülesanded nõuavad, et numbrid peavad enam vähem kõik olema ühtlase ettevalmistusega. Seda saavutada muidugi pole kerge, kuid selle poole peab püüdma. Väljaõppes kui eluski peame seadma sihid ja eesmärgid, mille poole peab püüdma. Kuigi täiel ulatusel neid igakord ei saavutata, õigustab osalinegi neile jõudmine tehtud töö.

Helgi-kõlamõõtmine. *)

Leitnant A. Nõmm.

Helgi-kõlamõõtmise töö käik on üldiselt järgmine. Oletame, et meie vaatlusepunktist nähti vastase patarei laskmisel tekkinud helki. Vaatleja pöörab algpunkti orienteeritud käärpikksilma helgi üldisesse suunda ja ootab järgmist helki, hoides käes sekundimõõtjat ja olles valmis sellele vajutama. Kui vaatleja jälle näeb helki, ta vajutab sekundimõõtja käima ja pöörab käärpikksilma niiteristi helgi peale. Siis ta ootab kuni kõla jõuab tema juurde ja paneb sekundimõõtja seisma sel momendil, kui ta kuuleb vastase suurtüki n. n. suudmepauku ehk kõlalainet. Oletame, et vaatleja sai kõlalevimise ajana 10,4 sek. Ta kordab seda tegevust veel mitu korda, näiteks 5 korda, ja saab 10,2, 10,6, 10,4, 10,4 ja 10,2 sek. Siis ta leiab neist aegadest keskmise aja ja saab 10,37 sek. Ühtlasi ta määrab antud momendi kõlalevimiskiiruse. Kõla levib tuuleta ilmaga 0° C juures 331

m/sek. (täpsalt 330,78 m/sek.). Kõlalevimiskiirust mõjutavad õige suurel määral õhute-
peratuur ja tuul ning neid tuleb arvestada. Antud momendi õhuteperatuuri, tuule suuna ja kiiruse andmeid saadakse ilmajaamast või, vastavate abinõude olemasolul, need määratakse vaatlusepunktis. Oletame, et õhuteperatuur on $+18^{\circ}$ C ja 5 m/sek. tuul puhub vastase patarei suunas. Temperatuuri tõusul 1° C võrra kõlakiirus kasvab 0,63 m/sek. võrra. Seepärast temperatuuri parandus on $0,63 \times 18 = +11,3$ m/sek. Tuul, puhudes kõlalevimise suuna vastu, tähendab selle kiirust. Seega tuuleparandus on -5 m/sek. Seega antud juhul kõlalevimiskiirus on $331 + 11,3 - 5 = 337,3$ m/sek. Vastase patarei helgisuund oli algsuunast paremal 2—40. Kui tuulesuund on mingisuguse nurga all vaatlusepunktivastase patarei suunale, siis lahutatakse ta komponentideks ja arvesse võetakse ainult see komponent, mis mõjutab kõlalevimiskiirust.

*) Vt. „Sõdur” nr. 13 s. a.

Kõlalevimiskiiruse leidmise töö lihtsustamiseks tegelikel mõõtmistel tuleks koostada ja kasutada kõlalevimise tabelit, kus kõlalekiirused on toodud alates -20° kuni $+30^{\circ}$ C kohta iga kraadi järgi. Antud juhul leitakse sellelt tabelilt, et $+18^{\circ}$ C juures on kõlalevimiskiirus 344,3 m/sek. ja maha arvates tuuleparandus -5 m/sek., saadakse antud momendi kõlalevimiskiirus 337,3 m/sek.

Vastase patarei asukoha kauguse meie vaatlusepunktist saame, kui korrutame kõlalevimiskiiruse mõõdetud ajale, s. o. $337,3 \times 10,37 = 3497,8$ m ehk ümmarguselt 3500 m. Joonestades kaardile või planšetile helgi suuna, mis vaatlusepunkt-algpunkti suunast parremal 2—40 ja kandes sellele vastavas mõõdus kauguse 3500 m, saame kaardil vastase patarei asukoha. Siis uuritakse kaarti ja selgitatakse, kas maastiku iseloomu tõttu leitud kohas võib asuda patarei positsioon.

Tekib küsimus, millisuguseid tagajärgi võib saavutada vastase patareide määramisel helgi-kõlamõõtmisega. Uurides seda küsimust teoreetiliselt, näeme, et töötäpsust mõjutavad: mõõteabinõude täpsus, vaatleja reaktsiooniaeg, kõlalevimiskiiruse määramine — s. o. ilmastiku elementide arvestamise täpsus, vaatlusepunkti asukoha määramise täpsus ja kaardi või planšeti, millel teostatakse väljendamist, täpsus ja mõõt. Loomulik, et ka meeskonna vilumus omab õige suure tähtsuse.

Harilikult kasutatakse helgi-kõlamõõtmisel 0,1 sek. täpsusega sekundimõõtjaid. Vaatleja reaktsiooniajaks nimetatakse seda aega, mis kulub vaatlejal helgile või kõlale reageerimiseks. Praktilistel katsetel on selgunud, et vaatlejal kulub sekundimõõtjale vajutamiseks helginägemise või kõlakuulmise momendil keskmiselt 0,1—0,2 sekundit. Ühtlasi on selgunud, et ühe ja sama isiku juures ei ole silmnähtavat vahet kõlale ja helgile reageerimisel. Vastavalt väsimusele vaatleja reaktsiooniaeg kõigub umbes 0,1 sek. võrra. Vaatleja alalist reaktsiooniaega on võimalik arvestada, sest ühe ja sama vastase patarei kindlaksmääramist teostab ainult üks vaatleja. Vaatleja reaktsiooniaja kõikumist ei saa täpsalt arvestada. Sakslaste maailmasõjaaegsete kogemuste põhjal oleneb vaatleja reaktsiooniaeg ka helgi tugevusest, kusjuures reaktsiooniaeg on seda suurem, mida nõrgem on nähtud helk. Seetõttu mõõdetud ajale arvatakse juurde järgmised lisaparandused:³⁾

- kui oli tugev helk, siis . . . 0,2 sek.
- kui oli keskmine helk, siis . . . 0,3 „
- kui oli nõrk helk, siis . . . 0,4 „

³⁾ Vorschrift für Artilleristische Messtrupps (Licht- und Schallmesstrupps). Lhk. 141. Ajutised juhtnõõrid kõlamõõdu jaamadele. 1927. a. Lhk. 25.

Ilmastiku elementide määramisel on kerge leida õhu temperatuuri ja selles ei või vigu tekkida. Seejuures selgeil õil helgi-kõlamõõtmisel tuleb arvestada temperatuuri, mis on 2° võrra maapealsest temperatuurist kõrgem. Tuult on raskem täpsalt kindlaks määrata, pealegi ta muutub aegajalt. Seejuures ilmastiku andmete määramise täpsus omab suure tähtsuse, sest nad mõjutavad kõlalevimiskiirust ja viga muutub vastavalt kaugusele, s. o. viga on seda suurem, mida suurem on kaugus. Suure tuulekiiruse olemasolul vähe- neb täpsus, sest mitte ainult paugu halb kuulmine ei mõju lõppresultaadile, vaid ka tuule kõikumiste tõttu ei saa tuult õieti arvestada. Tuleb arvata, et üle 8 m/sek. tuulega pole mõtet teostada helgi-kõlamõõtmist.

Kaart või planšett, millel teostatakse väljendamist, on harilikult mõõdus 1:10000—1:25000 ning võimaldab 10—25 m täpsuse saavutamist.

Tõenäosuse teooriast on teada, et mitme vea olemasolul üldviga (x) võrdub ruutjuurele üksikvigade (a, b, c...) ruutude summast ($x = \sqrt{(a)^2 + (b)^2 + (c)^2 + j.n.e.}$). See tõttu ameeriklased arvavad, et 4000 m kaugusel asuva vastase patarei määramisel ühe vaatluse (mõõtmise) teostamisel on tõenäone viga 25 m, 6000 m kaugusel — 35 m ning kauguse muutusel 1000 m võrra muutub viga umbes 5 m võrra. Tõenäosuse teooria järgi mitme vaatluse keskmine tõenäone viga (y) võrdub üksiku vaatluse veale (x) jagatud ruutjuurele vaatluste arvust (n), ($y = x/\sqrt{n}$). Näiteks kui ühe vaatluse täpsus on 40 m, tehakse 4 vaatlust ja võetakse keskmine tagajärg, siis saadakse 20 m täpsus. Seetõttu helgi-kõlamõõtmisel tuleb alati teha mitu, harilikult tehakse 4—6, vaatlust ja leida nende keskmine tagajärg. Ühtlasi on teada, et maksimaalne viga võib 4 korda suurem olla kui tõenäone viga.

Ameerika Ühendriikide väljasuurtükiväe koolis tehti katseid vastase patarei asukoha määramises helgi-kõlamõõtmisega ja saavutati järgmisi tagajärgi:⁴⁾

Järjekorra nr.	Vastase patarei kaugus vaatlusepunktist m	Mõõtmiste arv	Vastase patarei leidmise täpsus m	Märkmeid
1	2200	2	65	Katsed teostati mitmesugustes ilmastiku tingimustes.
2	2300	5	42	
3	2450	6	5	
4	2900	5	27	
5	3350	9	17	
6	3700	7	50	
7	5450	5	25	

⁴⁾ The Field Artillery Journal. July-August 1931. a. Lhk. 353.

Tabelist on näha, et katsetel saavutati täiesti rahuldavaid tagajärgi.

Mõõteüksuste töötäpsuse kohta on teada, et soodsais tingimuisis kõlamõõterühm võib määrata vastase patarei asukoha 15—25 m täpsusega ja helgimõõterühm — 15—20 m täpsusega.⁹⁾ Seega näeme, et mõõteüksused omavad suurema töötäpsuse, kui seda võib saavutada helgi-kõlamõõtmisega. Siit järgneb, et helgi-kõlamõõtmisega ei saa asendada mõõteüksusi. Küll aga ta võib täiendada mõõteüksuste tööd tõsta suurtükiväe mõjuvust, eriti siis, kui mõõteüksused puuduvad.

Tekib küsimus, missuguseid tagajärgi võib helgi-kõlamõõtmisel saavutada siis, kui meie vaatleja näeb helgi asemel vastase patarei tulekuma. Helgimõõterühmade poolt teostatud katsetel on selgunud, et juhul, kui vastase patarei on niivõrt hästi varjatud, et vaatlejad näevad helgi asemel horisondile peegelduvat tulekuma, saavutatakse veidi ebatäpsamaid andmeid kui helgi nägemisel. See maksab ka helgi-kõlamõõtmise kohta. Kui vastase patarei asukoht määratakse tulekuma järgi, siis viseeritakse käärpikksilma niitideristiga tulekuma kõrgemale kohale.

Kas ja kuidas on võimalik eraldada ühe vastase patarei kõlalainet teiste patareide kõlalainetest? Oletame, et palju vastase patareid tulistab. Me näeme ühe vastase patarei helki ja tahame kindlaks määrata ta asukoha. Mõõtes selle patarei kõla levimise aega, see peab alati olema enamvähem ühesuurune; näiteks eeltoodud näite kohaselt 10,4 sek. ümber. Teiste patareide kõlasid kuulme muutuvate intervallide ehk ajavahe mikkude järgi, kuid see intervall kordub alati. Kui me loeme kõigi kõlalainete aegu alates sellest momendist kui panime käima sekundimõõtja, siis ilmneb juba väheste katsete järgi alati korduv intervall ja me teame, et see on see kõlalaine, mida me tahame sisse mõõta. Teeme siis vajalik arv mõõtmisi, teades, et kõla jõuab kohale selle intervalli järgi ja on sellest patareist, mille asukohta me määrame. Muidugi me võime juhuslikult teha vea, kuid me heidame kõrvale iga ajavahe miku, mis erineb teistest rohkem kui 0,2 sek. võrra ja seega hoiame ära eksitused: Sisse mõõdetava patarei kõla eraldamisele teistest kõladest aitab kaasa ka kõla iseloomu jälgimine, s. o. kas on kahuri või haubitsa kõla (kas on ballistilist lainet), tugevasti või nõrgasti kuuldav j.n.e. Üldiselt on teada, et inimene suudab oma kõrvade abil, s. o. vastavalt

sellele, kuivõrt kõla jõuab ühte kõrva varem kui teise, kõlasuunda määrata umbes 12° täpsusega. Suurendades kõrvade baasi, s. o. asetades kõrvade juure pikad torud, me suudame täpsamalt määrata kas sisse mõõdetav kõla tuleb sellest suunast, kus me nägime helki. Sellist instrumenti on vaja ainult siis, kui rindel tulistab eriti palju patareisid. Väheha arvu patareide tulistamisel võimaldab eelkirjeldatud kõlaintervallide määramine eraldada ühe patarei kõla teistest.

Helgi-kõlamõõtmise meetodit kasutatakse ka suurtükitule juhtimiseks vastase patareide pihta peamiselt telgvaatlusega laskmisel. Kui me suuname mürsulõhengud täpsalt sinna suunda, kust me nägime vastase patarei helki ja seejuures lõhengu kõlalevismisaeg võrdub vastase patarei kõlalevimisajale, siis meie mürsud langevad märki. Kõige paremaid tagajärgi saavutatakse siis, kui vastase patarei positsioon määrati helgi-kõlamõõtmisega ja otsekohe pärast seda samal viisil juhitakse vastase patareile oma patarei tuli. Seda sellepärast, et siis paralüüsitakse ilmastiku elementide arvestamise ebatäpsus.

Tulejuhtimist helgi-kõlamõõtmise meetodi abil raskendab see asjaolu, et lööksüütaja granaat ei anna lõhkemisel küllalt suurt helki ning kui märk asub hästi varjatud kohas, me ei näe mürsulõhengu helki. Sellest saadakse üle sel teel, et eellaskmine teostatakse lend süütajaga varustatud granaadiga nii, et õhing tuleks märgi varjeharjast kõrgemale. Juhul, kui pole lentsüütajaga granaati, eellaskmine teostatakse šrapnelliga ja üle minnes granaadiga turmamisele tehakse laskemoona muutmisele vastavad lisaparandused.

Helgi-kõlamõõtmise meetodi abil tehakse eellaskmist ühe suurtükiga. Patarei suunatakse märki ja eellaskmist toimetav suurtükk laseb ühe lasu. Kui lõheng ei olnud vaatlusjoonel, tehakse vastavad parandused nii, et järgmine lõheng tuleks vaatlusjoonele. Teise lõhengu nägemise momendil pannakse käima sekundimõõtja ja mõõdetakse kõlalevimis aeg. Saadud aega võrreldakse märgi kindlaksmääramisel saadud kõlalevimisajaga. Kui esimene erineb teisest rohkem kui 0,2 sek., siis tuleb teha vastav parandus. Oletame, et vastase patarei keskmine kõlalevimis aeg oli 10,4 sek. ja lõhengu kõlalevimis aeg oli 10,0 sek., seega vahe on 0,4 sek. ja lõheng oli märgi ees $337 \times 0,4 = 134,8$ m. Tehakse vastav sihiku parandus (vajaduse korral ka suunaparandus) ja lastakse järgmine lask. Kui ajad erinevad vähem kui 0,2 sek., siis jätkatakse laskmist kuni saadakse 4 sisse mõõtmist, kusjuures lõhengud olid vaatlusjoonel. Arvutatakse keskmine kõla levimis aeg ja tehakse vastav parandus. Eellaskmine lõpetatakse

⁹⁾ Artillery Training. Vol. II. Gunnery. 1928. Lhk. 221, ja kolonel H. Brede „Suurtükivägi ja tema kasutamine lahingus“. 1930. a. Lhk. 82.

siis, kui lõhengud on vaatlusjoonel ja lõhengu keskmine kõlalevimisaja võrdub keskmise märgi kõlalevimisajaga või kui märk on haaratud 0,1—0,2 sek. haasesse.

Külguaatluse olemasolul on otstarbekam teha eellaskmine hariliku kahekülge vaatluse põhimõtteil.

Turmlaskmisele üleminekul tehakse vastavad parandused, et saada soodus lõhengu kõrgus. Kui näiteks eellaskmine tehti lend-süütajaga varustatud granaadiga 0—20 kõrgusel ja turmamisel peab õhingkõrgus olema 0—03, siis vähendatakse loeseadet 0—17 võrra ja avatakse turmtuli.

Ameerika Ühendriikide väljasuurtükiväe koolis tehti helgi-kõlamõõtmise abil eellaskmise katseid ja saavutati järgmisi tagajärgi:⁶⁾

Jrk. nr.	Vaatluskaugus	Eellaskmisega saadi
1	2650 m	23 m tagalange
2	3550 m	Katang, kus tagalangeid oli rohkem kui eellangeid
3	3000 m	55 m eellange
4	3900 m	Katang

Samuti saadi helgi-kõlamõõtmisega võrdlemisi häid tagajärgi katselaskmistel, kus vastase patareid tulistati abimärgi abil.

Ka punavägi pöörab helgi-kõlamõõtmisele küllaldast tähelepanu. N. Vene 1931. a. ilmunud suurtükiväe laskeeeskirjas käsitletakse ka eellaskmist helgi-kõlamõõtmise meetodil (pri-strelka s pomoštšju sekundomera), kusjuures eellaskmist tehakse alati otsekohe pärast vastase patarei sissemõõtmist.⁷⁾ Ka 1933. a. ilmunud suurtükiväe laskealalise ettevalmistuse määrustikus (Nastavlenie artillerii RKKK. Ognevaja podgotovka i kurs strelb artillerii) toodud lahinguliste laskeharjutuste loetus on eellaskmisharjutus helgi-kõlamõõtmise meetodil. Selle laskeharjutuse teostamisel antakse eellaskmiseks 9 mürsku ja turmtule seadete kontrollimiseks 3 mürsku. Laskeharjutus loetakse täidetuks, kui eellaskmisega saadi kauguseviga mitte üle 2% laskekaugusest ja suunaviga ei ületa 0—05.⁸⁾

Sellest näeme, et punavägi hindab väärikalt helgi-kõlamõõtmist ja teostab vastavaid harjutusi.

Helgi-kõlamõõtmist võib edukalt kasutada ka helgimõõterühm. Kui mitu vastase patareid tulistavad üheaegselt, siis on õige

raske suunata kõik mõõtepunktid ühele ja samale vastase patareile. Seda on aga hoopis kergem teha siis, kui on teada vastase patarei umbkaudne raioon. Seepärast, nähes uue vastase patarei helki, mõõtepunkt teatab lahendusepunkti mitte ainult vastase patarei suuna, vaid ka kõla levimisaja ehk kauguse mõõtepunktist. Siis lahendusepunktis leitakse kiiresti vastase patarei umbkaudne raioon ja suunatakse kõik mõõtepunktid seda raiooni uurima.

Kasutades helgi-kõlamõõtmist, me määrame halvemal juhul vastase patarei positsiooni umbes 50—100 m täpsusega ning saame ta umbkaudse raiooni. Kui meil on vaja vastase patarei asukoht täpsamalt kindlaks määrata, siis laseme teha selle raiooni õhufoto, kust saame suurema täpsuse või paneme helgi ja kõlamõõterühmad seda raiooni uurima. Teostades igas vaatlusepunktis helgi-kõlamõõtmist, me võime leida vastase patareide umbkaudsed asukohad ning koguda väärtuslikke andmeid, mida on hõlpus täpsustada teiste luureorganite abil.

Kõiki eeltoodut kokku võttes näeme, et helgi-kõlamõõtmise meetod on õige lihtis. Peale sekundimõõtjate ei ole helgi-kõlamõõtmiseks vaja mingit kulukat lisavarustust ega meeskonda, on vaja vaid asjasse süvenemist ja treeningut. Kuigi helgi-kõlamõõtmise meetod ei suuda asendada helgi ja kõlamõõterühmi, sellega võib määrata rahuldava täpsusega vastase patareide positsioone ja juhtida neile mõjuvat tuld ning tõsta oma suurtükiväe mõjuvust. Erilise tähtsuse omab aga see asjaolu, et helgi-kõlamõõtmist võib manöövrisõjas teostada sama edukalt või veel edukamalt kui positsioonisõjas, sest manöövrisõjas vastase patareid ei ole alati nii hästi varjatud kui positsioonisõjas. Teisest küljest on aga teada, et manöövrisõja olukorras on vastase suurtükiväe asetuse määramine eriti raskendatud. Seepärast peame helgi-kõlamõõtmisele pöörama tõsiselt tähelepanu ja sel alal püsivalt treenerima, sest seega suurendame oma suurtükiväe mõjuvust.

⁶⁾ The Field Artillery Journal. July-August 1931. Lhk. 353.

⁷⁾ Nastavlenie artillerii RKKK. Pravila strelbõ po nazemnom celjam. 1931. Lhk 79 ja 80.

⁸⁾ Artilleriiskii Žurnal. Nr. 1 — 1933. a. Lhk. 12.

Tähelepanu!

Möödunud aastate „Sõduri“ aastakäike müüakse järgmise hinnaga „Sõduri“ talituses (Tallinnas, Toomkooli 7):

— Aastakäigud kuni 1930. a. (s. a.)	à	60 senti;
— 1931. aastakäik	à	200 „
— 1932. „	à	400 „
— Üksik number kuni 1931. a. (s. a.)	à	10 „
— „ „ 1932. a. eest	à	15 „

Aastakäigud posti kaudu saadetakse välja tellija kulul.

Vabadusesõja üldmonument.*)

Major, dipl. arh. J. Ostrat.

Viimasel ajal on ajakirjanduses ja „Sõduris“ korduvalt sõna võetud Tallinnas püstitada kavatsetava Vabadusesõja üldmonumendi kohta. Asi on iseenesest sedavõrt tähtis ja ülemaalse ulatusega, et pole üleiarne selle juures veel kord peatuda.

Monumendi püstitamise küsimust on valgustatud seni ühekülgsest ja vist ka peaaesjalikult ainult ühe ja sama isiku poolt. Valmistatud kavandite kunstilise väärtuse hindamisel on käidud eksiteid ja majanduselist külge ei ole üldse tõsiselt arvestatud. Meie teame aga, et monumendi püstitamisel on just majanduselised kalkultatsioonid peatähtsusega ning osutuvad selleks lähtepunktiks, millest projekteerimisel tuleb minna välja.

Missugune väline kuju tuleb anda meie Vabadusesõja üldmonumendile?

Monumendiks nimetatakse teatavasti üldse igat märki, mis püstitatud võimalikult vastupidavast materjalist mõne sündmuse või isiku mälestuseks. Üldises mõttes on iga mälestusmärk lihtsast mulla või kivihunnikust kuni püramiidini monument, kuna ausambad tähendavad monumenti kitsamas mõttes.

Monumentide ehitamisi on harrastatud peaaegu iga rahva juures ja igal ajaloolisel perioodil. Oma välimise kuju poolest on nad õige mitmesugused. Nende tähtsamad vormid on: püramiid, obelisk, samm, võiduvärv, skulptuurne teos, torn, sammaskäik, hoone jne.

Meil on peatuma jäänud sambakujulise monumendi vormil.

Mõte, mälestada teatavaid tähtsaid sündmusi sambakujuliste monumentide püstitamisega, on igivana. Juba muistses Roomas armastati sambaid väga ja neid ehitati seal harilikult üksiku isiku auks, kelle kuju siis ka paigutati samba otsa. Isegi hommikumaa ei puudu sambad. Indias seisavad sagedasti templite ees nõndanimetatud „dvadschastambad“ ja võitude puhul püstitati seal sambaid, mida hüütakse „dschaiastambaiks“.

Ka lätlased on oma vabadusemonumendi väliseks kujuks valinud samba.

On raske enesele ettekujutada, et oleks võimalik leida säärast monumendi põhivormi, millest veel kunagi ega kuskil püstitatud ei ole.

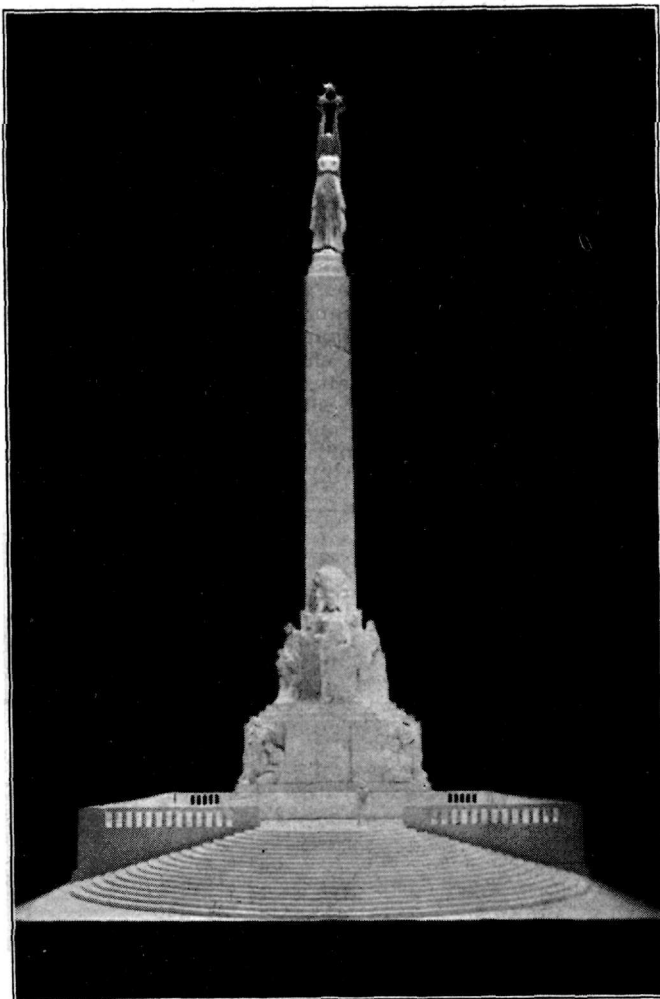
Sambal, kui monumendil, on iseenesest palju positiivset. Ta saab olla lihtne ja ilmekas. Mida lihtsam põhivorm, seda puhtam ja õilsam on mulje.

Ajakirjanduses on katsutud teatavaid tingimusi üles seada, millele vabadusemonument vastama peaks. Nendest on ainult üks, kui iseenesest mõistetav, suurema tähtsusega. See on nõue, et vabadusemonument „peaks niisugune olema ehitatud, et ta sadandeid aastaid püsiks ja ikka jääks arhitektuuriliselt vaatamisväärilikeks.“ Nõuded, et monumendis peaks olema

Vabadusesõja juhtide mälestamise ruum, et fikseeritaks meie 11 maakonna mõiste samba alust kujutavate kivist blokkide näol, ja et sammas muuseas võiks täita ka õhulaevade tule-torni aset jne., on juba sedavõrt isikupäralist ja vaba kunstiloomingut takistavad asjaolud, mis kipuvad vabadusemonumendi tarbeehituseks tegema ning panevad tema kunstiväärtuse tõsiselt kaalule.

Ülesanne, hulgast üksikelementidest ühtlast muljet luua, on lõpmata raske ja vahel koguni võimata. Seda raskendavad veel mitmekesisus, kunstiaibnõude mitmesugune tähendus ning piiritu võimaluste arv.

Monumentaalteosed on olnud arhitektuuris alati lihtsad, sellepärast olgu ka meie vabadusemonument lihtne, ilmekas ja mõjuv!

Läti Vabadusesõja üldmonumendi kavand, mida Riias praegu püstitatakse.

*) Avaldatakse kirjutises esiletõudud tähelepanu väärivate mõtete pärast.

Kuhu püstitada vabadusemonument?

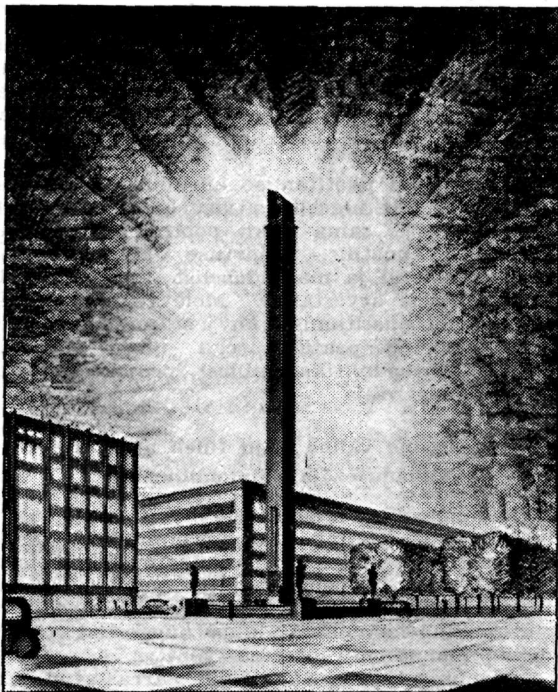
Nii mitmekesised, kui monumentide välised kujud, on ka nende paigutamise viisid. Monument võib seista platsi keskel, tänava telgedel või platsi ääres. Siin on platsi otstarb ja kasutamise viis ka mõnikord oma mõju avaldanud. Roomlased näiteks jätsid oma foorumidel keskpaigad vabaks ja paigutasid kujud äärtele.

Paigutamisel peab olema otsustav küsimus, kas on püstitav monument mõtteliselt ja väliselt kujult nõnda tähtis, et temale ümbrus alluma peab nii ideeliselt kui ka optiliselt, või kas nõutakse monumendilt, kui väärtuslikult kunstiteoselt, vaataja erilise tähelepanu enesele tõmbamist.

Ümbruse üle valitsemist võib saada kätte monumendi kaaluka suuruse või osava paigutamisega. Üheainsa monumendi asetamine platsi keskohta, tema tarviliku suuruse juures, mõjub väga efektselt. Suur monument nõuab teatavasti suhteliselt vähemat ümbrust, kuna see monumendi eriti esile tõstab. Suurtel, lagedatel väljadel ei pääse samba ja obeliski taolised monumendid kunagi mõjule.

Vabadusemonumendi projektide koostamisel on kaalutud kaht võimalikku monumendi asukohta: Vabaduseplatsi ja Harjumäe. Vabaduseplatsil tuleks monument endise Peetri ausamba asemele. Peetri ausamba koht asub kahe Vabaduseplatsile suunduva laiema tänava teljel ja on Harju tänavalt tulles ka küllalt nähtav. Vabaduseplatsile on monumenti kerge püstitada ehitustehniliselt, kuna siin alusmüüride tööd tulevad lihtsad ja odavad. Harjumäele sammast asetades tuleks mägi Vabaduseplatsi pinnani läbi kaevata ja kindla põhja pealt alusmüüri ehitamisega alata. Säärane alusmüüri ehitamine on kulukas, ja piiratud summade juures peab jääma kannatajaks pooleks samba maapealne osa. Sammas tuleb siis sedavõrt vähem ja odavam ehitada, kuivõrt on kallimad maaalused alusmüürid. Vabaduseplatsil lepib pealegi meie silm samba lihtsa alumise osaga, ilma et see mõjuks kunstiliselt halvasti. Harjumäele asetatult nõuab aga sammas erilist

ümbrust ja tagapõhja. Seda ümbrust ja tagapõhja ei saa ainult puude ja taimestiku istutamisega luua, vaid see tuleb ehitada sambaga ühisest materjalist.

Arhitektide Kuusiku ja Lohu monumendi kavand asukohaga Vabaduseplatsil.

Harjumäele vabadusemonumendi püstitamise pooldajad toovad peapõhjuseks seda, et sealt monument kogu linna valitseks ning paistaks kaugele maale ja merele.

Tallinna linna siluetis on palju tugevaid ülespoole suunatud jooni, millest mõned, näiteks Oleviste kiriku torn — 138,68 m — oma pikkuselt kaugelt kavatsetava vabadusemonumendi ületavad. Niisuguses siluetis ei eraldu küllaldaselt vabadusesammast, rääkimata veel valitsemisest. Monument, mis oma massilt, kui ka kõrguselt kõik Tallinna ehitused ületaks, ei läheks mitte sadasid tuhandeid kroone maksma, vaid miljoneid.

Kas üldse on tähtis tõsta nõudeid monumendi dimensioonilise külje kohta nõnda väga esile?

Meie teame, et muistsest Kreeka õitseajast säilinud ehitused on mõõtudelt õige piiratud, kuid on sellele vaatamata tänapäevani jäänud kalliskivideks ehituskunstis. Kreeka kultuuri languse ajajärgus kasvasid märksa ehituste dimensioonid, kuid neil ei ole kunstiliselt kaugeltki seda väärtust, mis on õitseaja väikesel ehitustel.

Kas ei näita esijoonel monumendi dimensioonilise külje rõhutamise püüd ka meie eba-kultuursust. Mitte mõõdu, vaid nõue monumendi kunstilise väärtuse järele, mis igavene, peab monumendi ehitamisel esikohale asetatama. Nõnda võime loota, et suudame püstitada säärase monumendi, mis ka peale meid jääb arhitektooniliselt vaatamisvääriliseks.

Obelisk Pariisis Concordia platsil.

Napoleoni poolt Egiptuse sõjakäigult kaasa toodud obelisk, mis ühestainsast kivist. Laiaulatuslikul platsil kaob obelisk ära ja ei pease tarviliselt mõjule.

Riias lätlaste poolt püstitatav vabadusesammas vastab oma suuruselt arhitektide Kuusiku ja Lohu kavandis ettenähtud monumendile.

Nagu eelpool nägime, on kaalutud kaht monumendi asukohta: Vabaduseplatsi ja Harjumäge.

Vabaduseplatsile monumendi püstitamisel pruugib küll vaevalt arvestada Tallinna arendamisplaanis ettenähtud Jaani kiriku lammutamist. Iseenesest oleks ju lammutamine võib olla koguduse nõusolekul võimalik, kui siin mitte kaasa ei räägiks asja puht majanduseline külg. Ei ole usutav, et linnavalitsusel või seltskonnal kunagi nõnda palju summasid ja tahtmist leiaks, et lammutaks Vabaduseplatsil oleva kiriku ja ehitaks kogudusele teise kohta uue. Samuti ei pruugi palju arvestada olemasolevate ehituste arhitektuuri, mis Vabaduseplatsi ümbruses niikuinii ei oma ühtlast muljet.

Harjumäele vabadusmonumendi püstitamine on kulukam võimalus, kui Vabaduseplatsil, ja seda võime teostada ainult siis, kui selleks on olemas küllaldaselt summasid!

Kas püstitada vabadusemonumendiga ühiselt ka Vabadusesõja muuseum ja Vabadusesõja arhiiv?

On väidetud korduvalt, et ühiselt vabadusemonumendiga tuleks püstitada ka Vabadusesõja muuseum, kusjuures muuseum kujutaks üht osa monumendist.

Jättes kõrvale asja puht kunstilise külje, katsun lühidalt need esemed loetleda, mille hoidmiseks ja väljapanemiseks läheb tarvis muuseumi hoonet.

I. Esimene iseseisvuse aeg.

Vanaaegsed meie maal kasutatud relvad eestlaste kui ka vaenlaste poolt. Eesti linnuste maalid, pildid ja mudelid. Improviseeritud maneekeen vanaaegse eestlase sõjamundri ja varustusega jne.

II. Vabadusesõja eelajajärgud.

Arkamisaeg, 1905. a. revolutsioon, Maaüldsõda, 1917. a. revolutsioon, Eesti väeosaade vormeerimine 1917./18. a., vabariigi väljakuulutamise ja saksa okupatsioon.

III. Vabadusesõda.

a) Üldosakond: Kõrgemate väejuhtide ja populaarsete kangelaste portreed ja neile kuulunud esemed, lahingumaalid, eesti rahvaväelaste mundrite maneekeenid, sõjas tarvitatud käsirelvad jne.

b) Sõjast osavõtnud iseseisvad lähingüksused ja keskorganid: Eritlusmärgid, pitsatid, lipud, piltlik statistika, ümberrimetused, vormeerijate ja tähtsamate ülemate portreed, mudelid lennukitest, soomusrongidest, soomusautodest, Eesti ülemjuhatause all teotsenud võõraste sõjaväelaste, nagu soomlase, rootslase, daanlase, lätlase, vene valgekaartlase mundrid, maneekeenid jne.

c) Vaenlastelt võetud võidumärgid: Lipud, relvad, varustusosad, pildid, dokumendid jne. Ka võiks välja panna maneekeenid tüübilise riieuse ja varustusega, nagu: sõjakommunist, liht punaväelane, landesväärilane.

d) Diplomaatlik-seltskondlik osakond: Rahulepingu allkirjutamise laud ühes atribuutidega, Asutava Kogu avamise pult, „Ühistöö“

mälestusesemed, maalid, portreed, ülesvõtted, dokumendid, ära kirjad tähtsamatest dokumentidest jne.

e) Pildipanoptikum: 1000 valitud ülesvõtet Vabadusesõjast kronoloogilises järjekorras diapositiividena ja liht positiividena.

IV. Mälestised riigi ja kaitseväe elust pärast sõda.

a) Püstitatud Vabadusesõja mälestussammaste mudelid ja pildid.

b) Langenute sõdurite mälestamine diapositiiv mälestuskaardikeste abil (13×18 cm).

c) 1-ne detsember 1924. a.: Mässajate relvad ja varustus, mässu ohvrite esemed, pildid jne.

d) Kaitseväe mundri reform: Mundri proovid, ülesvõtted jne.

e) Riiklikud suurpidupäevad ja kaitseväe arenemine: Pildid, dokumendid jne.

Kui Vabadusesõja monumendiga üheajalisele püstitamisele peaks tulema ka Vabadusesõja muuseum, siis on iseenesest mõistetav, et ka Vabadusesõja arhiiv peab seal ulalust leidma. Vabadusesõja arhiivi mahutamisel tuleks arvesse võtta järgmised põhimõtted:

1) Kõik Vabadusesõja arhivaalid, mis praegu Km. arhiivis, Vabadusesõja ajaloo komitee arhiivis, riigikontrollis, riigiarhiivides Tallinnas ja Tartus ja veel mujal, tuleks koguda ühte kohta. Peale selle tuleks ettenäha ruum läbitöötatud materjali mahutamiseks, millist koguneb mitmesuguste ära kirjade ja väljavõtete näol.

2) Arhiivi juures peaks asuma tööruumid ahiivi korraldamiseks, korraldatud materjalide läbitöötamiseks ning ruumid arhiivi tarvitajate jaoks.

Nagu näeme, on Vabadusesõja muuseumi ja arhiivi jaoks tarvis rida mitmesuguseid ruume. Vastuse küsimusele, kas vabadusemonumendiga ühiselt ka Vabadusesõja muuseum ja arhiiv ehitada, annavad alljärgnevad majanduselised kalkulatsioonid.

Nii vabadusesammas, kui ka Vabadusesõja muuseum juhul, kui nad mõlemad kujutavad ühe ja sama monumendi üksikelemente, tulevad ehitada tingimata ühisest ehitusmaterjalist. Meie põhjamaa ilmastikule on kõige vastupidavam ja ühes sellega ka kõige vastuvõetavam ehitusmaterjal — graniit.

Palju läheb maksma graniidist vabadusesammas?

Alljärgnev tabel näitab mitmesuguse kõrgusega graniidist sammaste umbkaudseid ehitushindu:

Samba kõrgus	Keskmine läbimõõt	Ühe jooks-va m hind	Samba ehitushind
m	m	kr.	kr.
40	3	2500,—	100.000,—
60	4,50	3750,—	225.000,—
80	6	5000,—	400.000,—
100	7,50	6250,—	625.000,—
120	9	7500,—	900.000,—
140	10,50	8750,—	1225.000,—

Neil, kes vabadusemonumendis näha tahavad linna siluetti valitsevat sammast, tuleb kindla oma tähelepanu tabeli viimasele reale. Seal tähendatud 140 m samm on Oleviste kiriku tornist 1,32 m kõrgem ja võib temaga juba tõsiselt konkureerida. Kuid sarnase samba ehitus ületab rohkem, kui kaksteist korda Vabadusesõja mälestamise komitee poolt monumendi ehituseks ettenähtud summa.

Kui suuri kulusid nõuaks Vabadusesõja muuseumi ja arhiivi hoone ehitus?

Üksikasjalise arvestuse järele, mille siin ära toomine asjata ruumi kulutus oleks, näeme, et Vabadusesõja muuseumi ja arhiivi jaoks on tarvis hoone mahuga 9000-kantmeetrit. Arvesse võttes, et ehitus väljast graniidiga vooderdada tuleb ning sisemiselt väärrikalt viimistleda, ei ole sugugi liialdatud, kui sarnase hoone hinnaks võtame Kr. 220.000.— kuni 250.000.—.

Vabadusesõja mälestamise komitee on korvivate kaalutluste järele otsusele jõudnud, et vabadusemonumendi püstitamiseks on raske saada kokku üle 100.000 kr. Monumendi kavandite projekteeerijaid on kohustatud jääma selle summa piiridesse, mille kohaselt ka arhitektid Kuusik ja Lohk omad kavandid koostasid.

Arh. Lüüsi on tehnikumi lõpetamise puhul projekteerinud diplomiprojektina ka vabadusemonumendi kavandi. Selles kavandis on ettenähtud ehitada peale samba veel Vabadusesõja muuseum. Sammas on sedavõrt seoses Harjumäe Kaarli puistee poolse vana müüri, et monumendi püstitamisel ka vana müür väljastpoolt sama materjaliga, millest sammas ehitatakse, tuleks vooderdada üle.

Arh. Lüüsi kavandi järele läheks umbes 65 m kõrgune sammas maksma 250.000 kr., muuseumi hoone 230.000 kr. ja Harjumäe Kaarli puistee poolse müüri vooderdamine 100.000 kr., kokku 580.000 kr. Siia hulka ei ole arvatud ümbruse korraldamise ja täitmise tööd.

On selge, et meie korraga kaht asja, sammas ja muuseumi-arhiivi üles ehitada ei jaks. Tuleviku jaoks ehituskavasid kokku seada on mõttetu, sest nagu iga teine ala, areneb ka arhitektuur, ning mis meile täna iseenesest mõistetav paistab, võib kümne aasta pärast juba vastuvõtmatu olla.

Vabadusemonument tuleb meie praeguse jõu kohaselt korraga üles ehitada ja ta peab olema mälestus mitte ainult Vabadusesõjast, vaid ka praeguse Vabadusesõja võitnud generatsiooni tõekspidamistest!

Kas tuleb vabadusemonumendilt arhitektoonilise idee väljendust nõuda, või ainult teatava ehitusprogrammi täitmist?

Vabadusesõja monumendi kavandite arvustajad on ajakirjanduses arhitektoonilise idee mõistet valesti tõlgitsenud ja selle seganud ehitusprogrammiga.

Ehitusprogramm on loetelu sellest, mis meid ehitada tahame. Käesoleval juhul oleks arh. Lüüsi vabadusemonumendi kavandi ehitusprogramm järgmine: Ehitada 65 m kõrgune sammas, panna samba otsa kolm võidupärga hoidvat figuuri, asetada sammas 11 blokile maakondade arvu järele, projekteerida samba alla Vabadusesõja juhtide mälestusruum ja samba lähedusse Vabadusesõja muuseum, paigutada vabadusesammas Harjumäele ja muuseum mäe jalgale j.n.e.

Sarnast ehitusprogrammi võib iga mitte arhitekt kerge vaevaga kokku seada ja asi oleks iseenesest õige lihtne, kui kunstiline väärtus seisaks ainult selles.

Ülesande lahendamisele asudes, tuleb arhitektil sellele oma vorm anda. Antud vormis võib peituda see midagi, mis annab valminud

teosele ta iseloomu. Seda midagi nimetatakse arhitektooniliseks ideeks. Arhitektoonilised ideed võivad väljendada: vägevust, süngust, rahu, armsust, intiimsust j.n.e. Arhitektooniline teos, mis ilma iseloomuta, ega kehasta mingisugust ideed, ei ole kunstiteos, vaid tarbeehitus. Kõik, kes külastanud kas või näiteks mõnda monumentaalkirikut, teavad, missugune rahu ja vägevuse tunne neid valdas kirikusse astudes. Siin on arhitekt väljendanud rahu ja vägevuse ideed. Vaatamata sellele, et kirik võib stiililt vananenud olla ning meie aja mõistetele enam ei vasta, jääb see mõju, mida ta vaatajale avaldab, igavesti püsima.

See omadus, teatavaid ideid väljendada ning nendega vaatajat kütkestada, annabki arhitektoonilistele teostele nende väärtuse. Ekslik on otsida „kunstilist ja ideelist kõnelevust“ või „ideevaesust ja sisukehvust“ keerukas või lihtsas ehitusprogrammis.

Arhitekt, kes jaksab saada kätte oma ehitusprogrammi oma ehitusmaterjalidega ja konstruktsioonidega ainult reaalset tarbetäidet, on kõige paremal juhul vaid tehniker, kuid kaugeleki mitte ruumikunstnik.

Mitmekesine vabadusemonumendi ehitusprogramm on võibolla ainult meile, kaasaegetele, kõnelev, kes oleme seotud nõnda väga meie monumendi sünniga. Juba võõras, kes väljastpoolt Tallinna siirdub, ei saa niikuinii enam ilma kommentaariata aru monumendi üksikosade tähendusest. Talle tuleb isegi seda ütelda, missuguse sündmuse puhul on püstitatud säärane monument. Sama maksab ka tulevaste põlvete kohta. Ja kui siis monumendil ka kunstiline väärtus puudub ning tema käesoleva juhu kohast arhitektoonilist ideed ei väljenda, mis näiteks kas või vägevust ehk monumentaalsust kujutada võiks, siis oleme küll monumendi püstitanud, kuid mitte sedavõrt Vabadusesõja mälestuseks, kui eneste vaimlisele pankrotile ja ebakultuursusele.

Kuidas vaadata kunstilisest seisukohast vabadusemonumendi kavandite koostamisele?

Kunstide mõistmiseks on püütud ülesseada mitmesuguseid meetode. Need on: spekulatiivne meetod, kriitiline meetod, empiiriline ja geneetiline meetod. Üksikasjaline selgitamine läheks siin pikale. Olgu ainult öeldud, et uemas kunstiteaduses katsutakse kindlaks teha loomingu vaimlist arenemist ning tungida sellesse õhk-konda, mis kujundas kunstniku sisemise mina. See kunstniku sisemine mina määrabki kunstiteose ühe ehk teissuguse kujutuse.

Kunst ja kriitika ei sünni tihtigi kokku ja seda just seepärast, et kunstniku ja kriitiku sisemised inimesed paljudel juhtudel erinevad tugevasti üksteisest. Ei ole asjata nõue, et kriitik oleks selle alaga, mida ta arvustab, põhjalikult tuttav ja ühteelanud. Meil on iseenesest mõistetavaks, et muusikat arvustavad ainult tunnustatud muusikamehed. Miks ei pea see ka arhitektuuri kohta maksma? Kas ei ole arhitektuur samuti kunst?

Millest tuleb, et üks ja sama kunstiese ühele peaaegu midagi ei ütle, kuid teist hinge põhjani kütkestab?

Asjade vaatlemisel ei ole mõõduandvad ainult silmade kaudu saadud muljed, vaid see tähendus, missuguse annab meie vaim neile muljetele. See tähendus põhjeneb uue mulje mälu-

lisel ühendusel vaatleja endiste tähelepanekutega. Sellest mulje ärarippuvusest vaatleja mälusisust seletub, miks üks ja sama ese mitte igale ühesuguselt ei mõju. Mõnd üksikasja, mis ühele silma torkab, ei pane teine üldse tähelegi. Lühidalt — meie näeme igas asjas seda, mida meie oma hingelaadi, arenemisastme ning elukutse poolest kaldume nägema. Näiteks näevad täies mundris ja varustuses sõduris noor tütarlaps, rätsepp, relvastuse vabrikant ja maaler igalüks ise detailisi. Noor tütarlaps hindab sõdurit, kui meest, rätsepp uurib peasjalikult riideid, relvastuse vabrikant relvi j.n.e.

Arhitektooniline looming on määratud silmale. Kunstilisest seisukohast vaatajat tõmbavad ligi kunstiteose suured peajooned, millele detailid alluvad. Kunstiline vaatlemine hakkab tervikust peale ja läheb üksikasjadele, olles ise selle juures optiline nähe.

Mittekunstiline vaatlemine hakkab aga üksikasjadest peale, jättes kõrvale asja nähtava külje. Siin võib kerkida näiteks esile imestus kunstiteose kallipärase materjali, keeruka ehitusprogrammi ja mõne staatiliselt riskantse ehituskonstruksiooni üle. Nähtud asja mõiste tekib järelikult sarnaste üksikute kunstiliselt tähtsusega tundemärkide koostamisest.

Ajakirjanduses ja „Sõduris“ on vabadusemonumendi kavandite kriitika peasjalikult just mittekunstilist vaatlemise viisi käsitletud. Ehitusprogrammi mitmekesisus või lihtsus on tehtud kunstilise väärtuse kohta otsustandvaks. Seda atmosfääri, milles kujunes ühe või teisuguse kuju määrav arhitekti sisemine mina, ei ole katsutud üldse tundma õppida. Võrreldakse ehitussummadele vaatamata vabalt projekteeri-

tud kavandit ehitussummadega piiratud kavanditega ning leitakse viimaste kavandite kunstiliseks miinuseks just piiratud ehitussummadest tingitud asjaolusid.

Tekib teravalt üles küsimus objektiivsuse puudumisest, või pealiskaudsusest või asjatundmatuses!!

Vabadusemonumendi kavandite hankimiseks on iseenesest korraldatud kaks avalikku võistlust. Nende võistluste tulemusena on projekti kokkuseadmine arhitektidele Kuusikule ja Lohule ülesandeks tehtud.

„Sõduris“ nr. 5, 1933. a. lhk. 141 kirjutab J. Pert järgmist: „Arh. Kuusik ja Lohk on koostanud iseenesest stiilse, moodsa, võiks isegi öelda, et kauni monumendiprojekti obeliskitaolise samba näol“.

Arh. Lüüsi kavandi kunstilise väärtuse kohta annab juba kaudselt oma otsuse see eesmärk, milleks ta on projekteeritud. Diplomprojektid, kui esimesed ilma õpetajate kaasabitähted tehtud iseseisvad tööd, kannavad alati ebaküpsuse jälgi. Heidame kas või pilgu monumendi proportsioonidele. Sellest küljest jätvad nii sammas, kui ka muuseum veel palju soovida.

Ajab keegi mõnda kohtu asja, või tahab lasta enesele valmistada kas või uue ülikonna, siis läheb ta endastmõistetavalt ikka kõige parema advokaadi ja kõige parema rätsepa juurde.

Arhitektuurteosed, mis jäävad püsima aastasadad ja isegi tuhandeid järeltulevatele põlvetele vaatamiseks, peaks sellepärast küll tõsiselt seda vääririma, et nende kallale lastakse meisterdama vaid tuntud ja tunnustatud ruumikunstnikke.

Majandusliku omaabi korraldamine.

Ülemaailmik majanduslik kriis, mis praegu veel lõppu paistmatult püsib oma kurve tõusvas harus, on jõudnud ka meie kaitseväge kaadrini. Läänud kevadisele palkade ja varustusrahade kärpimisele tõi aasta lõpp kaasa veel kõrgema laine palkade vähendamise, laagripäevarahade ärajätmise ja kriisimaksu näol. Samal ajal kerkivad hinnades vähehaaval, kiuste hindadekomissariile, esmajärgulised tarbeained. Algav uus eelarveaasta ei tööta veel päikesepaistest. Sellevastu on kompetentsetest ringkondadest häälled kuuldavale tulnud, et pärast erakorralist kõrge konjunktuuri ajajärku, mis loomulikult pidi järgnema turgusid tühjendavale, laastavale ja kurnavale Maailmasõjale, nüüd jõuame normaalolukorda. Seega tuleb kodanikul arvestada praeguse olukorra raskuste püsivat iseloomu ja ennast sellele kohandada oma eelarve sissetulekute osa kohaselt. Arvestades aga seda, et meil pole ka seni olnud põhjust uhkustamiseks oma majandusliku seisukorra hiilgavusega, ähvardab kujunev olukord juba väga tunduvalt

lõigata kõige algelisematesse elulistesse huvidesse.

Kaitsevaelaskond on aga alati, ja ka nüüd, samal ajal, kus teised kutsekonnad oma huvide eest väga aktiivselt on välja astunud, võimude sammudele tema majandusliku heaolu piiramisel jäänud vaikseks ja kannatlikuks pealtvaatajaks, nagu see teisiti ei olegi mõeldav kaitseväge distsipliinist õige arusaamise juures. Peab uskuma, et tema niinimetatud palgavõitluses ka tulevikus teissugusele taktikale ei asu, usaldades oma heaolu ametlise osa korraldamise vastavatele võimudele, piirdudes selleks ette nähtud kaitsevaelises arusaamises legaalsete piiridega ja uskudes, et ka vastutavatel võimukandjatel pole tundmata tõde, et kaitseväge sõdib kõhuga ning et selle organi õigustatud nurin on mõjusamaid kaitsevõimude kaitsevõime halvajaid.

Samal ajal aga küll kaitsevaelased peaksid avaldama suuremat aktiivsust oma majanduslikkude küsimuste korraldamisel soodustuse mõttes omaabi organiseerimisega. Ringi

vaadates näeme, et väga paljud teised kutsealad on end selleks organiseerinud toetuskapitali, laenukassade ja tarvitajate ühingute näol, mis kõik töötavad nähtavat rahulolu asjahuvilistes õigustades.

Samaselt peab aga märkima, et sarnased ettevõtted pole päris tundmatud ka kaitsevälaskonnale. On olemas ohvitseridekogud, nende laenuhoiukassad ja majandusühisused. Kuid kõigi nende tegevuseavaldused pole suutnud nende valdkonda kuuluvaid küsimusi haarata kuigi rahuldaval määral.

Ohvitseride ja kaadri allohvitseride kogude üheks peamiseks ülesandeks on kasiinode ülalpidamine. Need peavad võimaldama oma liikmetele sissetulekutekohast toitlustamist, sissesõitjatele öömaja ja vabal ajal kokkutulemisi. Kasiinodes söömas käivad peamiselt vallalised ja kasiinode läheduses elavad liikmed. Enamik jääb sealt eemale. Vähesese tarvitajaskonna tõttu on kasiinode ülalpidamine kulukas. Kasiinod ei suuda kuigi mõjuvalt kaasa aidata kaitsevälaste majanduslike küsimuste alal nende senistel põhimõtetel töötamisel.

Teine ala on laenukassad. Need asutati ohvitseridekogude juure mõni aasta tagasi kaitseministeeriumilt koostatud ja ametlikult maksuma pandud põhikirja alusel. Kuid see ettevõtte pole kujunenud populaarseks ja kõigile vastuvõetavaks. Peab ütleva — kahjuks. Teistes ametkondades on nad rohkem läbi löönud. Ei saa salata vajadust laenukassade järele ja nende tähtsust tegurina asjaosaliste omaabi korraldamisel. Opositsiooni tekkimise peamomendiks tuleb siin küll lugeda asjaolu, et põhikiri ametlikult koostati ja maksuma pandi, mis õigustab psühholoogiliselt umbusku nende vastu. Pole olnud takistatud korrektiivide viimine põhikirja. Kuid seda pole tehtud. Ei saa seda teisiti seletada kui loidusega. Järeldus on see, et ikkagi võrdlemisi rohkearvuline kaitsevälaste pere pole suutnud korraldada seni rahuldaval viisil oma liikmete rahalist abistamist. Ühes pesuveega on välja visatud ka laps.

On olemas kaitsevää majandusühisus, kellel harukauplused kõigis suuremates linnades. Ühisus algas Vabadusesõja lõppedes tegevust kaitseministeeriumi summadega, mis temale anti üle kaupade näol sõjaaegsete sõduritepoodide likvideerimisel. Teotsedes üle kümne aasta, on temale siginenud loomulikult ka oma kapitali, moodustudes liikmemaksudest ja tegevuse puhtastkasust. Samal ajal on osa kaitseministeeriumi laenu tasatud.

Peab aga tunnistama, et majandusühisus pole kaitsevälaste hulgas populaarne. Tun-

nistuseks on tema vähene liikmete arv — kõigest umbes 200 liiget mitmetuhandelisest kaitsevälaste perest. Ja liikmete arv pole üle kümne aasta jooksul peaaegu mitte vähenud. Kes on osa võtnud ühisuse aastakoosolekute, need on tunnistajateks olnud korduvatele etteheidetele juhatusele, et ühisus pole suutnud rahuldada oma liikmete tarveid. Ühisus on muutunud harilikuks kaupluseks, kus kaitsevälaste erinõuded on täiesti tahaplaanile jäänud. Kaitsevälastele on alati peavalu sünnitanud vormi tarvete nõutamine, mis oleks pidanud olema ühisuse peaesmärgiks. Etteheidetes koosolekutel on väljendatud alati nende tarvete müügile ilmumise hilinemist ühisuses, mis pärast neid on olnud sunnitud üksikult ostma siit-sealt, kuigi ühisusel on kõik võimalused nende müügile toimetamiseks esimesena. On ju juhatuses kõrged härrad sõjamõukogust, varustusvalitsusest ja teisalt. Uute vormi-tarvete turule ilmumise vajadusest peaksid need küll olema esimestena informeeritud. Neil ei peaks ka ülejõu käima mõjutada uute vormi-tarvete maksimahakkamise tähtaegade ja äri nende soetamise võimaluste kokkukõlastamist. Tarvitajal on jäänud tunne ükskõiksest suhtumisest tema huvidele. Üldtarvitatavate tarbeainete väärtuses ei saa loomulikult ühisus oma väikse läbimüügi ja universaalse iseloomu juures võistelda spetsiaaläriridega. Need asjaolud on ühisuse endastmõistetavas ostjaskonnas esile kutsunud ükskõiksuse tema vastu.

Ka liikmete juurevõitmine ja seega ühisuse kapitali suurendamine on ikkagi eeskätt ühisuse juhatuse kohuseks. Selleks tegevuseavaldust pole olnud märgata. Küll aga on põhjustusi olnud mulje tekkimiseks, et juhatuse suhtub liikmete juurekasvule eitavalt ja tüürib kitsale ringkonnale rajaneva aktsiaseltsi poole, mida õiglustab järeldama aegajaline osamaksu tõstmine küll otsekohe, küll sooviavaldustega ostupreemiade väljamõtmata jätmiseks.

Ei saa mööduda ilma etteheideteta ka nendest, kes võiksid ja peaksid olema majandusühisuse liikmeiks: need on kaadri ohvitserid ja allohvitserid ja teised alaliselt kaitsevääs teenivad. Kui pole kedagi majandusühisuse liikmeks palutud, siis samal ajal pole vist kellegile ka tehtud takistusi sinna astumiseks.

Täiesti korraldamata on riiete ja jalanõude ühisvalmistamine, mis teistes ametkondades on korraldatud. Majandusühisus on katseid teinud, kuid ikka jäänud kuivale. Tarvitaja loomulikult süüdistab majandusühisust, kes olevat töökojad halvasti ja nagu

silmakirjaks korraldanud. Kuid ka tarvija pole süütu, sest ainult tarvitajaskonna kasvades küllaldase arvuni võib alles töökodasid nõuete kohaselt sisse seada. Seni aga on tarvitajaskond olnud niivõrt väike ja suurte töökodade sisseseadmine seega seotud suure riisikoga. Kuid midagi siin peaks ette võtma.

Majanduslik kriis ja sissetulekute kokku kuivamine on sundinud kaitseväelaskonna tõsisemalt mõtlema majandusliku omaabi oludele ja nõuetele vastavale korraldamisele. Ohvitseridekogudes on küsimus kõneaineks olnud juba terve aasta kestel. Mõtted on jõudnud keskkogu juhatuseni ja ka üldkoosolekul kõneaineks olnud. On selge, et praegune korraldus, aga pole ka kõvasti öeldud — korraldamatus, ei rahulda.

Keskkogu juhatus on võtnud küsimuse põhjalikule kaalumisele ja juba asunud tema korraldamise katsetamisele. Lähtekoha saamiseks on peetud läbirääkimisi ettevõtete ja suurriidega kaitseväelastele tellimistel ja ostudel soodustuste võimaldamiseks samadel alustel, nagu seda on korraldanud mõned teised ametkonnad. Läbirääkimistel on väljendunud heatahtlikkus ja vastutulelikkus, mis on õigustanud keskkogu juhatuse lootsi hellitavaid väljavaateid.

Keskkogu juhatus on otsustanud esialgselt võtta küsimuse lahendamisele Tallinna garnisoni seisukohalt. Selleks on moodustatud komisjon, keda täiendatakse kohalike kude ohvitseride ja üleajateenijatekogude esindajatega. Komisjoni ülesandeks on jätkata läbirääkimisi ettevõtete ja äridega soo-

dustuste saamiseks ja leida mooduseid, kuidas nende soodustuste kasutamise realiseerimist organiseerida. Raskemaks kogu küsimuses on teine osa, mis paneb mõtlema ja kutsub esile kahtlusi lahenduste võimaluste leidmises. Tuleb leida või organiseerida organid, kes teostaks soodustuste kasutamise võimalusi. Oleks loomulik, et selle ülesande võtaksid oma peale, seda jagades, kasiinod ja majandusühisus. See nõuaks aga mõlemilt lisajõudude tööle rakendamist. Majandusühisus peaks selleks oma tegevuse ise loomu ja põhimõtteid tunduvalt muutma, mis temale on väga raske, sest uus korraldus ähvardab lõigata esijoones temale enesele sügavalt ärilistesse huvidesse.

Majandusliku omaabi korraldamine on ohvitseride ja üleajateenijatekogudele raskeks pähkliks, kuid ilmingimatult kohustavaks ja ka austavaks ülesandeks. Selle korraldaminekuks on möödapääsematult vajalik kõrgemate kaitseväelaste võimude mõju majandusühisuse kui loomuliku kaitseväelaste kooperatiivi lähemale viimiseks kaitseväelastele ja nende organisatsioonidele ning tema rakendamiseks kaitseväelaste eluliste huvide teenistusse. Samuti peab ärkama ja tugevnema kaitseväelaste ja nende organisatsioonide suutmine väärikalt hinnata ühistegevuse hüvesid nende majandusliku omaabi korraldamise aladel.

Kaitseväelaste majandusliku omaabi korraldamine on hädavajalik, möödapääsematu ja tänuväärne tegevuseala neile organisatsioonidele. Selle saavutamiseks ei tohiks kokkuda raskusist.

Arcturus.

Kuidas on arenenud Läti sõjaväe majandusühisus.

Läti Armees Ökonoomiline Magasin — (LAÖM) on kasvanud viimaste aastate jooksul kõige suuremaks ja kõige rikkamaks universaaläriks Riias. Ta on järkjärgult kavakindlalt suurendanud oma tegevust. Ka viimasel ajal lõppes suurem juureehitus, mis läks maksuma Kr. 120.000.—. Kogu selle summa äri kattis oma puhtast kasust. Praegu on selles ettevõttes tööl 306 isikut ja 2 juhatajat — kaptenid Lejas-Saus ja Roman. Möödunud aastal Magasin ehitas omale moodsa külmetusruumi ja korraldas külma puhveti. Kaubaläbikäik päevas on tähelepanuväärne: päevas müüakse kuni 1800 kg võid, 100 kilo

juustu, kuni 100 tapetud lindu jne. jne. Ettevõtte annab tööd umbes 150 pesuõmblejale ja rätsepale. LAÖM on suuremais keskustes omad osakonnad, kuna Riias ta võtab oma alla terve kvartaali. Kõike seda kokku võttes ja pidades silmas, et aprillikuu lõpul on meie sõjaväe majandusühisuse peakoosolek, kus tehakse ülevaade möödunud tegevusele ja seatakse üles uued sihid tulevikku, ei ole üleliigne tutvuda veidi lähemalt liiduriigi kaitsevälise ökonoomilise ettevõttega, ta tegevuse ja arenguga.

LAÖM asutamine kuulub nagu meiegi SMÜ sõja päevadesse, kujunedes välja sõdurite poodide taolistest kooperatiividest

või kantiinidest. Need väiksed kaubanduslikud ühikud ei annud soovitavaid tagajärgi. Neil puudus ühine juhtiv tsentrum ja kauba-sisseostu organ, mis tegi kauba hinnad kalliks, kuna hädavajalikke kaupu tihti ei olnud saadagi. Peale selle muretses iga säärane üksus omale eraldi kaupu, mis alaliselt nõudis sõdurite komandeerimist. Kõik need puudused tõstsid esile mõtte ühendada sõjaväeosade kaubandust kogu sõjaväe ulatuses. Esimese kavandi töötas välja leitnant Tetermanis, missugune esitati tolleaegsele vägede üldjuhile kindral Simansonile kinnitamiseks. Rahapuudusel jäi kava kinnitamata.

Hiljem tolleaegse varustusvalitsuse ülema, kolonel Stiebris'i korraldusel leitnant Tetermanis võttis sõjaväe majanduse äri üle kaubaga, mis hinnatud Ls. 1.604.12 (Ekr. 1.162.18) ja sularahas Ls. 400.48 (Ekr. 290.15). Kokku Ls. 2.004.12 (Ekr. 1.452.33).

Kaitseministri ksk. nr. 54 § 5 — 1919. aastast nimetatakse äri Armeesõjaväe Ökonoomiliseks Magasiniks („Armijas ekonomiskais veikals“.) Vaatamata väiksele kaubavaliikule ja käsutuses olevale kapitalile, asus sõjaväe ökonoomiline magasin kohe oma otsekohele ülesandele: täiendas oma kauba tagavaru ja juba mõne nädala pärast avas rinde sõjameeste varustamiseks esimese osakonna Jalgavas (Mitav), siis *Stukmanos* (Stokmansgof), Rezeknes (Rešitsa) ja Kraslavas. Peale selle organiseeriti kaks liikuvat osakonda raudteel. Seal, kus sõjavägi enam ei viibinud, likvideeriti osakonnad. Maa-kohtades avatud sõjaväe ökonoomilisi osakondi kasutasid suurel määral ka kohalikud elanikud, olles neile ettevõttele väga tänu-likud. Eriti tervitati Daugavpilsis osakonna avamist, kus taandunud enamlaste sõjavägi oli linna tühjaks laastanud. Toiduaineid ei saadud isegi raha eest ja nälginud elanikud ootasid, et võitjad toidaks neid. Tol ajal nälginud elanike meeli võis rahuldada vaid leib. Enamlaste poolt sünnitatud raske, rõhuv atmosfäär oli kadunud, kui oli jälle saada valget jahu, suhkrut ja konserve. Kiideti lätlasi ja nende uut valitsust. Ka Riias oli sõjaväe magasinil tööd. Varsti ettevõtte paigutati väikestest ruumidest üle suurtesse ruumidesse ning avati juulis 1920. a. ka manufaktuur-osakond.

Jäädes truuks oma deviisile — „mitte ostja kaupluse, vaid kauplus ostja tarvis“, võitis LAÕM kõige laiemal ringkonnal usalduse. Ostja oli veendunud, et vaid sealt võib osta odavamini ja saada paremat kaupa. Seda tõendas ostjate arvu juurekasv. Ikka enam ja enam LAÕM omab mõõdu-

andva kaalu ja sõna ka kohalises kaubanduses. Korduvalt ta tõkestab teed spekulatsioonilistele püüetele, olles seega kasulik riigile kui ühiskonnale.

1923. a. sügisel viidi LAÕM üle veel suuresse majasse, kus peale kaupluse ruumi on seatud omal jõul sisse ka moodne külmetusruum ja kauba laod.

1929. a. kevadel muretses LAÕM ka Daugavpilsis omale suured äriruumid liikumata varandusena.

Tänapäevani töötavad suure eduga: peaaegu kauplus, keskladu, Riias ja osakonnad Daugavpilsis ja Rezeknes. LAÕM allub otseselt armee staabi ülema teisele abile. Sel kohal on praegu kindral Francis. Magasinides on järgmised osakonnad: 1) toiduainete, kust saada suitsetatud sea- ja loomaliha, igat sorti vorsti, värsket aiavilja, suitsetatud kalasaadusi, piimasaadusi, igasuguseid konserve jne. 2) koloniaal, 3) maiusainete, 4) puuvilja, 5) manufaktuur, 6) jalatööde, 7) viina ja karastavate jookide osakond ja 8) rätsepa töökojad.

LAÕM suudab varustada ostjat kõigega, varustada tarvitajat pealaest jalatallani. Kõige selle juures tuleb pidada silmas seda, et hinnad on märksa odavamad kui erakauplustes. Selle tagajärjel on ka ostjaskond suur.

LAÕM reguleerib täiel määral kaubahindu turul. Erakaupmehed on sunnitud reguleerima oma hindu sv. magasinide hindade järele, kuna vastasel korral nad kaotaksid ostjaskonna. Valitsus hindab ses suhtes kõrgelt sõjaväe ökonoomilist magasinid. Kõik see on kutsunud välja erakaupmeeskonnas pahameele. Püütakse levitada igasuguseid kuulujutte, kuid neil pole mõju. Ka ei pea paika arvamine, et sõjaväe ökonoomiline äri konkureerib eduga erakaupmeestega vaid seetõttu, et ta ei maksa mingisuguseid makse. Kui sõjaväe ökonoomiline magasin saigi oma algpäevil riiklist toetust, siis käesoleval ajal kaubandusliku ettevõtte maksab ta kõik maksud samal määral kui seda teevad eraettevõtted. Riigile ja omavalitsustele makstud summad ei ole väiksed (1928. a. Ls. 131.000.— (Kkr. 94.975.—).

Olgugi, et sõjaväe ökonoomiline magasin on sõjaministeeriumi ettevõtte ja töötab sõjaministeeriumi majas, maksab magasin sõjaministeeriumile kõrget üüri ruumide eest.

Igal aastal korraldatakse kõigis sõjaväeosades jõulupuud kingitustega sõjameestele. Ettevõtte tuludest kaetakse ka niisugused kulud, mis muidu koormaks riigi eelarvet ja oleks kodanike kanda; siia kuulusid sõja-

meeste kultuuriala, toetused sõjameestele õnnetuste ja haiguste korral, teaduste edendamiseks ja muuks heakstegevaks otstarbeks. 1928. a. andis LAÕM selleks otstarbeks välja Ls. 135.000.— (Ekr. 97.875.—). Ka riigi tuludeks, riigi eelarve tasakaalustamiseks maksab LAÕM igal aastal kindla osa oma tuludest (1928. aastal Ls. 45.000.— (Ekr. 32.624.—).

Peale selle LAÕM omandas oma summasdega Cesises (Venden) hoone, mis ehitatud ümber sanatooriumiks moodsaima sisseseadega ja arstimisabinõudega. Selles mugavas sanatooriumis leiavad ravitsust ja puhkepaika sõjamehed, kes töötanud rasketes oludes ja kaotanud tervise.

Paljudes sõjaväe osades ja klubides on sõjamehe puhketundide elu muutunud mugavaks tänu sõjaväe ökonomiliselt määrsinilt selleks assigneeritud summadele.

Sõjaväe ökonomilisest magasinist on võimaldatud igale sõjamehele osta kaupa järelmaksuga kuni 6 kuud. Ka riigi ja omavalitsuseametnikele antakse kaupa järelmaksuga ilma lisa %ta. Sõjaväeosade poed saavad sealt kaupa järelmaksu peale. Tegevas teenistuses olevale ja tema perekonnaliikmeile antakse LAÕM poolt manufaktuuri, galanterii ja jalanõukaupu alandatud hinnaga (5—10%) ilma mingisuguse vormaliteedita.

Vaatamata väiksele kasuprotsendile jätkab LAÕM suure läbimüügi tõttu ka edaspidi oma õnnistusrikast tööd. Kauba läbimüük kasvab vaatamata kriisile. Seda tõestab alljärgnev läbimüügitabel 12 aasta jooksul:

aastal	LAÕM'i läbimüük Ls.	Eesti rahas Ekr.	Meie SMÜ läbimüük Kr.
1920	632.675:00	458.671:00	—
1921	2.037.659:00	1.476.302:00	401.671:25
1922	2.076.903:00	1.504.755:00	349.930:74
1923	4.195.436:00	3.416.911:00	452.657:23
1924	5.830.009:00	4.226.956:00	469.842:62
1925	7.519.799:00	5.251.854:00	492.414:60
1926	8.402.801:00	6.092.031:00	475.485:35
1927	8.807.735:00	6.385.608:00	481.243:33
1928	9.138.905:00	6.625.634:00	728.251:99
1929	10.439.074:00	7.564.329:00	847.887:70
1930	11.549.554:00	8.373.428:00	926.800:49
1931	13.059.339:00	9.468.021:00	979.182:96

Igal aastal LAÕM tulust on assigneeritud sõjaministri korraldusse sõjaväe teaduste, hariduse ja kultuuri edendamiseks, sõjameeste heakäekäigu toetamiseks, toetuste andmiseks sõjameestele erilisõnnetuste ja haiguse korral ning muuks heategevaks otstarbeks summad ja nimelt:

1920. aastal	Ls.	1.386:17	Ekr.	990:97
1921. " "	" "	8.331:38	" "	6.040:25
1922. " "	" "	13.705:27	" "	9.936:32
1923. " "	" "	9.106:78	" "	6.602:42
1924. " "	" "	21.728:14	" "	15.753:00
1925. " "	" "	21.626:13	" "	15.678:94
1926. " "	" "	40.290:83	" "	29.210:85
1927. " "	" "	43.455:26	" "	29.505:06
1928. " "	" "	47.238:49	" "	34.248:01
1929. " "	" "	185.672:71	" "	134.612:71
1930. " "	" "	105.667:92	" "	76.609:24
1931. " "	" "	186.359:82	" "	135.110:87

Kokkuvõttes näeme, et sõjameeste poolt asutatud LAÕM, olles hinna reguleerijaks kogu riigis, teotseb nii sõjameeste kui teiste elanike huvides, küll esmajoones hoolitsedes sõjameeste heakäekäigu eest. Ta on Läti kaitseväes kõrgelt hinnatud saavutis ning Läti sõjameeste uhkus. Eesti kaitseväge peaks võtma siit palju head eeskujaks, et viia ka oma ettevõtte kõrgemale ja paremale järjele. Hea tahtmise juures on see võimalik.

Ja ilma et siin teha palju sõnu, peaksime asuma ajaviitmata selles suunas tööle. Kõigepealt peaksime viima läbi juba käesoleval, 1933. aastal, mõningad olulised reformid ning hakkama energiliselt pihta. Isiklikult leian, et ei tarvitse olla sugugi kõige suurem optimist, kui viiksime asja nii kaugele, et 1933. aasta jooksul on astunud SMÜ liikmeteks kõik kaitseväge sõdurite poed, kõik armeesohvitseride kogud, keskjuhatuses eesotsas, kõik üleajateenijate kogud, keskjuhatuses eesotsas, kes omandaksid jõudu mööda võimalikult rohkem osatähti. Ka ei ole päris võimatu, kui aasta lõpul näeme kõiki ohvitseride, kv.ametnike, üleajateenijaid alohvitseride nii kaitseväes kui piirivalves ja kaitseväe SMÜ täieõiguslike liikmeina, eriti siis, kui neile võimaldatakse liikmemaksu tasumist osakaupa vähemalt 10 kuu jooksul. Kuivõrt siin suureneks SMÜ tegevuskapital, on igale selge, sest iga osatäht suurendab kapitali 10 krooni, kuna iga liige 20 krooni võrra. Samuti peaks kasvama kauba läbikäik.

Ka riik peaks suhtuma kaitsevaelaste majandusliku omaabi korraldamise küsimusesse vastutulelikumalt, laiendades oma toetust ka siia, seda rohkem, kui SMÜ rakedub lähemalt kaitsevaelaste eluliste huvide teenistusse. Siin võiks tulla kõnesse kaitseministeriumi praeguse toetuslaenu määramine ühekordseks toetuseks, ruumide andmine ajakohaste töökodade sisseseadmiseks, ladudeks ja osalt isegi äride alla ja peale selle üksikute kaitsevaelaste määramine SMÜ tegevusse. Teiselt poolt tuleks võtta ette SMÜ kaitsevæele lähemale viimiseks mõningad täiendused tema põhikirjas. Üheks olu-

lisemaks täienduseks loen nõukogu organi olemasolu. SMÜ nõukogus peaksid olema esindatud peale muu ka Kaitseministeeriumi, Ohvitseride Keskkogu juhatus, Üleajateenijate Keskkogu juhatus ja määramata ajaliste tarvitajate esindajad. See on muidugi võimalik vaid siis, kui SMÜ on õige tihedalt seotud ülalloeitud asutiste ja organisatsioonidega. Teatud praktiline tähtsus on ka sellel, kui tihedamini värskendatakse SMÜ juhatusse verd uute liikmete juurdevooluga. Väga oluline tähtsus oleks ka sellel, kui äri peajuhi kohal oleks tegelik kaitsevälane, kes tunneb paremini kaitse-

väelaste vajadusi ja nende nõudmisi. See võiks olla Kaitseministeeriumi koosseisu kuuluv koht.

Kui kõik need põhimõttelised ettepanekud leiaksid tähelepanu ning kaalutult raskendust tegevusse, kerkiksid varstigi üles praeguste silmakirjaliste leti all peetavate käsipakkide ja onjasei ole töökodade asemel vastavad osakonnad esimese järgu tähtsusega kaubale ja kõigilt kaitsevälastelt tarvitatud eeskujulikud ja ajakohased töökodad. Selleks jõudu ja edu.

SMÜ täieõiguslikke liikmeid.

Kaitseväe elu.

Ohvitseridekogude põhikirja täiendamine.

Praegu maksev ohvitseridekogude põhikirja on kinnitatud Vabariigi Valitsuse poolt 7. detsembril 1927. a. ja täiendatud mõningaste muudatustega 11. septembril 1929. a.

Sellest on möödunud hulk aega. Vahepeal on tegelik elu ohvitseridekogudes ja eriti tegevuse süvenemine ja mitmekesisusmine osutanud põhikirja raamide kitsaks jäämist ja paiguti oludele mittevastavust. Keskkogu juhatusel hakkasid varsti pärast põhikirja kinnitamist sadama sooviavaldu sed tema täiendamiseks. Algatatuina Keskkogu juhatus ja kogude poolt on neid koondunud terve virn. Osa neist on suunatud tegevuse soodustamiseks. Teised aga kannavad põhimõttelisi ilmet ja taotlevad tegevuse laiendamise eesmärke. Eriti viimased on akuutsed ja nõuaksid põhikirja täienduste kiiret maksvusele pääsemist.

§ 1 on täiendatud sellega, et seniste kogude kõrval sama põhikirja alusel teotseksid piirivalve ja kaitseliidu ohvitseridekogud. Kaitseliidu tegelikus kaitseväeteenistuses olevad ohvitserid võisid seni kuuluda enese valikul ohvitseridekogudesse, kuid iseseisva kogu asutamine oli ettenägemata. Tulevikus võimaldub see piirivalve ohvitseride koguga analoogilistel alustel. Selle organisatsiooni moodustamine on vajalik, sest erinev teenistus kaitseliidus tingib ka kaitseliidu ohvitseride erihuvide taotlemise võimalusi. Oma kogu puudumisel on kaitseliidu ohvitserid ohvitseridekogude tegevusest kõrval seisnud, mis pole loomulik.

Liitkogude juhtimisel on ilmnunud raskusi. §§ 8 ja 12 määravad, et liitkogudes väeosäulema ja kogu auesimehe kohuseid

täidab liitkogusse kuuluvatest väeosäulematel vanem auastmes. Tegelikus elus on sellega olnud raskusi. Põhikirja nõude täitmisel juhtudel, kus ühe suure väeüksuse kogu on liitunud mõni väike asutis, kelle ülem on auastmes vanem, on osutunud väeosäulema ja auesimehe kohustusi kandvaks selle väikese asutise ülem, kuna kogu kannab suurema üksuse nimetust. Vormiliselt tundub see absurdina ja sisuliselt raskendab väeosäulemat oma soovitatavat ja vajalikku mõju avaldamast kogu kui esijoonel temale alluvate ohvitseride koondise tegevusele. Enamikus kogudes pole sellest nõudest kinni peetud, kuid see on põhikirja vastane. Teistes aga, kus on põhikirja tähe järele talitatud, on kogu tegevus sellelabi olnud raskendatud. Põhikirjast kinnipidades oleks pidanud olema, näiteks, tervishoiuvalitsuse ülem — Kaitsevägeade staabi, linna komandant — III diviisi staabi, diviisi suurüksuse ülem või arst — diviisi staabi (I ja II div.) j.n.e. auesimees.

Esitatud muutmine — liitunud väeosade ja asutiste kogu suhtes väeosäulema ja auesimehe kohuseid täidab liikmete arvu poolest suurema väeosa või asutise ülem, — kaotaks seni maksva ebanormaalse olukorra.

§ 13 on täiendatud selles mõttes, et liitkogudes tegevliikmeteks kuuluvad ka väeosäulemate ja kõrgematel kohtadel teenivad ohvitserid, kes ei ole kogu auesimeheks. Seni § 80 põhjal olid kõik väeosäulemate ja kõrgematel kohtadel teenivad ohvitserid liikmeteks keskkogus. Täiendus taotleb eesmärgi kindraleid ja vanemaid ohvitseri lähemalt kõita oma kogudega ja nende tege-

vusega; auesimeestel oli ja jääb see võimalus põhikirja alusel nende ametikohustest kogude suhtes olenevalt oma kogudes. Seega pole vanemad ohvitserid sunnitud keelduma kogu ametit vastu võtmast nende valimisel, nagu see oli seni võimaldatud. Täiendus on tervitav, see selgitab olukorra kogu tegevuse mõttes paremuse poole.

Põhikirjas mitte küllalt väljaarendatult oli käsitletud tagavaraväe ohvitseride osavõtu võimaldamine ohvitseridekogude tegevusest.

Uuesti ja täies ulatuses on päevakorrale kerkinud tagavaraväe ohvitseride organiseerimise küsimus. Selle lahendamise võimaldamiseks ohvitseridekogude põhikirja raamides on teda täiendatud uue § 20¹, mille põhjal toetajad liikmed tagavaraväe ohvitseridest koondatakse sektsioonidesse, keskseltsiooniga Ohvitseride Keskkogu juures, Ohvitseride Keskkogu üldkoosoleku poolt vastuvõetud kodukorra alusel. See võimaldaks tagavaraväe ohvitseridel tiheda kontakti tegevväe ohvitseridega ja looks soodustatud olukorra nende ühiste huvide ja ka tagavaraväe ohvitseride eriliste huvide taotlemisel. Sama sihiga on § 17 laiendatud — toetavliikmete loetelu on täiendatud ohvitseri asetäitjate, ohvitseri kohtadele ettenähtud arstide ja auväärsete eraisikutega.

Abiellumiseks lubasaamisel on eraldatud väeosapäevade ja kõrgematel kohtadel teenivad ohvitserid (§ 23) ja selle küsimuse reguleerimiseks nende suhtes sisse võetud § 36¹, mille põhjal neile luba annab vahetu ülem ja keelu tähelepanemata jätmisel teeb sellest vastavad järeldused VOK juhatus.

Koosolekute protokollide kinnitamisest ja mittekinnitamisest polnud seni täielikku selgust (§ 31). Täiendus tahab selle küsimuse lahendada.

§ 40 täiendus võimaldab juhatusesse valida väeosades, kus alla 20 tegevliikme — esimeheks leitnandi ja juhatuselise liikmeteks nooremleitnante.

§ 41 on täiendatud sellega, et analoogiliselt esimehele valitakse eraldi ka abiesimehe, et vältida, soovikorral vanema sattumist juhatuselise liikmeks, kui on noorem häälteenamuseliseks valitud abiesimeheks.

Et ei katkeks ühtlus kogu tegevuses juhatuselise vahetamisest, mis oli igaaastase ümbervalimise järelduseks, on §§ 42 ja 105 muudetud, mille põhjal nii väeosade kui ka Keskkogu juhatuselised liikmed ja kandidaadid loetakse ametisse valituks kaheks aastaks. Ümbervalimisel jääb ametisse liikmeid vanuse ja loosi järele.

Suuremaid muudatusi põhikirjas on tin-

ginud abiandmise kapitali asutamine VOK juures, mis on sundinud täiendama tervet rida paragrahve.

§ 77 p. 6 on Keskkogu ülesandeks määratud abiandmise kapitalist ainelise toetuse andmine majanduselistesse raskustesse sattunud tegev- ja toetavliikmetele ja nende kui ka endiste liikmete perekondadele.

§ 99 p. 13 põhjal on abiandmiskapitali valitsemine ja sellest toetuse määramine tehtud ülesandeks V. O. Keskkogu juhatusel.

§§ 50¹ ja 111¹ määravad abiandmise kapitali moodustamise korra. Nende põhjal võetakse täiendavat liikmemaksu selle kapitali heaks: 1) tegevliikmetelt ja väeosas teenivatelt toetavliikmetelt 0,1% nende põhipalgast, ja 2) tagavaraväes ja erus olevatelt toetavliikmetelt Keskkogu üldkoosoleku otsuse kohaselt (abiandmise kapitali kodukorra kavandis on ette nähtud 1.50 kr.). Kapital moodustatakse ja täiendatakse peale liikmemaksu annetustest, korjandustest, pidudest j.n.e.

Abiandmise kapitali asutamist on algatanud vabadusesõjaaegne kaitseväge ülemjuhataja kindral Laidoner ja sellele õnnistuse kaasa annud Kaitseminister kindral Tõnisson. Algatusele inspiratsiooni on annud väga paljude tagavaraväe ohvitseride üpris raske majanduslik seisukord. Kindral Laidoner on lubanud nõutada aluskapitaliks 5000 kr. Selle annetuse vastuvõtmine ja kapitali asutamine tingisid põhikirja täiendamise. Liikmemaks kapitali heaks kogude liikmetelt, nii tegev- kui ka tagavaraväelastelt, on väike ja ei peaks kellegile raskusi sünnitama, kuid liivaterakekestest kujunduvad mäed. Oma endisi ja ka tulevasi kaasvõitlejaid toetada on kaitseväge juhi õilsaim ja seltsimehelikult kohustavaim ülesanne.

Seni olid ohvitseridekogud § 55 põhjal kohustatud hoidma oma rahasid riigi rahasutistes. Seal ei maksetud protsente. Põhikirja täiendus jätab raha hoiukoha üldkoosoleku otsustada.

§ 69 täiendus täpsustab kogude ühiste ettevõtete asutamise korda.

Keskkogu üldkoosoleku koosseisu kohta viib § 89 põhikirja täiesti uue põhimõtte. Selle järele tulevikus Keskkogu üldkoosolekust otsustava hääleõigusega võtavad osa väeosade kogude esindajate kõrval teatav arv diviisi- ja väeosapäevade, kes pole üheski väeosas tegevliikmeks, — esimestest 50% ja teistest 25%. Uuendus annaks Keskkogule rohkem kaalu vanemate ohvitseride kaasatõmbamisega. Pealegi senise korra juures polnud neil võimalust üheski kogus oma soove väljendada, tegevusele kaasa kõ-

nelda ja ennast esindada. Nemad olid Keskkogu liikmed, kuid Keskkogu koosolekust osavõtt oli kindlaks määrata.

§ 103 on välja jäänud nõue, et Keskkogu juhatuses peab tingimata olema üks meriväelane. Nõue on ära iganenud ja pealegi oleks sellele õigustatud ka teised väeliigid, mille järeldusel juhatuse valimine kujuneks väeliikide kaupa ja ikkagi hulk väeliike jääks esindajateta.

Tingitult töörohkusest viimasel ajal, mis veel tugevasti suureneb abiandmise kapitali asutamise, majandusliku omaabi korraldamise ja tagavaraväe ohvitseride organiseerimisega ja olenevalt viimasel üldkoosolekul

üleöstetud nõudest, on ette nähtud § 102 Keskkogu juhatuse liikmete arvu tõsta seitsmele. Selle läbi tõuseb juhatuse töövoime ja on ka võimalus suuremal arvul väeüksustel oma esindajaid juhatusesse valida.

Nagu kirjeldatust nähtub, on põhikiri olnud põhjalikul sõelumisel, mis kutsunud esile väga rohkearvulisi täiendusi ja muutusi. Peab lootma, et järjest rikastuv ja mitmekesistuv kogude tegevus selle läbi veel hoogu juure saab ja kogud varsti kujunevad ohvitserkonna täiesti teovõimelisteks ja autoriteetseteks esindusteks ja huvide eest võitlejateks.

M. T.

Ohvitseride Keskkogu juhatuse tegevusest 1932/33. a.

Ohvitseride Keskkogu üldkoosolekul 23. aprillil l. a. valiti Keskkogu juhatuse esimeheks kindralmajor A. Tõnisson, abiesimeheks kindralmajor G. Jonson (mõlemad endised); liikmeteks: kindralmajor T. Rotberg (uus), kolonelleitnant M. Tuisk (endine) ja kaptenleitnant V. Martson (uus). Ametite jaotamisel valiti juhatuse sekretäriks kolonelleitnant M. Tuisk, laekahoidjaks kindralmajor T. Rotberg ja sekretäri abiks kaptenleitnant V. Martson.

Juhatusesimehe kindralmajor A. Tõnissoni Kaitseministriks valimise puhul kutsuti l. a. novembris juhatuse tööst osa võtma tagavara liige kol. ltn. H. Freiberg. Aasta jooksul (kuni 1. aprillini 1933. a.) on peetud 16 juhatuse koosolekut.

1932. a. eelarve koostamisel tuli eelmisel juhatusel talitada ettevaatlikult: üldisest majandusliku konjunktuuri halvenemisest tingitult kalkuleeriti tulud tagasihoidlikult. Loodetud tuludega viidi kokkukõllasse ka 1932. a. väljaminekud. Ootuste kiuste ületasid 1932. a. tegelikud tulud eelarves ettenähtud summad tunduvalt; ka kulutuste alal teostati kokkuhoidu, nii et tegevusaasta lõppes ülejäägiga, millest kodukorra põhjal pool kantakse tegevuskapitali juure ja pool — 1933. a. eelarvesse tuluna.

Eriliselt rõõmustava nähtena tuleb võtta tulude kasvamist Keskkogu ettevõtetest, millelised suurenenud läbikäigu tõttu on suutnud anda rohkem sissetulekut, kui seda võis arvata eelarve koostamisel. Suurenenud läbikäiku on omakorda põhjustanud Keskkogu kasiino küllastajate arvu kasvamine, mis tunnustab seda, et Keskkogu juhatuse poolt ettevõtetud sammud Keskkogu heakäigu alal,

eriti aga hindade reguleerimisel, on leidnud vastukõla Keskkogu liikmeskonnas.

Möödunud aasta detsembris pöördus valdusesõjaaegne vägede ülemjuhataja kindral Laidoner Kaitseministri poole märgus kirjaga, milles rõhutatakse tagavaraväe ohvitseride rasket majanduslikku olukorda ja soovitatakse kaalumisele võtta kapitali asutamist Ohvitseride Keskkogu juure puudustkannatavate endiste kaasvõitlejate abistamiseks. Omalt poolt lubas kindral Laidoner algatada ja toetada temanimestest invaliididekapitalist 5000 krooni loodava uue kapitali aluseks määramist.

Kaitseminister andis küsimuse Ohvitseride Keskkogu juhatusele lahendamiseks. Juhatus töötas välja kapitali kodukorra kava ja esines ohvitseridekogude põhikirja täiendamise ettepanekuga kapitali asutamisse ja valitsemisse puutuvates küsimustes. Keskkogu juhatuse kavades on abisaamise võimalust laiendatud ka tegevteenistuses olijatele ning ohvitseride perekonnaliikmetele. Kapitali täiendamise allikateks on: liikmeks maksud tagavaraväe ohvitseridelt 1.50 kr. aastas ja tegevväe ohvitseridelt 0,1% palgast kuus; tulud annetustest, korjandustest, pidudest. Kapitali kodukorra kavand esitatakse VOK üldkoosolekule vastuvõtmiseks.

Juba aastate eest VOK üldkoosolekul läbirääkimiste all võeti sõna tagavaraväe ohvitseride organiseerimise vajaduse kohta. Tol korral soovitati väeosakogudel enda ümber koondada väeosas kuuluvaid tagavaraväelasi. Ka tagavaraväe ohvitserid ise omal algatusel on püüdnud end organiseerida. Kuid rahuldavat lahendust pole küsimus seni veel leidnud.

Tagavaraväe ohvitseride organiseerimine on väga tähtis riigikaitse huvides, kuid organiseerimistöö võib kanda vilja ainult siis, kui on kindlustatud heatahtlik kaasabi ohvitseridekogude poolt selleks, et tegevteenistuses ja tagavaraväes olijate vahel luua tihe kontakt. Neist põhimõtetest välja minnes Keskkogu juhatus võttis küsimuse lahendamise enda kätte ning töötas välja ohvitseridekogude tagavaraväe ohvitseride sektsiooni kodukorra kavandi, milline esitatakse üldkoosolekule vastuvõtmiseks. Ühtlasi tehti ettepanekud ohvitseridekogude põhikirja täiendamiseks sektsioonide suhtes.

Kavandi kohaselt koonduvad ohvitseridekogude toetajad liikmed — tagavaraväe ohvitserid ja ametnikud territoriaalselt ohvitseridekogude juure sektsioonidesse. Sektsioonil on oma üldkoosolek ja juhatus. Sektsioonide tegevust ühtlustab Keskseltsioon Keskkogu juures.

Majandusliku surutise ja palkade vähendamise järeldusel on ohvitserkonna majanduslik seisukord muutumas raskeks. Otsides väljapääsu võimalusi tekkinud olukorras on Keskkogu juhatus tunnistanud vajalikuks asuda ohvitseride majandusliku omaabi korraldamisele tarbeainete ühiselt muretsemise ja varustusartiklite ühiselt valmistamise mõttes. Eeltööd selleks on käimas: on astunud kontakti ettevõtete ja äridega soodsamate ostuvõimaluste saamiseks otstarbel ning on moodustatud juhatuse juures eritoimkond kavatsuste elluviimiseks.

Alates 3. maist l. a. on Keskkogu einelaua korraldajaks palgatud hra G. Bötcher, kes juba kord varem (1926./27. talvisel hooajal) oli täitnud neid kohuseid. Ühel ajal uue einelaua korraldaja palkamisega võeti revideerimisele á la carte toitude, külmade suupistete ja jookide hinnad, milliseid leiti võimalikuks, võrreldes endiste hindadega, veelgi alandada. Riigiviina ja õlle hinna langusele reageerisid vastavalt ka Keskkogu einelaua hinnad allaminekuga. Alates 5. veebruarist s. a. on võimalik saada lõunaid 40 sendist peale; senine odavam hind oli 45 senti. Riigiviina hind on praegu kr. 2.15 $\frac{3}{4}$ ltr. pudel senise kr. 2.50 asemel. Võrreldes eelkäijaga on praegune einelaua korraldaja suutnud einelaua korda tunduvalt parandada.

Eelmine juhatus alandas ohvitseridekodus ööbimise raha, alates 1. veebruarist 1932. a., 50 sendile senise 75 sendi asemel ööpäeva eest. Hinna alandamine tõi endaga kaasa läbikäigu suurenemise, nii et tegevusaasta lõpuks ohvitseridekodu tulud tunduvalt ületasid eelarves ettenähtud summa.

Võrdluseks andmeid ohvitseridekodu kasutajate arvu kohta:

1931. a. — 2328 ööpäeva (75 s. päevas).

1932. a. — 3112 ööpäeva (alates 1. veebr. 50 senti päevas).

Alates 26. jaanuarist s. a. on alandatud hinnad juukselõikamise töötoas.

Eelmine juhatuse poolt koostatud kavas oli ette nähtud pehme mööbli muretsemine Keskkogu pidusaalidesse. Mööbli tüübiks oli valitud Välisministeeriumi saali mööbel väikeste muudatustega. Kava kohaselt pidusaalide möbleerimiseks oleks vaja olnud tellida 19 pinki, 34 tooli ja 6 taburetti. Asjad olid mõeldud kasepuust, nikerdustega, kreekimiks emailitud, pehme vedrupolstriga, puuvillase damastiga kaetud.

Arvesse võttes seda, et Keskkogu kasiino pidusaale kasutatakse ka Kaitseministri esindusruumidena ja seda, et Keskkogu käsutuses ei olnud vastavaid summasid, paluti mööbli tellimiseks toetust Kaitseministrilt. Palve leidis vastutulekut ja 3. oktoobril 1932. a. Kaitseminister määras nõutava summa. Vabariigi XV aastapäevaks oli kavas ettenähtud mööbel valmis ja kohal.

Eelmine juhatus pööras vabadusesõjaaegsete kõrgemate juhtide piltide saamiseks praeguste vastavate koondiste ohvitseridekogude poole ettepanekuga piltide hankimist enda peale võtta. Juhatuse palve on leidnud vastukõla: I. diviisi väeosade ohvitseridekogud kinkisid Keskkogule vabadusesõjajaege I diviisi ülema kindral Tõnissoni portree (kunstnik N. Triiki maalitud) ja III diviisi, Kavstaabi, õhukaitse ning Kv. Ü. Õppeasutiste ohvitseridekogud ühiselt — sõjajaege Peastaabi ülema ja Sõjaministri abi kindral Larka portree (kunstnik A. Kalmuse maalitud). On ka lootusi veel puuduvate piltide saamiseks.

24. juunil l. a. lahkus surma läbi kindral E. Põdder — kauaaegne VOK revisjoni komisjoni esimees.

Asudes seisukohale, et lahkunu suured teened Vabariigile ja kaitsevæele väärivad jäädvustamist laiemas ulatuses, kutsus V. O. Keskkogu juhatus 19. juulil l. a. nõupidamisele esindajaid neist organisatsioonest, kes mingil viisil olid seotud kindral Põdderi tegevusega. Koosolek leidis, et eeskätt tuleks välja anda kindral Põdderi elulugu Vabariigiseriali Vendade Ühenduse Tallinna osakonna algatusel ning lahkunule püstitada mälestussammas. Mälestussamba püstitamine kindral Põdderile tuleks siduda teiste varem lahkunute ja tulevikus lahkuda võivate teenerikaste avaliku elu tegelaste mälestuse jäädvustamisega.

Valiti kolmeliikmeline kindral Põdderi mälestuse jäädvustamise komitee koosseisus: kindralmajor Jonson, kindralmajor Roska ja hra V. Päts.

Kindral Põdderi eluloo koostamine on praegu käimas.

Möödunud talvel jätkati 1932. a. kevadsemestril alustatud poliitiliste ja ühiskondlike teaduste kursust loengutega mitmesuguselt aladelt. Lektoriteks olid:

- kindral Laidoner — välispoliitika,
- professor Ein — fašism,
- kolonel Jaakson — sõjapsühholoogia,
- peatoimetaja Laaman — poliitilised parteid,
- inspektor Tenson — poliitiline kirjuttegevus,
- toimetaja Vellner — ajakirjandus ja reportaaz.

Käesoleva aasta veebruaris asuti Kaitseministri sellekohasel soovil soome keele kursuse korraldamisele. Lektoriks on magister Heikilä Soome saatkonnast.

Möödunud kevadel Tallinna garnisoni kuuluvate ohvitseride abikaasad — Keskkogu alalised külalised — organiseerisid Ohvitseride Keskkogu juure sektsiooni nime all „Tallinna garnisoni ohvitseride naisklubi“. Sektsiooni esinaiseks on pr. Tõrvand. Naisklubi on VOK juhatusel abiks olnud meelelahutuste korraldamisel. Laste jõulupuude korraldamiseks 27. dets. 1932. a., millest osa võttis 260 last, olid Naisklubi liikmed. Suurem osa kingitusi valmistati daamide poolt tööõhtutel teisipäeviti. Aasta jooksul peeti referaate, korraldati pidusid ja kella viie teesid. Naisklubi oma tegevusega on tähtsal määral kaasa aidanud Keskkogu kaolino elustamisele.

Möödunud aasta detsembris koondus hulk bridžimängu harrastajaid Keskkogu liikmeid „bridži sektsiooni“. Sektsiooni esimeheks valiti kindral Jonson, liikmeteks ad-

miral Salza ja kolonel Jacobsen. Sektsioon käib koos neljapäeviti.

Sellekohaste reeglite puudumise tõttu on aumärkide kandmine erariiete juures olnud väga ebahütlane. Ühtluse loomise otstarbel sel alal töötas Keskkogu juhatus välja küsimust reguleeriva määruse kavandi ning esitas selle Kaitseministrile. Vabaduse Risti ja Vabadusesõja mälestusmärgi suhtes asuti reeglite koostamisel seisukohale, et teda võib kanda igal ajal ja iga ülikonna juures.

Väeosades ja asutistes aastapäevade puhitsemisel ei olnud seni ühtlust; külaliste kutsumisel pidustustele kalduti sageli liialdustesse. Välja minnes ühtluse loomise vajadusest sel alal ja suurema pidulikkuse andmiseks aastapäevadele töötas juhatus välja vastavad kavad ning esitas need Kaitseministrile, mis käsukirjaga ja osalt VOK ringkirjaga pandi maksma.

Aastate kestvusel oli üheks valusamaks küsimuseks ventilatsiooni puudumine pidusaalides, mis ennast eriti tunda andis suuremate pidustuste ja loengute puhul. Väikeste väljaimevate ventilaatorite ülesseadmine ei suutnud olukorda parandada. Sellepärast töötati Varustusvalitsuse ehituse ja korteri osakonnas juba 1930. a. välja lae aukude kaudu sissepuhutava soojendatud õhuga töötava ventilatsiooni seadeldise kava.

Möödunud suvel asuti selle kava teostamisele.

Keskkogu keldrisse paigutati madalrõhu aurukatel välisõhu soojendamiseks vajaliku auru saamiseks. Torusid mööda juhatakse aur pööningul asuvatesse radiaatoritesse. Sealsamas asub elektrimootori abil töötav ekshauster. Ekshauster imeb sisse välisõhku ja puhub selle üle soojade radiaatorite laele ehitatud õhukanali kaudu lae aukudesse. Seadeldis võimaldab neljakordset õhuvahetust tunnis. Seadeldis läks maksma kr. 3500.—.

Auto-tanki rügement 14-aastane.

9. aprillil pühitses Auto-tanki rügement oma 14. sünnipäeva. Tervelt 14 pikka aastat on möödunud ajast, mil esimesed lahingumasinad ilmusid lahinguväljale. Lahingute mõllus käepärast olevast materjalist kombineeritud üksikud soomusautod täitsid võitluseväljal edukalt omi ülesandeid. Vaenlaselt ära võetud soomusautod suurendasid nende arvu niivõrt, et võidi moodustada nendest juba omaette üksus.

Vabadusesõja lõpupoole vormeeriti Põhja-Lääne armeelt ülevõetud tankidest iseseisev üksus, missugune kahjuks lahingutest osa võtta ei saanud. Peale Vabadusesõja lõppu olid lahingumasinad ja jõuvankrid jaotatud mitmesse iseseisvasse üksusse, mis tunduvalt nende edasiarendamisele mõjus.

1923. a. koondati lahingumasinad ja jõuvankrid ühte väeossa — Auto-tanki diviisoni. See ümberkorraldus võimaldas luua

ühised elujõulised töökojad nii lahingu-
masinate kui ka jõuvankrite parandamiseks,
teostada ühtlast väljaõpet j.n.e.

1924. a. suvel koondus divisjon esma-
kordselt laagrisse Männikule ühiste laagri-
õppuste läbivõtmiseks. Algas kibe töö nii
väljaõppe kui ka laagri korraldamise alal.
Aastate jooksul seal, kus peale kanarbiku ja
tiheda männimetsa midagi polnud, kerkisid
üles nägusad hooned: meeskonna ja ohvit-
seride elumajad, köök, elektriijaam, keldrid,
laoruumid j.n.e. Kõik ehitused on püstita-
tud divisjoni, praeguse rügemendi, omal
jõul. Hästi korraldatud laskevälgi ja mitme-
kesine maastik soodustab lahingulise välja-
õppe teostamist.

Igal suvel koondub rügement Männiku
laagrisse, et talve jooksul omatud teoreeti-

lisi teadmisi praktiliselt maastikul ära kasu-
tada.

Aastate jooksul on rügemendist palju
sõdureid läbi käinud, kes siin tehnilisel alal
rikkalikud teadmised omanud, mida nad
pärast eraelus edukalt kasutada on võinud.

Tehnika areneb iga päevaga ja see nõuab
alaliselt kaadrilt suurt tööd ja hoolt, et ajaga
kaasas sammuda.

Sõduri teenistuseaja lühendamine toob
alalise kaadrile suuremaid kohustusi: ka
selle lühikese ajaga peab suutma etteval-
mistada häid lahingumasinate meeskondi.

Rahuldustundega võib rügement tagasi
vaadata tehtud tööle, mida tõendab ka kõra-
gema juhtide poolt antud kiitev otsus möö-
dunud aastal vastavatel manöövritel, kus
Auto-tanki rügement oma materjalosaga
hiilgavalt läbi tuli. M.

Poola ajakirjanduse seisukohti seoses poliitiliste rühmituste ümbergrupeerumisega Euroopas.

Ühenduses viimasel ajal avalikuks tulnud poliitiliste rühmituste ümbergrupeerumisega Euroopas, on Poola ajakirjanduses tekkinud mõttevahetus, millise seisukoha peaks selles kujunemisprotsessis omaks võtma Poola.

„Stovo” peatoimetaja hra Stanislas Mackiewicz, kes oma ilmavaateid esineb konservaatorina ning monarhistina, pooldab liitu või mingit sõbraliku iseloomuga „modus vivendi” Saksamaaga. Tema arvamusse järgi see võivat sündida ilma ühegi territoriaalse järeleandmiseta Poolalt, mis — muuseas öeldud — paitsab küll vähe tõenäolisena.

Hra Mackiewicz arvab, et tulevikus rahvusvaheline elu paratamatult peab kujunema suurriikide tahtmist mööda, kusjuures toimub kogu Euroopa konsolidatsioon nende riikide mõjurikka ülemvõimu all. Seepärast Poolal on kasulik ühineda suurriikide kontserdiga, loobudes sealjuures väikeste rahvaste, eeskätt Balti riikide bloki mõttest. Poola-Saksa liidu realiseerimine olevat, hra Mackiewicz'i arvamise järgi, võrdlemisi kerge ülesanne; poola diplomaatial tulevat jõuda ainult niikaugele, et vahekorrad Berliiniga kujuneksid sama heaks kui need praegu on Pariisiga.

„Polska Zbrojna” peatoimetaja hra L. L. Evert, kuigi monarhistlikkude ja fašistlikkude kalduvustega politikamees on diametraalselt vastupidisel arvamusel. Polemiseerides hra Mackiewicz'iga oma ajalehes, hra Evert ei eita liidu võimalusi Saksamaaga; ta loeb seda isegi tarvilikuks, kuid vaatab sealjuures kaunis pessimistlikult selle teostamise võimalustele. Ta kardab, et võib kujuneda tarvidus lahendada küsimus relvade abil.

Nõustudes hra Mackiewicz'iga suurriikide mõju suhtes rahvusvahelise elu korraldamisel,

hra Evert siiski arvestab rahvastunde arenemist ning kõvenemist Euroopas, teisejärgu rahvaste ning riikide suurenevat mõju, nende tähtsuse kasvumist ja kujunenud rahvusvahelist arvamist.

Sel ajal kui hra Mackiewicz ei anna mingisugust tähtsust Rahvasteliidule, hra Evert sellevastu kinnitab, et Rahvasteliidul on täita väga tähtsaid ülesandeid, esinedes vahekohtunikuna ning lepitajana ja rahvusvahelise arvamise loojana. Nagu hra Mackiewiczgi nii ka hra Evert suhtub skeptiliselt Rahvasteliidu reaalsesse jõusse, kuid siiski ta leiab, et rahvaste esindajate kokkusaamised ja omavahelised läbirääkimised ning nõupidamised on tarvilikud, kuna siin formeeruvad rahvaste vaated mitmesugustele küsimustele, arvamised, millel kindlasti ei puudu oma kaal vastavate riigivalitsuste juures.

Vastandina hra Mackiewicz'ile esineb hra Evert väikeriikide pooldajana, eriti aga Balti riikide: Soome, Eesti, Läti ja Leedu bloki tulise õhutajana ning propageerijana; selles blokis, arvab ta, peaks Poola olema keskkohaks, kandvaks toeks, kaitsjaks ja eestvedajaks. Balti riikide liidu ülesanne ei seisvat mitte ainuüksi rahu kindlustamises Ida-Euroopas, vaid veel enam kokkuvarisenuid Tsaaririigi varemelt tekkinud uute väikeriikide iseseisvuse garanteerimises ja nende omavahelise koostöötamise organiseerimises. Ainult niiviisi kujunenud teiste rahvaste liidu esindajana ja nende üldiste huvide kaitsjana võiks Poola osa võtta Euroopa suurriikide kontserdist.

Diskussioon selle küsimuse alal nimetatud kahe publitsisti vahel jätkub, hoides pinevil huvitatud riikide poliitiliste ringkondade ja haritlaskonna tähelepanu.

Õhu- ja gaasikaitse alalt.

Lennuõnnetuste põhjustest.

Sügise oma uduste ja süngete ilmadega toob enesega kaasa rohkeid lennuõnnetusi. Pea iga päev loeme ajalehist, et üks või teine lennuk on kadunud või hukkunud. Mitmed õhuliimid (Eestis isegi kõik) panevad oma tegevuse selleks perioodiks seisma liigsete kaotuste ja hädaohude kartusel. Ka meie lennukite kohta on juhuheid üles märkida, kus lennukid eksivad või kaotavad orientatsiooni; isegi ohvreid on nõudnud lennukite tegevus sellel ajal.

Tekib küsimus, millised võivad üldse olla need põhjused, mille tagajärjeks on lennuõnnetus. Mõnel pool on püütud neid põhjusi liigitada ja üldsemalt võiks nad jaotada kuude liiki:

1) Lennukidefektid, 2) mootoridefektid, 3) atmosfäärilised tingimused, 4) meeskonna tervisline seisukord, 5) eksimised, 6) lenduri vead juhtimise alal.

Esimesed viis põhjust tekitavad peaaegu alati sunnitud maandumise, mis näiliselt on suurema osa lennuõnnetuste lõpupõhjuseks, eriti kui sellele maandumisele seltsib kuenda liigi viga.

Vaadeldes lennukidefekte peab konstateerima, et need tulevad ette viimasel ajal õige harva. Varemadel aegadel tuli ette siiski üsna rohkesti juhtusid, kus näiteks lennuk murdus tiib (kapten Orava juht Rakveres 1930. a.) või tugi, katkesid trossid või murdus mõni osa tüürisüsteemis, nihkus stabilisaator või moondus tõstenurk. Seni kui need defektid pole kardetavad, võib lendu ligema aerodroomini jätkata. Tõsisema juhu juures on aga otsekohene maandumine paratamata, isegi tuleb ehk loota vaid langevarjule.

Mootoridefektid on eriti sagedad põhjustama sunnitud maandumisi ja selle järelduel ka lennuõnnetusi. Siia kuuluvad rikked süüte-, õlitus-, jahutus-, bensiini juurdevoolu süsteemides ja katkemised või deformeerumised töötavates osades. Iga lendur peab otskama lennuk kohe otsustada, milles asi seisab ja kuidas tuleb sellest olenevalt talitada.

Süütesüsteemi rikked võivad tekkida selle üksikosades, näiteks magneetos, küünaldes (õlitumine), kaablites (katkemine, kompuseühendus) j.n.e. Süütesüsteemi vead annavad lennuk endid kergesti äratunda — harilikuks tagajärjeks on tuuride langemine (küünalde õlitumine laseb endi mõnikord kõrvaldada täisgaasiga) või mootori seismajäämine ajal, kus kõik teised näitajad asuvad normaalses piirides. Need rikked sunnivad kohe maanduma esimesele platsile, kui aerodroomini pole maad alla 2—5 min.

Takistused õlitussüsteemis tekitavad igasuguste ummistuste kujul õliturudes ja lõhkemiste kujul torudes ja paakides. Ühenduses sellega tõuseb õliomanomeetri näide ebanormaalselt kõrgele või langeb nullini. Nii toru lõhkemisel näitab manomeeter null, ühtlasi tõuseb temperatuur; sagedasti on isegi näha väljavoolavat õli ja tunda kõrbenud õli lõhna. On see olukord tekkinud ja selgunud, tuleb redutseerida tuurid miinimumini või isegi ettevõtta sunnitud maandumine.

Jahutusevead võivad tekkida õhujahutusmootorite juures välise õhu liigest kuumusest või jahedusest. Esimesel juhul tuleb proovida vä-

hendada tuurid või võtta kõrgust, teisel juhul — suurendada tuurid või laskuda soojemasse õhukihti. Pikaldane planeerimine talveoludes võib teatavasti mootori nii ära jahutada, et see tuurid enam peale ei võta ja sunnitud maandumine on möödapääsemata. Veejahutusega mootoril võivad tekkida veel seesmised defektid — veetorustikus, radiaatorites, veesärkides, pum-pades. Jahutussüsteemi rikked avastab kohe vee- ja õlitemomeeter. Kuna hädaohu on, et mootor „sissepõleb“, tuleb maanduda ligemale platsile; on mootor sissepõlenud, siis ei ole enam võimalust platsi valida.

Bensiini juurdevoolu vigu on kõige raskem äratunda. Suurem osa rikked tekitab karboraa-toris; harvemini võivad ette tulla defektid pum-pades, kraanides ja torustikus. On tähele pan-dud, et väga harva tekitavad need rikked tuu-ride järjekindla langemise. Mootor harilikult „jupsib“, s. o. kord võtab tuurid maha, kord uuesti peale, töötab mõni aeg korralikult, siis hakkab turtsuma j.n.e. Sünnib see korratus töös vähesel määral, võib lendu jätkata; vastas-el korral tuleb tahtmatult maanduda.

Mootori töötavate osade murdumine või de-formeerumine võib tekkida eespoolnimetatud ri-ketest, näiteks vee või õli väljajooksu tagajärjel; võib tekkida muidugi ka iseseisvalt, näiteks ma-terjalidefektid või kulumise või konstruktsiooni puuduste tõttu. Mootor hakkab ebanormaalselt rappuma (näiteks propelleri vigastus, kolvirõn-ga murdumine j.n.e.), annab järske tõukeid või jääb järsult seisma. Klappide, tõukurite vigas-tus ühes silindris lubab veel edasi lennata; selle-vastu kolvi, peavõlvi või jagajavõlvi murdumine põhjustab teiste osade purustamist ja mootori täielikku seismajäämist. Sellega kaasas käib hädamaandumine kõige kiiremas korras.

Võivad veel rikked ette tulla gaasireguleeri-mise heebrites; juhtub see suure gaasi juures, siis võib edasi lennata lõpuaerodroomini, kus väljalüüda kontaktid ja teha hädamaandumine. Halvem on lugu, kui see rike tekkis väikese gaasi juures — siis tuleb maanduda ligemale platsile.

Atmosfäärilised tingimused on sagedamini sunnitud maandumise põhjusi, eriti sügisel ja talvel (udu, lumetuisk j.n.e.). Muidugi on le-nud palju sellest, kuivõrt lendur on harjunud lenda-ma halva ilmaga, palju on temal järel bensiini paakides ja kas soovib ta riskeerida enda ja ma-sinaga. Isegi kõige julgem lendur ei riskeeri lumepilve sisse tungida või tõusta üle suurte ja paksude uduvallide, eriti veel kui bensiini taga-vara on väike. Vihma- ja rahesadu on harilikult kohaliku iseloomuga ja nendest võib kõrvalt möö-da lennata; sattudes aga tormi, vihmavalingu, rahe kätte või udu sisse ei jää sagedasti muud üle kui maanduda ligemale platsile.

Maandumine terviserikete tõttu tuleb ette vä-ga harva, kuna lendurikutse oma iseloomult juba nõuab tervislikult äravalitud mehi. Eksimine võib olla hädamaandumise põhjuseks, kui lendur on tähelepanemata või puudulikult ettevalmista-tud lennuks. Olenemata sellest, võib eksimine ettetulla kaardi kaotusest või kompassi rikkest või sattumisest uttu või pimedusse.

Suur osa lennuõnnetusi tuleb panna lenduri juhtimise-vigade arvele, mis võib ettetulla eriti algajate juures; kuid ka vanemad lendurid ei ole nendest vigadest vabad. Siia kuuluvad igasugu kiirusekaotused väikestel kõrgustel, halb start või maandumine, eksimised lennuki ruleerimise juures, kokkupõrked, arvestusvead j.n.e. Intensiivse tegevuse juures tulevad vead ikka ette; korralik väljakoolitamine ja kasvatamine ning kindel distsipliin aitavad neid vigu redutseerida miinimumini.

Sunnitud maandumise tagajärg oleneb suuresti sellest, kas seda tuleb ette võtta väiksel kõrguselt (alla 100 m) või suuremalt kõrguselt (üle 100 m); teiselt poolt muidugi ka sellest, kas sunnitud maandumine tuleb teha korralikult või halvasti töötava või seisva mootoriga. Väliselt mõjutab sundmaandumise tagajärgi maandumiskoha maastik — lahtine või kinnine, tasane või künkline.

„Przeglad Lotniczy“ nr. 7/8 — 1932. a. toob järgmise tabeli sunnitud maandumiste raskuse iseloomustamiseks. Lugesdes kerget maandumist 1 punktiks, rasket — 2, väga rasket — 3, saame:

— maandumine suurelt kõrguselt . . .	1 p.
— „ väiksel kõrguselt . . .	2 „
— „ hästi töötava mootoriga . . .	1 „
— „ nõrgalt tööt. mootoriga . . .	2 „
— „ seisva mootoriga . . .	3 „
— „ lahtisele maastikule . . .	1 „
— „ kinnisele maastikule . . .	2 „
— „ tasasele maastikule . . .	1 „
— „ künklikele maastikule . . .	2 „

Kasvatades mitmesuguste olukordadele vastavad punktid omavahel, leiame järgmised sundmaandumise raskusi iseloomustavad koefitsiendid:

Maastik	Suur kõrgus		Väike kõrgus		Suur kõrgus		Väike kõrgus	
	Mootor hea	Mootor halb	Mootor hea	Mootor halb	Mootor hea	Mootor halb	Mootor hea	Mootor halb
Lahtine, tasane	1	2	2	4	3	6		
Lahtine, künkline	2	4	4	8	6	12		
Kinnine, tasane	2	4	4	8	6	12		
Kinnine, künkline	4	8	8	16	12	24		

Sellejuures loetakse maandumiskoha tingimused head koefitsientide 1—8 juures, keskmised 8—16 juures, halvad 16—24 juures. Maandumine halvale maastikule lõpeb alati suurema või väiksema lõhkumisega ja oleneb ainult osaliselt lendurist, kui võrt ta suudab seda teha kõige paremini. Tuleb püüda maapinnale ligineda minimaalse kiirusega ja kui on selge, et hetke pärast järgneb katastroof, püüdes kokkupõrget amortiseerida, pöörates tiiva peale; ennast hoida alati hästi kinniseotult ja võtta prillid silmade eest maha. Lõputulemust otsustab külm veri, väikse kiire otsustusvõime ja orienteerumine.

Kõikides sõjavägedes püütakse lennuõnnetuste arvu vähendada materjalosa kvaliteedi tõstmisega, väljaõppe ja distsipliini parandamisega. Sellele vaatamata püsib see arv üsna kõrgel.

Inglismaa lennuvägi loetakse parimaks materjalosa ja väljaõppe poolest. Siiski tuleb siin ette aastas 50—60 surmajuhtu, 1931. a. isegi 75 (lendurite vigadest 65%, materjalosa defektidest

27%, teistest põhjustest 8%). Suurt katasroofide arvu seletatakse võimsamate ja kiiremate lennukite soetamisega, millega lendav koosseis polnud harjunud. Üks surmajuht tuli ette iga 7000—8000 lennutunni kohta; üks lõhutud lennuk iga 2000—2500 lennutunni kohta.

Itaalias tuli aasta jooksul ette umbes 500 lennuõnnetust, keskmiselt üks juht iga 250 lennutunni kohta. Üks surmajuht tuli ette iga 2000 lennutunni kohta ja üks lõhutud lennuk iga 350—400 lennutunni kohta.

Ameerika Ühendriikides — 1 surmajuht iga 12.000 lennutunni kohta, üks lõhutud lennuk — iga 3000 lennutunni kohta (lenduri vigadest 52%, materjalosa defektidest 35%, teistest põhjustest 13%).

Prantsusmaal viimase 3 aasta jooksul olid eriti sagedad lennuõnnetused pommituslennuväes, mille kohta isegi parlamendis küsimus üles tõteti. Olukord paraneb siiski iga aastaga, nii et aasta kohta tuleb nüüd ette umbes 80 surmajuhtu ja 350 lõhutud lennukit (lenduri vigadest 50%, materjalosa defektidest 35—40%, muud põhjustest 10%).

Võrdlemisi suure lennuõnnetuste arvu põhjusi on igas suuremas riigis uurimas erilised organid. Kahjuks ei avaldata aga nende organite töötulemusi; enamvähem selget pilti võiks saada vaid Prantsusmaa ja USA, s. o. riikide kohta, millest esimesel kõige suurem ja teisel kõige väiksem arv lennuõnnetusi.

Eespooltoodud arvudest paistab silma, et suur protsent lennuõnnetusi langeb materjalosa arvele. „Vestnik Vozd. Flota“ nr. 7/8 — 1932. a. võtab selle arvu siiski kahtlevalt, arvates, et suur osa õnnetusi tuleb panna isikulise koosseisu süü arvele ka nendest juhtudest, kus ametlikult on süüdistatud materjalosa, ja toob sellest huvitavaid näiteid.

Nii Prantsusmaal 1929.—30. a. kestvusel tuli ette terve rida Farman-Goliath tüübiliste pommitajate murdumisi õhus, mida komisjonid iga kord panid materjalosa süüks. Kuid need masinad olid ehitatud juba 1921. aastal, varustatud 2 mootoriga à 240 jõudu; 1925. a. asendati mootorid tugevamatega — à 420 jõudu. Selge on, et peale 4-aastast tarvitamist konstruktiivselt muutmata jäänud lennukid võisid suuremaid pingeid mitte välja kannatada, mis ei pidanud asjaosalistele teadmata olema. Kuid masinad sunniti lendama, kuigi seda ei oleks tohtinud teha.

Teine juht. Lennuväerügement saab korralduse ettevõtta ülelennu ettenähtud arvu lennukitega. Ühel etapil leitakse, et ühe lennuki kerelangeronis on tekkinud pragu. Tehniline ohvitser keelab lendamise ära ja teeb korralduse masin saata väeossa tagasi raudtee kaudu. Rügemendi ülem, kellel tähtis on saada suurem punktide summa, muudab selle korralduse ja käseb edasi lennata. Järgmisel maandumisel langeron murdub, ühes sellega ka tellik, propeller ja üks kandepind. Rügement sai küll punkte juurde, aga lennuk tuli nimekirjast jäädavalt kustutada „materjalosa“ defekti tõttu.

On muidugi palju teisi registreerimata õnnetusi, kus lennuk läks õhku, ilma et sai enne lendu hoolega järele vaadatud ja korda seatud.

On ka seesuguseid juhtusid ette tulnud, kus lendu läheb täiesti korras ja järelevaadatud lennuk ja murdub õhus „materjalosa defekti“ tõttu. Näiteks lastakse õhku täiesti uus ja korras hävitaja Deroitine D—27. Pooltunnilise lennu jä-

rele murdub tiib ja lendur ei jõua langevarjuga kasutada. Kas jälle materjalosa süü? Mitte sugugi. Noor lendur, kes esmakordselt kätte saanud uue ja võimsa masina, tahab veidi näidata oma võimeid kõrgema pilotaaži alal, pikeerib vertikaalselt suurelt kõrguselt ja määratu kiiruse juures rebib masina pikeest järsult välja, mida see ei kannata. Siin on tegemist puuduliku väljaõppega.

Ameerika Ühendriikides ja Inglismaal tuleb ette märksa väiksem arv lennuõnnetusi mitte ainult selle tõttu, et seal materjalosa on parem, vaid et seal ka väljaõpe on kõrgemal järgul.

Järsk väljatulek pikeest on hädaohtlik mitte ainult lennukile, vaid ka lenduri organismile. On teada juhtusid, kus järsu viguri ajal lendur on kaotanud meelemärguse ja pääsenud vaid tänu suurele kõrgusele. Füseler (Saksa) konstataeris ajutise nägemise kaotuse tagurpidi tehtud sõlme ajal. Pikaldast pöörist ei kannata ka igauks välja, kuna peapööritus võib põhjustada ka-

tastroofi seal, kus näiliselt saab öeldud: „masin ei tulnud pöörisest välja“.

Viis aastat tagasi USA lennuväes oli kaks juhtu, kus luurelennukid Douglas O—2 ei tulnud pöörisest välja. Hakati lennuki omadusi uurima ja selgus, et teatud koormatuse all masin tööpoolest tuleb välja raskelt ja hiljaksjäämisega 3—4 keeru võrra. Anti selle peale uued juhtnõid, milles öeldi, et masin tuleb ise pöörisest välja, kui asetada tüürid normaalasendisse; ei ole soovitatav vaid pöörist pikale venitada. Juhul, kui masin välja ei tule ja teeb üle 4 keeru lisaks, valmistuda väljahüppele. Kuid väljahüppamisi siiski ette ei tulnud, sest et lendurid ei venitanud enam kunagi pöörist pikale, kuna lähikesest pöörisest Douglas O—2 tuleb välja alati.

Toodud näiteist on näha, et lennuki kui masina tehniliste omaduste uurimine ja teadmine on tähtsaks eelduseks selleks, et hoida masin lennus oma tahte võimuses ega mitte kaotada valitsemist tema üle ka kõige lühemaks ajaks.

Andmetel H. J.

Sõjatehnika alalt.

Käsirelvade vintraudade kuluvuse mõju laskeomadusile. *)

M. G. Tchekhoff — korvetikapten, Belgia relvatehase „Fabrique Nationale d'Armes de Guerre“ ballistikalaboratooriumi insener.

Autori loal O. K. ja A. Z.

§ 3. „Sadestus“ (nikeldumine).

Kogemused näitavad, et sadestus tekib peamiselt melhior- ja tombak-mantliga kuulide tarvitamisel. Eriti esimene tekitab väga selgelt nähtava ning raskesti kõrvaldatava kihi peaaegu kogu raua ulatusel, kuna tombak jätab kohati väiksemaid jälgi ning on seega täpsusele vähem kahjulik. Ka teras-mantliga kuul tekitab mõnikord sademeid, kuid ainult eritingimustes, ning raua teenistusele see suurt ei mõju.

„Sadestuse“ suurus ning tähtsus oleneb peamiselt (jättes kõrvale mantli eriomadused):

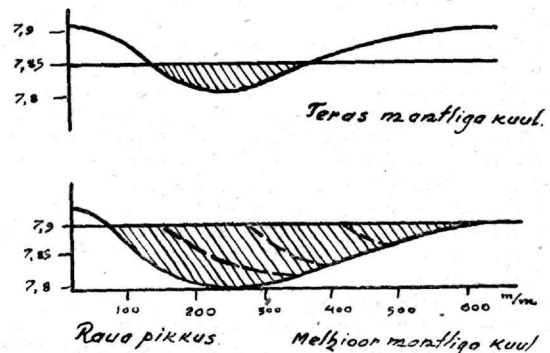
- 1) raua sisemisest kujust (profillist);
- 2) raua seinte kuumenemisest (rohi, laskekiirus);
- 3) raua õõne pinna seisukorrast.

Raua profiil, mis kutsub esile kuuli ülemäärast hõõrumist, tekitab ka vastavat suurt sadestust, kuna sama kuul, lastud vähem „kitsast“ püssist, jätab sinna vähem metalli.

Tarvitades „kitsa“ profilliga püssi, võime katseliselt esile kutsuda „sadestuse“ teras-mantliga kuuli juures: see tekib täpsalt raua keskkohas, kuna aga melhior- või tombak-mantliga kuulist pärit sadestus jaguneb üleni kogu raua pikkusel. Teras „sadestus“ kaob kergesti; teiste metallide oma aga paneb rohkem vastu ning kaob pikkamööda, padrunipesa poolt alates suudme poole, olenevalt tehtud laskude arvust.

Diagrammis 13 on kujutatud kaks „sadestuse“ tekkimise erijuhtu. Katkelised jooned näitavad järjestust, kuidas see kaob: suudme

juures olev kiht kaob viimasena. See kujutis käsitab ainult seda „sadestuse“ kihti, mis tekib vintlõigete harjadele, ent tekib ka veel teinegi kiht vintlõigete põhjal, mis mõjub raua elueale hoopis teisiti. Harjadele tekkiv kiht võib pidurdada kuuli edasiliikumisel, põhjakiht seavastu segab kuuli vintlõiget „võtmast“, ning võib oletada, et just see põhjakiht mõjub eriti halvavalt, kuna see avaldab, olgugi mööduvat, kuid siiski tunduvalt mõju täpsusele. Siiski ei tohi allahinnata harjakihi mõju, sest algiirus kahaneb just selle mõjul ning V kahanemisest on tingitud ka raua ebatäpsus (kauguses).

Joon. 13.

Sadestuse tekkimise tingimused näitavad, et just raua ja kuuli kuumenemise järk soodustab selle tekkimist suuremal määral; järelikult, see või teine rohi võib kas soodustada või pidurdada

*) Vt. „Sõdur“ nr. 13 s. a.

sadestuse tekkimist. Samuti on sadestuse hulk suurem või väiksem olenevalt sellest, kui pikade seeriatega laskmist toimetatakse. Samuti on tihedas siduvuses selle nähtega ka kuuli liikumiskiirus rauas.

Eriti soodsa „sadestuse” tekitamiseks on raua õõnes leiduvad põletiku („konarlised”) jäljed.

Kõigi tehtud rohkearvuliste katsete juures pole esinenud ühtki juhtu, kus raud oleks muutunud kõlbmatuks „sadestuse” tekkimise tagajärjel.

Väljaarvatud mõned mööduva iselaadiga juhud, mil „sadestus” mõjub ajutiselt (vaata tabel IV, 2000 lasku) lasketäpsusele, ei kutsu sadestus välja mingit ebamugavust raua tarvitamisel. Just vastuoksa — nende tekkimine takistab gaaside läbivoolu ja raua põlemist ning seeläbi pikeneb raua teenistusega. Tarvitades nikeldumise vastuvahendeid, ei saavutata nii pikka raua teenistusega nagu juhul, mil „sadestus” jääb kõrvaldamata.

§ 4. Raua kõlbmatuks muutumise tingimused.

Nagu mainisime ülalpool, pole üldse võimalik fikseerida neid tingimusi, mille juures raud tuleks lugeda teenistuseks kõlbmatuks. Igal erijuhul on raua kulumine isesugune ning väljendub kolmes peanähtes:

- 1) kaliibri suurenemine (sisemõõtude suurenemine);
- 2) kiiruse langus (V kahanemine);
- 3) täpsuse kahanemine (ovaalsete ning küljälgedele ilmumine).

Raua kõrvaleheitmine ainult seepärast, et teatud kaliiber kas läheb või ei lähe läbi õõne kitsamast kohast, on väga ekslik, kuna tähtis on seejuures kogu raua diameetrite seis, suurus ja suhteline vahetõrge (raua sisemist seisukorda mitte arvestades). Kaks rauda, mille seisukord kalibreerimisel osutus võib-olla identseks, võivad anda hoopis erinevaid lasketulemusi, olenevalt lasketingimustest, milles neid tarvitatud (rohi, laskekiirus j.n.e.), s. o. olenevalt raua

„põlemise” kohtadest, gaaside läbivoolu tingimustest j.n.e.

Kiiruse (V) langus on mööduandev vaid siis, kui katsealuste raudade juures võib panna tähele suuri V kaotusi. Muudes tingimustes on arvutus õige juhuslik. Mis puutub languse lubatavuse piiridesse, siis on siin mööduandvad raudalt nõutavad laskeomadused. Nagu ülalpool tähendasime, mõjub V kahanemine lasketäpsusele, kuid täpsat suhtumist — isegi katselisel teel — pole siin võimalik kindlaks teha. Lendjoone kuju muutus (V langemise tagajärjel) ei mängi suurt osa käsirelvade juures.

Relvadel, mis taktikaliste nõuete kohaselt on ettenähtud tegevusele mitte üle 1000—1200 m (vintpüss ja kergekuulipilduja), võib pidada võimalikuks kiiruse kahanemist 14—15% võrra, kusjuures aga see ei mõju veel kuigi palju lendjoone lamestamise suunas. Kuid teiselt poolt olgu tähendatud, et selliseid juhte, mil V langus ületab 10—11%, ilma et seejuures kannataks kuuli „istak” lendjoonel, esineb üsna harva. V languse tegur omab siiski väga relatiivse ja kõikuva suuruse.

Käsirelvade juures võivad ainult hajumise kuju ning kuulide jäljed tabamuspildis õiget pilti anda raua seisukorra üle; vahest tuleb küll teatud korrektsioone võtta nikeldumise juhul, millised nõuavad raua seisukorra täpsat uurimist.

Võib-olla on tähtis defineerida neid täpsuslaskmise tingimusi, millele peaksid vastama katselaskmise tulemused, ühtlasi kirjeldades jälgede nõutavat kuju, kuid meie arvates pole „ovaalsetel jälgedel” suurt olulist tähtsust, ning ainult täpsuse küsimus kui niisugune omab peatähtsuse, väljaarvatud „küljälgedele” ilmumise juhul, millised üldse pole lubatavad.

Esitatud artiklis pole loomulikult käsitlemist leidnud kõik võimalikud juhud lasketingimuste muutmisel, näit.: hülsi kuju muutudes tulevad esile veidi teissugused nähted, kuid need omavad kõrvaltähtsuse, ning alati on avastatav siduvus nende ja nende põhinähtete vahel, mis käesolevas artiklis oleme esitanud.

Sõjaväelisi teateid välisriigest.

Eesti ja Läti kooliõpilaste-sõdurite maneekeenide avamine Läti sõjamuuseumis.

19. märtsil s. a. Riia sõjamuuseumis avati pidulikult eesti ja läti kooliõpilaste vabastatud sõjaväelaste maneekeenid. Avamisel viibisid vägede juhataja staabiülema abi kindral Hartmanis, kindralid Goppers, Kalninš, Berkis, Bangerskis, Eesti saadik Mölder ja rida kõrgemaid riigi ja seltskonnategelasi.

Sütitavates kõnedes tuletati meelde neid ajaloolisi päevi, mil meie mõlemad rahvad pidid astuma võitlusse oma vabaduse eest, kusjuures võitlejate esiridades sammusid kooliõpilased, jättes koolipingi, et päästa

isamaad. Kindral Goppers tähendas: „Need kaks õppurikuju väljendavad väga tabavalt neid tundeid, mis haarasid Vabaduse sõja ajal mitte ainult täiskasvanuid, vaid ka noorsugu. Eesti eeskujul ka meie moodustasime kooliõpilaste roodu, kes õlgõla juures ühes eesti õppuritega löi meeleheitlikke lahinguid Võnnu all.“

Eesti-Läti ühingu nimel kõneles saemi liige O. Nonacs: „1919. aasta on heroilisem aeg meie ajaloos. Hädaohtu sattunud rahvas võitluses vaenlasega näitas üles imetegusid. Samal aastal pandi alus ka Eesti-Läti sõprusse — ilma igasuguste konventsioonideta ja lepinguteta. Annaks Jumal, et ka edaspidi rasketel silmapilkudel meid seoks samasugused sõprusühendused.“

Koondamisi Läti sõjamineisteriumis.

Kokkuhoiu ja otstarbekohasuse eesmärgiga, arvates 1. maist s. a., likvideeritakse järgmised Läti sõjamineisteriumi keskastused: peaintendantuur, relvastuse-, sõjaväe ehituse-, sõjaväe tervishoiu- ja eelarve- ja krediitidevalitsused. Nende valitsuste asemel moodustatakse varustusevalitsus. Samuti likvideeritakse 1. maiks sõjakohtu valitsus, kusjuures sõjaväe kohtud edaspidi alluvad vahetult sõjaministrile, kuna sõjakohtu valitsuse ülesanded kohtu asjus pannakse sõjaprokurörile ja majanduse asjus — vägedejuhataja staabi peale.

Varustusevalitsuse ülem allub vahetult sõjaministrile. Ta peab tegutsema tihedas kokkukõlas vägedejuhatajaga, isiklikult viimasele ette kandes küsimusi sõjaväe varustamise asjus. Kõik seniste valitsustele alluvad asutised lähevad üle varustusevalitsuse ülema alluvusse, väljaarvatud vangistasutised, mis administratiiv- ja majanduse alal antakse vägedejuhataja staabi II abi alluvusse, kuna kohtuliku järelevalve alal — sõjaprokurörile.

„Latvijas Kareivise“ andmetel T.

Lätis kaotatakse sõjaväeteenistuse kandmise pikendus üliõpilastele.

Praegu maksev sõjaväeteenistuse-seadlus näeb ette sundajateenistuse kandmise pikendamist hariduse jätkamiseks: 1) kesk- ja kutsekoolide õpilastele kuni 22 aasta vanaduseni; 2) õpetajate instituudi, vaimulikkude seminaride ja tehnikumi õpilastele, kes lõpetanud kesk- või kutsekooli, — kuni 25. eluaastani; 3) merikooli õpilastele — kuni 26. eluaastani; 4) kõrgemate õppeasutuste kasvandikele, välja arvatud arstiteaduskonna üliõpilased — kuni 28. eluaastani ja 5) arstiteaduskonna üliõpilastele — kuni 29 aasta vanaduseni.

Erijuhtudel on võimalik ülemaltähenatud norme veel ühe aasta võrra pikendada.

Kuna sundajateenistuse pikendamine kuni 28—30 aasta vanaduseni on esile kutsunud mõningaid väärnähteid, siis sõjamineisterium on asunud seisukohale, et edaspidi tuleks ajapikendust anda ainult kesk- ja kutsekooli õpilastele kuni 22. aasta vanaduseni.

Vastava ettepaneku tegi hiljuti sõjamineisterium haridusministeeriumile, nagu teatab „Latvijas Kareivis“ ja olevat oodata, et ülaltähenatud korraldus ligemal ajal seadusandlikul teel pannakse maksma.

Poola vaateid ja soovitusi Balti- riikide kaitsevõgede vormiriie- kohta.

„Sõduris“ nr. 9/10 s. a. ja eelmistes on käsitletud meie kaitsevõe vormiriidetust, kus tehakse mitmesuguseid ettepanekuid sellel alal.

Mõnele lugejale paistab säärase küsimuste käsitlemine praegusel kriisi ajajärgul üleliigseks, kuid sellele võiks täendada, et olgu ajajärk ka kõige vaesem, kuid seepärast ei jää veel seisma harilik riietumine ning vormiriie muutmise küsimus. Mitte ainult noored, vaid ka vanad tahavad aegajalt omi tualette uuendada. Selle näitena võiks tuua Poolat, kellel juba vanematest ajajärgudest väljakujunenud oma traditsioonid nii rahvus- kui sõjaväe vormiriietuses, kuid ikka ei taheta jääda vana juure, ikka tahetakse midagi uut ja ajakohast. Selleks võetakse pikemas artiklis sõna „Polska Zbrojna“ 14. II 33. Artikkel annab pikema ülevaate Poola, Rootsi, Saksa ja Vene sõjaväe vormiriie reformist. Artikli autor tähendab Poola sõjaväe vormiriie kohta: „Vormiriie suhtes oleks meile kõige enam vastuvõetav Napoleoni ja sellele järgnevat ajajärk ja nimelt Varssavi vürstiriigi ja Kongresskuningriigi ajajärk. Eriti viimane meie mineviku etapp, sest et see ajajärk oli kõige menukam — tagasihoidlik, kuid ühtlasi šikim ja romantilise lennuga. Ainult riie löige tuleks muuta vastavalt praegusaja relvade nõuetele, sest igal ajajärgul on oma nõuded, milliseid oleme sunnitud respekteerima“.

Rahuaegse vormiriie kohta üldse ja Baltiriikide kohta märgib sama autor: „Rahuaegne munder oma juurtega suundub hoopis teissugusse pindalasse kui sõjaaegne vorm. Küsimuse otsustajaks on siin antud riigi traditsioonid, antropoloogiline tüüp ja teatud omadused rahva kunsti maitses. Kaks viimast tegurit ei esine tänapäeval eraldi: siin on eeskätt tegemist sissejuurdunud traditsiooniga: nad on kujundanud selle traditsiooni, on olnud kaastegevad selle protsessi arengus ja moodustavad temaga integraalse terviku.“

See puutub muidugi traditsioonilt väljakujunenud sõjavägedesse. Vastupidine ja komplitseeritud on aga asi siis, kui ta puutub noorte riikide armeedesse, kus pole veel vastavat vormi traditsiooni, selleks on Leedu, Läti, Eesti, Soome j.n.e. sõjaväed.

Traditsioon nendes sõjavägedes kujuneb väga kunstlikult. Tuleb märkida, et siin on vastuvõetud võraste eeskujud, mis ainult teataval määral kohandatud, andes seega alustoe-pinna, millel välja kasvab traditsioon.

Aeg saab töötama vastu niisuguste eeskujude võtmisele ajani, mil välja kujuneb uus vorm, kus rahva omadused leiavad vastava koha. Ainult see munder, mis tugineb rahva kunstiteaduse omadustele, on väärteline esindama vastavat riiki“.

K. Ü.

ITAALIA RAHVUSLIK NOORTE ÜHING

(„Opera Nazionale Balilla“) luges möödunud aastal oma ridades 2.823.774 noort, milline arv viimasel ajal on veel tunduvalt kasvanud. Viimase viie aasta vältusel ühingu hoolet on püstitatud mitusada hoonet („Case Balilla“), suur hulk võimlaid, palju spordivälju ja kuulus Mussolini nimeline foorum („Foro Mussolini“), mis on suuremaid selletaolisi ehitisi maailmas ja kus asub kuninglik fashistide Akadeemia. Praegu on käsil ja valmimas ehitisi ümmarguselt 23 miljoni liiri väärtuses. Umbes 1.000.000 algkoolide õpilast saavad ühingu ühel või teisel viisil toetust. Ühingu ambulatooriumides on aastas antud 600.000 korda arstiabi, ühingu liik-

metele, peamiselt haiguste puhul on välja jagatud toetusena umbes 4.000.000 liiri. Ühinguul on 1.132 raamatukogu, 1.500 õhtukooli ja kursust kirjaoskamatu tarvis, 626 kino, 600 teatrit hoolitsevad noorema generatsiooni moraalse ja kultuurilise kasvatus eest. On toime pandud mitutuhat kontserti, loengut, mitukümmend kunstinäitust, hulk keeltekursusi, sajad käsitöökursused, sooritatud palju õppereise maal ja merel, mille ülesandeks on intellektuaalselt kujundada seda suurt noorte massi. 1.300 kehalise kasvatus õpetajat töötavad koolides ühingu poolt, 3.161 õpetajat on tegevad võimalates 2 miljoni noore kehaliseks arenemiseks. Need mõningad andmed näitavad, milliseks võimsaks organisatsiooniks on ühinenud itaalia noored. („Giornale d'Italia“ ja „Esercito e Nazione“.)

KIIRESTILIKUV TANK.

Ameerikas, Londonis (New-Jersey) olevat katsetatud tanki, mis liigub väga suure kiirusega ja ületab tõsiseid takistusi. Maastikul,

mis on künkeline, olevat saavutatud kuni 100 km tunnis, liikudes käigulindil. Lindi ülestõstmine ja tanki ratastele asetamine sündivat 2 min. vältusel. Teed mööda liikudes see tank andvat kiiruse kuni 117 km tunnis, tehes 2,40 m kõrguseid ja 9 m pikkuseid hüppeid (?). Raskus olevat seevõrra väike, et teda võivat transporteerida suurtel pommituslennukeil. („La Fr. Milit.“)

MOOTORLAEVAD MERELENNUKITE ABISTAMISEKS INGLISMAAL.

Inglismaal olevat ehitatud 18 mootorlaeva, mis on kohandatud abiandmiseks avarii kannatanud merelennukeile. Nende laevade liikumiskiirus 30 miili (umbes 50 km) tunnis ja nad võivad minna merele ka suure lainetusega. Masinate ja mootorite käimapanemine nõudvat ainult minimaalset personaali. Igal laeval on kaabiin nelja magamiskohaga. Laeval on abinõud merelennukite pukseerimiseks ja kandmiseks, mida teevad kaks laeva, millest kumbki asub ühe tiiva alla, niiviisi transporteerides lennuki lähemasse sadamasse.

Haridusmeelelahutuslikust tegevusest väeosades.*)

Kirjatöö algab juhtsõnaga SM § 31 tsiteerimisega: „Kaitsevägi, kus isamaaarmastus ja riiklik meeleolu puudub, on vastuvõtlik uuemaaja võimsale sõdimisvahendile — propagandale — ja võib selle tõttu muutuda mitte ükski lahinguvõimetuks, vaid ka ohtlikuks riigile.“

Töö alguses antakse ülevaade, kuidas on korraldatud haridusmeelelahutuslik tegevus välisriikide sõjavägedes.

Põhjalikumaa vaatluse alla on võetud N.-V. E n e m a a, kus sõjalispoliitiline kasvatus ja meelelahutuslik tegevus olevat pandud laialdasele alusele, nagu ei üheski riigis. Sõjalispoliitilist kasvatus tööd ei tehta seal mitte ainult punaväes, vaid sunduslikult kõigis õppe- ja kasvatusasutistes.

Punaväes moraali ettevalmistamise tähtsaimaks tegureiks loetakse komandöride eeskuju, autoriteeti ja teadmisi, mis peavad sisendama alluva isku juhisse. Rõhutatakse kindla distsipliini vajadust. Väga suur tähtsus antakse ajakirjandusele.

Punaväe moraalse väärtuse tõstmise kõrval tähtsana ülesandena nähakse ette vastase sõjaväe moraali lõhkumist, õõnestamist. Selleks kästakse kasutada ära kõik abinõud ja peetakse vajalikuks õppida tundma vaenlaste sõjavägede organisatsiooni ja kasvatuslikke meetodeid. Erilise põhjalikkusega uuritakse Poola ja Balti riikide sõjavägede elu. Eesti kaitseväge võitlusvõime kohta antavat hea resümee: „Eesti kaitsevägi olevat ühtlane (rahvuslik), kultuurne, vastupidav ja külmavereline. Hea ohvitseride ja üleajateenijate kaadriga. Ainult palgaolud olevat viletsad.“

*) Mõningaid väljavõtteid major P. Villemi Kavstaabilt 1932. aastal esimese auhinnaga honoritud loengu kokkuvõttest.

S a k s a m a a l anti sõdurite moraalse külje arendamisele kõrvaline tähtsus. Sellest puudusest saadi aru juba sõja alul 1914. a. Raskusi sünnitas, et seljatagune ei mõjunud tervendavalt sõjaväe moraale. Erakondade omavahelised lahkarvamised ja hõõrumised kandusid ajakirjanduse kaudu osalt ka sõjaväkke ja mõjusid siin mürgitavalt.

Maailmasõja kestel tehti saksa väeosades sõjapolitiilist selgitustööd liiga kategoorilis-käskivas toonis. Ei püütud olukorda uskumapanevalt selgitada, vaid tihti nagu käsutati vastuvaidlemata korras uskuma kõike seda, mis juhatus suuliselt, brošüüride või lendlehtede kaudu teatas. See ei annud soovitavaid tulemusi. Seepärast 1917. a. saksa sõjaväes pandi tööle selgitustöö ohvitserid (Aufklärungs-offiziere) ja töötati välja isamaalise õpetuse kava. Kuid see leidis riiki juhtivate võimude poolt vähe toetust. Pahempoolne ajakirjandus kiirendas omapoolt seljataguse lagunemist. Sõjaväes tegi põhjaliku töö ka vastase propaganda. Saksa sõjavägi otse ujutati üle vaenlase propagandliku kirjandusega.

Maailmasõja kurbadel kogemustel sakslased hindavad nüüd propagandat rahvusriikliku kasvatus tööna kui „relva, millega meid võideti, relva, mis meile jäetud alles ja relva, millega meie tulevikus uuesti saavutame oma kuulsuse“.

Tänapäeva sakslased arendavad isamaalist kasvatus mitte ainult sõjaväes, vaid ka noorsoos. „Vaterländische Lehre“ on rahvuslik kihustus töö isamaa ja sõjaväe kasuks.

Prantsusmaal rahvuslik propaganda oli juba enne Maailmasõda organiseeritud paremini kui teistel kultuurmaadel. Maailmasõjas pöörati eriline tähelepanu ajakirjanduse suurele

kasvatustööle. Kohe pärast sõja lahtipuhkemist asutati „Bulletin de guerre de l'Alliance Française“, mis 1917. a. ilmus kümnes keeles üle 200.000 eksemplari.

Prantsuse propaganda töötas käsikäes Inglise omaga lord Northcliffe'i ühise juhatus all. Maa-ilmastõjas Prantsuse propaganda tähtsus Saksamaa vastupanujõu hävitamisel oli suur.

Inglise sõjaväes sõduri moraalsed kasvatamist teostatakse „kodaniku teadmiste õpetamise“ tähe all.

Kui Maailmasõjas inglise välispropaganda lord Northcliffe'i juhtimisel saavutas määratu suuri tagajärgi, purustas esiteks Austria-Ungari ja hiljem ka saksa sõjaväe moraali, siis mitte väike tähtsus polnud ka inglise sisepropagandal. Inglise sõjaväes moraali kasvatamine kandis haridusliku töö ilmet.

Poola sõjaväe Sisemäärustiku § 8 ütleb: „Sõjaväelise jõu võitluseks valmisoleku määratakse on tema võime vaenlast võita. See võime oleneb sõduri valmisolekust lahinguks. Siin otsustav tähtsus on vaimul, mis elustab relativastatud jõude, mis avaldub sõduri positiivsete pingutuste tasemes. Peale selle sõjaväe üleolek ripub sõjaväelaste füüsilistest võimetest, valmisolekust lahinguraskuste kandmiseks ja võitlusvahendite küllaldasest tundmisest.“ Kultuurhariduslikust tööst poola armees võtavad elavalt osa ka „Poola Valge Rist“, „Poola Naiste Liit“ j. t. Igas garnisonis on seltskonnategelastest koosnevad „sõdurite hoolekande komiteed“, kes korraldavad garnisonidele (väeosadele) kõnesid, loenguid, koorilaulu, raamatukogusid j.n.e.

Kavakindla ja püsiva kultuuriselgitustööga armees on poolakad loonud tugeva rahvusliku ja isamaalise meelsusega sõjaväe ja võitnud rahva lugupidamise ja armastuse sõjaväele.

Soomemaal tähelepanuväärne töö soome sõduri vaimse ja moraalse kasvatuse alal on teinud soome „Sõdurite Kodu“, mis on saanud oma alguse Vabadusesõja päevilt. Juba 1930. a. loeti Soomes ligi 40 „Sõdurite Kodu“. Iseloomustav, et need väga tähtsad asutised peetakse ülal seltskondlikul hoolel ja vabatahtlike kude ametustega. Üldine hoolitsemine ja tegevuse juhtimine kuulub „Sõdurite Kodude Liidule“, kellele alluvad garnisonide „Sõdurite Kodude Ühingud“. Aktiivselt tegevad nendes ühingutes on peamiselt naised, tihtigi ohvitseride ja üleajateenijate abikaasad.

Kultuuriselgitustöö ning sõdurite moraalse kasvatuse juhatajaks igas väeosas on pastor. Kui pastor on määratud selle töö juhatajaks garnisonis, siis väeosas kultuuriselgitustööd juhatatakse kas selleks määratud ohvitser või vastava pedagoogilise haridusega allohvitser. Pastorile on abilisteks igas kompanis (patareis, eskadronis, komandos) harilikult allohvitser või vastava pedagoogilise haridusega ajateenija.

Väeosades sõjaväelise kasvatuse ning kultuuriselgitustöö eesmärgiks on: a) kirjaoskamatute ja nõrkade järeleaitamine; b) isamaaline äratustöö, peamiselt venevastane propaganda ja d) usuline tegevus.

Jumalateenistust peetakse igal sobival juhul — õppeajast selleks tunde ei määrata. 1929. a. alates Soome väeosades korraldatakse „Omaste päevi“, mis on suutnud võita rahva suure poolehoidu ja mis aitab lähendada seltskonda sõjaväele.

Soome sõjaväes pannakse pearõhk sõduri kul-

tuurilisele arendamisele rahvusriiklikus vaimus. Selles töös seltskond vabatahtlikult pakub suurt abi.

Lätimaal haridusmeelelahutuslik tegevus on rajatud samadele alustele nagu Eesti sõjaväeski. Eesti väeosades töö ulatus ja intensiivsus on ainult suurem, kuna aga sellevastu sõjaväe ja seltskonna vaheline läbikäimine Läti armees on elavam, mida soodustab Läti väeosade (väeliikide) seffide instituudi olemasolu, kelleks on mitmesugused haridus-kultuurilised ühingud, jõukamad seltsid ja asutised.

Autor resümeerides haridusmeelelahutusliku tegevuse põhimõtteid välisriikide sõjavägedes, teeb vastava järelduse selle töö korraldamiseks Eesti kaitseväes, leides, et Eesti kaitseväe kasvatustöö olgu rajatud kindlale rahvuslikrealistlikule alusele.

Neljas peatükk on nähtud ette loengu rakendusosana.

Loengu rakendusosas kõneledes haridusmeelelahutuslikust tegevusest ajateenijate keskel mainitakse, et kogu õpetustöö olgu läbiimmutatud kasvatustööga. Rahvusriiklikust seisukohast vaadates jätkvat kasvatustöö meid koolideski (erandid välja arvatud) veel mõndagi soovida. Tõendusena tsiteeritakse Eesti õpetajate Liidu häälekandjat, kus muuseumis rahvuspoliitilist seisukohta loetakse „kitsa silmaringi ja kolgahuvide tunnuseks“ ja olevat tehtud avalikku kihutustööd noorsoo sõjalise kasvatuse vastu.

Sõdurite raamatukogude alal mainitakse, et kirjandus on parimaid abinõusid sõdurite isamaaarmastuse, iseteadvuse, energia ja julguse tõstmiseks, mispärast sõdurite raamatukogude korraldamisele tuleb pöörata suurt tähelepanu.

Sportlikud mängud ja nende organiseerimine kui on rajatud õigele alusele, siis neid korraldatakse ka teenistusest vabal ajal. Alguses teevad seda ainult üksikud, pärast kistakse ka teisi kaasa sellele mõistlikule aja kasutamisele, järeldusena tundes vaimset ja füüsilist rahuldust. On tähtis, et juhid oma isikliku eeskujuga alluvaid kaasa tõmbaksid sportima.

Laulu kasvatustöö mõju tekitab kaitsevääs (resp. väeosas) täiel määral ära kasutada, arendades rivi- ja koorilaulu.

Sõdurite kodude korraldamisel seatakse eeskujuks selle küsimuse lahendamist Soomes.

Põhjalikumalt käsitletakse haridusmeelelahutuslikku tegevust ohvitseride keskel. Vaatamata sellele, et Sisemäärustik ütleb (§ 92): „Täiesti lubamatu on asju ajada ainult silmakirjaks ja kõrgema ülemahulolemise äratteenimiseks“, tuleb ette, et kaitsevää rahuaegne töö ja väljaõpe kipub kalduma kõrvale põhimõttest: „rahuajal tuleb teha ainult seda, mida läheb tarvis sõjas.“

Kuidas meil haridusmeelelahutuslikku tegevust tuleks korraldada sõjaajal, selle kohta on esitatud oma ettepanekuid isegi seesuguste küsimuste kohta, nagu seda on Vabaduseristi annetamine, ajakirjandus, lendlehed, kirjavaetus kodustega, kingid, „soomus“ j.n.e.

Et meie kaitsevää moraali oleks tulevikusõjas kõrge, selleks tuleb teda juba rahuajal vastavalt kasvatada. Ühtlasi tuleks õppida tundma neid erilisi võtteid ja tegevusi, mis aitavad süvendada ja hoida kõrgel kaitsevää moraali sõjaajal. Mis sel alal on võimalik rahuajal ette näha ja ette

valmistada, seda oleme kohustatud tegema. Vastasel korral oleme sunnitud lunastama oma ükskõiksust ja hooletust eneste ja oma vendade kalli verega.

Loengu lõpusõnas tullakse otsusele, et kuigi meil väeosades töötatakse haridusmeelelahutuslikul alal kõikjal suure armastuse ja hoolega, kuid töö puuduvat veel ühtlus ja tihti isegi kava-kindlus, ja et õppealade sesoonid mõnigi kord olevat kippunud halvama väeosa kasvatuslikku tööd.

On täiesti arusaadav, et üksi moraaliga meie ei suuda võita hästi relvastatud ja väljaõpetatud sõjaväge. Kuid teame, et ainult need riigid hoolitsevad oma sõjaväe ajakohase väljaõppe ja relvastuse eest, kus rahva ning sõjaväe riiklik kohusetunne on kõrge, sest ainult kõrge riikliku

moraaliga rahvas ei pane raskeks sõjaväelist ettevalmistust ja lubab vabatahtlikult osa omast sissetulekust riigi kaitseks. Ka meie kaitseväge ja rahva moraalist sõltub meie sõjatehniline ettevalmistus, relvastus ja sõjavarustus.

Nõrga moraaliga kaitseväge oleks vastuvõtlik meie oletatava vaenlase võimsale sõidimisvahendile — propagandale — ja võiks muutuda mitte üksi võitlusvõimetuks, vaid isegi ohtlikuks oma riigile.

Meie, kui kaitseväge tegelikkude kasvatajate ja juhtide püha kohus on kavakindla, püsiva ja intensiivse haridusmeelelahutusliku tööga tõsta ja säilitada alluvaits sõjaväelist ning rahvuslikku moraali.

—06—

Gruusia, ta naabrid ja nende vabadusevõitlused.

Poola ltn. M. Kwaljaszwilli andmeil O. J.

Seal kus puudub sõprus, truudus — sinna ilmub vaenlane.

Gruusia vanasõna.

Väikerahvastel ajaloo keerises on sageli tulnud võidelda oma olemasolu ja iseseisvuse eest vallutamishaliste suurte naaberrahvaste interventsioonide vastu. Peaaegu alati säärane ebatasakaalukas võitlus on nõudnud väikerahvalt ülinimilikke jõupingutusi ja arvukaid ohvreid rahva parimate poegade näol. Kuid mitte alati säärase võitluse tulemused ei ole tasunud toodud ohvreid ja nii mitmedki väikerahvad veel praegu on sunnitud alistuma suurte riikide vägivalla-võimule, kandes rinnas lootusesädet ja salajast iha kaotatud vabaduse tagasivõitmiseks tulevikus.

Alljärgnevad read käsitlevad Kaukasuse väikerahva — Gruusia vabadusevõitlusi aastasadade kestel. Nende olukord ja püüded vabadusele sarnlevad nii mõneski meie vabadusevõitlustele, kuid, kahjuks, oli nende saatust kurvem meie omast. Võib olla leiame neist ridades meiega mõningaid õpiseid enda vabaduse kindlaks säilitamiseks tulevikus.

Gruusia, ta ajalugu ja vabadusevõitlused.

Gruusial on pikk ajalugu, täis verist võitlust, mis sajandite kestel peetud ümberkaudsete metsikute Aasia rahvastega: araablatega, mongoolidega, pärslastega, türklastega ja viimasel sajandil venelastega.

Vanad roomlased nimetasid seda maad Georgia, türklased, araablased ja pärslased nimetavad teda Gurdžistan, prantslased — La Georgie, sakslased — Georgien.

V sajandi teisel poolel asusid rändavad hunnid lõplikult elama Kaukasusse. Hunnide väepäälük Azo liitis jafetid hunnidega ning rajas ühise vägeva riigi. Azo osutuski Gruusia esimeseks kuningaks, kes valitses tervet Kaukasust.

Tänu Kaukasuse loodusevaradele kujunes Gruusia tugevaks ja rikkaks riigiks. Grusiinlaste rikkus meelitas pärslasi, roomlasi ja makedoonlasi Kaukasust vallutama ja muistsetel

grusiinlastel tuli kaitsta end sajandite kestel nende rahvaste vallutamispüüete vastu.

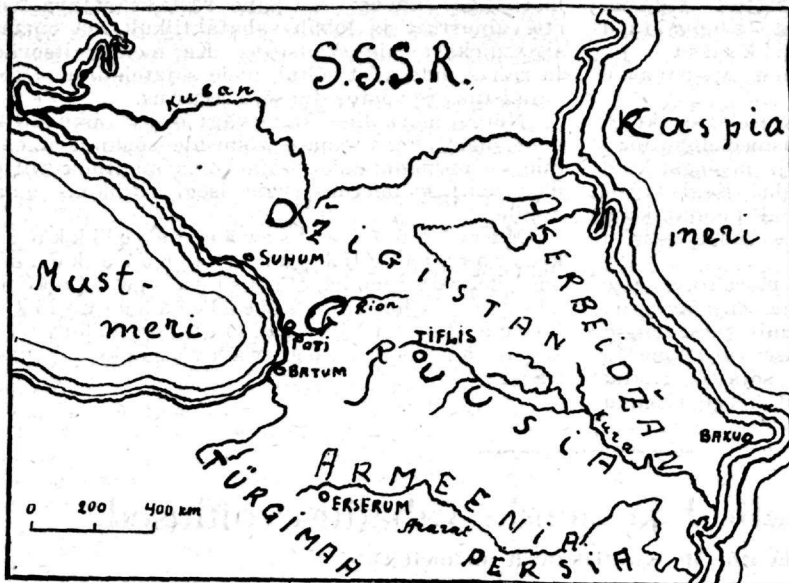
XVIII sajandil Gruusia kuningas Irakli II, tolle aja andekamaid väejuhte, suutis oma kurnatud rahva viimaste jõupingutustega purustada ümbritsevaid vaenlasi ja seega mõneks ajaks kindlustada rahu õnnetuile maale.

Lähenedes surmale 90-aastane kuningas nägi, et Kaukasust ümbritsevad vaenlased ootavad ainult ta lõppu, et siis uuesti tormata selle õnnetu maa kallale. Ta saatis saadikuid abipalvega Rooma paavsti ja Lääne-Euroopa suurriikide valitsejate poole; kõik olid väga liigutatud, tundsid kaasa, kahjatsesid, aga mingisugust reaalselt abi ei antud.

Siis pöördus vana „sõdurite kuningas“, nagu teda nimetati, pilgud põhja-Venemaa, kui ühe ristiuse riigi poole. Ja 1873. aastal oli sõlmitud leping, mille põhjal mõlemad riigid pidid üksteist abistama sõja korral.

Grusiinlased ei tundnud venelasi, nad ei teadnud, et Venemaa on see riik, kes väga osavalt kasutab väikeste riikide jõuetust ja rasket olukorda selleks, et nende eest „hoolitsedes“ neid oma ikke alla heita. Vana kuningas Irakli ei teadnud, et Venemaa, kellega sõlmitud leping, võib äraandlik olla. Kuid venelased teotsesid kiiresti: niipea kui vana kuningas suri, venelased, tuginedes sõlmitud sõjalepingule türklaste ja pärslaste vastu abivägede väljasaatmise asjus, üjutavad Gruusia oma vägedega ja võtavad oma alla kõik tähtsamad strateegilised punktid.

Kasutades Gruusia kuninga Georgi XIII surma, piiravad Vene väed 1801. a. Gruusia kuningate lossi ning vangistavad surnud kuninga perekonna ja kõik Gruusia kuningriigi võimukandjad, kuulutades rahvale, et Gruusia kadunud kuningas omas testamendis annab (kingib) Gruusia Vene tsaarile. Iseenesest mõista oli see vale. Kui kadunud kuninga perekond ja troonipärija nõuavad näha seda testamenti, siis antakse Vene vägedele kõrgemalt käsk, et kuninga perekond ja kõik vangid Gruusiast välja saata. Gruusia kuningate kroon, mis üle 2000 aasta vana ja kõik kuningliku trooni võimutunnuse kallid asjad võeti ära ja saadeti Venemaale.

Kadunud kuninga abikaasa ei suutnud kannatada säärast alatust ja meeleheitel surmas pistoda hoobiga rindu Vene vägede ülemjuhataja kindral Lasarevi sellal, kui viimane ilmus ta juure vangustusekäsuga. Selle järele Vene vägede juhatus saab kõrgemalt käsu: toimida Gruusia kuninga perekonnaga kui roimaritega ja kohe välja saata kõva kaitse all Venemaale. Möödumisel Tiuleti mägede piirkonnast tekkis vangide saatjate Vene vägede ja Tiuleti mägilaste vahel lahing. Kuninglik perekond päästeti mägilastelt ja Vene väesalk, kaks jalaväe pataljoni, üks kahurväe kolonn ja mõni kasakate salk hävitati täiesti.

Jälle voolasid Gruusia pinnal vereojad. Gruusiinlased, kes olid laastatud vahetpidamata sõdadega, haarasid uuesti relvad kätte, et puhastada oma kodumaad „hüdaotlikkudest“ venelastest. Veriseid heitlusi elas Gruusia läbi; rahvas tegi viimseid pingutusi, et võidelda sise- ja välisvaenlastega, s. t. venelastega ning pärslaste ja türklastega. Troonipärija Vahtang, keda päästsid 1801. a. Tiuleti mägilased, nägi, et Gruusia rahvas hävib võideldes mitme vaenlasega. Ta teatas Venemaa keisrile, et annab enese vangi tingimusel, kui Vene väed katkestavad lahingutegevuse Gruusias ja annavad rahu sellele õnnetule maale. Troonipärija Vahtang andis enese vangi 1802. aastal. Aasta hiljem võtsid venelased Gruusia täiesti oma alla. Vene keel kuulutati riigi keeleks, kõik Gruusia riigiasutised ja koolid suleti. Kirikutes keelati jumalateenistus Gruusia keeles; kõik riigiametnikud-gruusiinlased asendati venelastega. Sõjaleping, mis koostati 1783. a. Venemaa ja Gruusia vahel, hävitati venelaste poolt.

Ja nii Gruusia kui iseseisev riik kadus. Rahvas, kes oli iseseisev, kellel oli oma ajalugu, oma kultuur ja traditsioonid, rahvas kes sangarilikult võitles paljude sajandite kestel oma vabaduse eest pärslastega, araablastega, mongoolidega, türklastega ja mitmete Aasia rahvastega, heideti nüüd Vene monarhide ikke alla. Gruusia ujutati üle Vene vägedega, rahvast rööviti ning piinati Vene jultunud sõdurite poolt. Vene mitropoliit Paavel needis Tiflisis Siioni kiriku altarist Gruusiat ja ta rahvast.

Lõpuks grusiinlaste kannatus katkes. Rahvas haaras relvad kätte, et jälle olla vaba. Sõjategevus Gruusias kestis 1804, 1812—1832, 1863 ja 1887. aastatel. Samal ajal võitlesid põhja Kaukasuses mägilased Schamili juhatusel. Gruusia vabadusevõitluses sai kuulsaks üks noortest mässuliste juhtidest — Saadže. Ta vabastas mitmed linnad, purustas 60—70-mehelise grusiinlaste salgaga Vene 400—500-mehelisi väeüksusi.

Lõpuks venelased, kes olid ülekaalus nii tehniliselt kui ka arvuliselt, vallutasid 1864. a. Gruusia ja kogu Kaukasuse (välja arvatud kõrgemate mägede piirkonnad, kus kaukaslased veel seni vabad).

Vabadusepiile elas rahvas rinnas. Kasutades segaseid aegu Vene-Jaapani sõja ajal puhkes 1905. a. Gruusias mäss.

Mäss suruti veriselt maha, palju Gruusia patrioote sai surma. Mitu sada neid ühes Gruusia preestritega ning kõrgemate vaimulikkudega saadeti Siberisse; rekvireeriti kirikute ja kloostrite muistsest ajast päritud varandused.

Gruusia rahvasaadikud esitasid kaebtuse Haagi konverentsile. Kuid seal ei võetud seda vastu, põhjendades et see, kui Venemaa sise-mine asi, ei kuulu rahvusvaheliste küsimuste lahendamise alla.

Lõpuks 1918. aastal võitis Gruusia omale kauaigatsetud vabaduse. Kuid Gruusia püsis vabariigina vaevalt neli aastat. Selle lühikese aja jooksul Gruusia vabariigil tuli võidelda türklastega, Vene monarhistide juhi kindral Denikini ja lõpuks Vene kommunistidega.

Türklased, kes vanast ajast alati ihkasid oma alla heita Gruusiat, 1918. a. kohe pärast Gruusia vabariigi loomist, saadavad oma väed Gruusia vallutamiseks. Türki vägede koosseis oli umbes: 3 jalaväe diviisi ja 1 irregulaarne ratsa diviis ühes suurtükiväega, tehniliste ja lennuväe osadega — arvult umbes 50.000 meest. Türklaste unistuseks oli näha Kaukasust oma provintsinä, kuid unistus ei täitunud. Umbes ühe kuu jooksul grusiinlased purustasid türklased ning selle ekspeditsiooni jäänused taganesid Türgimaale.

Vaevalt möödus aasta, kui Vene kindral Denikin kavatses oma alla heita Gruusia, et siin moodustada edaspidiseks tegevuseks enamlaste vastu oma valgekaardiväe armeele kindla baasi. Selle loomist soodustasid Gruusia sadamad Mustal merel: Batum, Poti ja Suhum-Kale.

Denikinil oli plaan killustada Gruusia väed ning pealetungida kahes suunas: põhjast „Gruusia sõjatee“ kaudu ja läänest teha dessant merelt. Poti linna saatis Denikin oma sõjalaevastiku, et maale dessanti teha siis, kui ta peajõud annavad pealöögi grusiinlastele põhjast.

Jälle pidi alles sündinud vabariik teiskordselt kuulutama mobilisatsiooni ja valmistama sõjale. Gruusia vägede ülemjuhataja saatis mobilisatsiooni kätteks venelastele vastu kõik ratsaväe osad. Viimased kohtasid venelasi Jora jõe fors-

seerimisel. Õigel ajal aeti nurja Vene valgekaartlaste jõest ületulek ja seega pandi venelaste pealetung esialgu seisma.

Vene kasakad püüdsid mitmes kohas hobustel jõe ületada oma suurtükiväe tule kattel, kuid igakord löödi nad suurte kaotustega grusiinlastelt tagasi. Mobilisatsioon teostatud, piiras vägede ülemjuhataja oma regulaarväega ja mitme mäehõimu (kes kõik suurepärased laskurid) kaasabil venelasi mägedes. Mitmes kohas püüdsid venelased läbimurret teostada, kuid igalpool tagajärjetult. Öösel ega päeval ei saanud venelased rahu: iga kivi ja kalju taga varitses neid mägilane oma terarelvaga või tabava kuuliga. Ja lõpuks Vene valgekaartlaste armee andis enese tervikuna vangi. Seega oli kindral Denikini kavatsusele kriips peale tõmmatud ja Gruusia võis jälle puhata. Hiljem, kui kommunistid purustasid Vene valgearmee, tuhandete viisi Vene valgekaartlasi põgenes Gruusiasse, otsides Gruusia valitsuselt varju. Kindral Denikin palus Gruusia valitsuselt luba koondata kõik põgenikud Poti linna, et sealt oma laevadel evakueerida nad Krimmi. Gruusia valitsus rahuldus kindral Denikini palve.

Kindral Dinikini armee põgenikkude jälgedel lähenedid Gruusia piirile Vene kommunistide jõugud. Nad nõudsid, et Gruusia valitsus annaks neile välja kõik Dinikini armee põgenikud. Sellele nõudmisele andis Gruusia vabariigi valitsus eitava vastuse.

Selle peale antakse punaväele käsk tungida Gruusiasse. Öösel ületavad mõned punaväe osad Gruusia piiril oleva Jora jõe, kuid nad hävitatakse piirikatte osa poolt. Lahingutegevus piiriääres kestis terve nädala. Jõud polnud võrdsed: grusiinlaste piirikatte osa oli mitmekordselt väiksem punaväelaste löögigrupist. Võiks nimetada siin üht omapärast võtet, millega grusiinlaste kätteosa ülem — noor ohvitser lõi tagasi punaväe löögigrupi. Nähes, et mehed väsinud vahetpidamata lahingutegevusest ja abi ega laskemoona saamist mägedes, tuisu tõttu, pole niipea loota, lasi ta punaväe ratsasalgal takistamata ületada jõe ning osava manöövriga sundis nad taanduma jõe ligiläi olevasse orgu. Punaväelased, arvates et neil on taganemise tee jõe ära lõigatud, tormasid orgu, kus nad grusiinlaste poolt võeti vastu automaat relvade tulega. Ratsasalk hävitati täiesti. Nüüd otsustas kätteosa ohvitser anda otsustava hoobi punaväelastele, mõjudes puht idamaise võttega nende psühholoogiale. Ta käskis korjata kokku kõik punaväelaste laibad, neil pead maha raiuda ning öösel asetada jõe kalda servale. Mulje oli hirmuäratav. Ja kui punaväelased teise päeva hommikul nägid vastaspoole kaldale istukile asetatud umbes 400 surnukeha, igalühel neist lõigatud pea põlvede vahel, valdas neid säärane kabuhirm, et põgenesid suures paanikas, vaatamata kuulipildujate tulele, mis nende oma komissaride poolt neile seljatagant avati.

Veel ei otsustanud N.-Vene viia kogu oma sõjategevuse Kaukasuse vallutamiseks, vaid 1919.—1920. aastatel piirduvad kommunistid ainult üksikute piiriäärsete kallaletungidega ning Kaukasuse sisemaal spionaaži ja igasuguste atentatide korraldamisega. Kaukasuse vallutamine N.-Vene poolt algas 1920. aastal. Esimesena langesid Armeenia ja Aserbeidžani vabariigid ning 1921. aastal vallutati Gruusia.

Ei hakka siin kirjeldama grusiinlaste vabadusevõitlust Vene kommunistide vastu, see täi-

daks paksu kõite, piirdume vaid tähtsamate asjaolude märkimisega, mis mõjutasid Gruusia demokraatliku vabariigi allaheitmist Vene internatsionaali võimule.

Eeskätt Gruusia etnograafiline asetus (üheltpoolt ümbritsevad vaenulised Türgi ja Pärsia, teiselt poolt kallaletungiv N.-Vene) ei võimaldanud talle sõjakorral ühendust pidada Lääne-Euroopa riikidega, et neilt saada kõige hädatarvilikumad lahinguväerustust. Gruusia vabariigi valitsusel polnud võimalust soetada oma kaitseväge ei relvi ega laskemoona ja seegi vähene tagavara, mille ta omas, kulutati ära vahetpidamata sõdades türklaste ja Vene valgekaartlaste vastu, kes juba Gruusia vabariigi loomise algpäevil püüdsid teda vallutada. Sõda algas ja tehniliselt hästi relvastatud Vene vägedele grusiinlased pidid vastu panema ainult terarelvaga: sõduril polnud padruneid, millega püüsi laadida, rääkimata kuulipildujatest ja suurtükkidest.

Teine mõjuv põhjus, mis N.-Venele hõlbustas Gruusia vallutamise, oli Gruusia liig sotsialistliku valitsuse äärmine passiivsus riigikaitse korraldamisel. Selle asemel, et vabariigi rajamise algpäevilt energiliselt korraldada ning viia uuele alusele kaitseväge väljaõpe ja organisatsioon, otsida ja leida igasuguseid võimalusi sõjatehniliste lahingutarvete soetamiseks, luua kaitseväge kaadrile paremad ühitingimused majandusellisest seisukohast jne., ühesõnaga — teha kõik, et kindlustada riigikaitset, selle asemel viidab valitsus aja igasuguste parteide omavaheliste kisklemiste ja intriigide keerises, unistades „kauaegsest rahust, mis pärast Maailmasõda meie maakorral saab valitsoma”. Need olid muidugi õhulossid. „Meie peame võimaldama oma kurnatud rahvale rahus teha igapäevast tööd, meil pole tarvis sõjaväge ega ta peale raisata raha”, karjusid dašmakid (sotsialistid) Gruusia parlamendis. Kahjuks kallaletungivad kommunistide jõugud ei küsinud sellest, et Gruusia valitsus ei tahta sõdida, vaid „tahab rahus oma loovat tööd teha”.

Kolmas tähtsaim tegur, mis N.-Venele kergendas Gruusia vallutamise, oli kommunistliku propaganda kolme-aastase töö tulemus. Tol korral Gruusia majanduseline seisukord polnudki niivõrt vilets ega lootusetu, kui see puhuti üles kommunistliku internatsionaali agitaatorite poolt lihtrahvale. Tõrvati vabariigi tegelasi, korraldati atentaate rahva juhtide elule jne. Igal pool teotses agitaatori käsi; isegi sõjaväes leidis kommunistide kuld vastukaja ja, nagu sõja alul selgus, eriti allohvitseride kaadri hulgas oli agitatoreid, kes müüsid Vene kulla eest oma kodumaad, rahva ja endid. „Endid” just selles mõttes, et grusiinlased toimivad oma äraandjatega hirmuäratavalt; nende kohta on veel maksvad vanad karmid mägede seadused, kus äraandjat piinatakse päevade kaupa, kuni ta sureb hirmsates valudes.

Gruusia vabadusesõda algas 1920. a. ja lõppes N.-Vene võiduga 1921. a. märtsikuu lõpul. Enamlased tungisid peale kahes suunas: idast ja läänest. Idast — läbi nende poolt vallutatud Aserbeidžani vabariigi ja läänest — mereilt, sooritades dessandi Batumi linna ümbruses. Grusiinlastel puudusid rannapatareid, mille pärast neil polnud võimalik kauemat aega takistada enamlaste dessantoperatsioone. Gruusia vägede ülemjuhataja kindral Kvintadse tegi kõik mis suutis. Lahingutes Surami, Mugodždami jne. all ning lahingus Tifliisi linna all pidid grusiinlased

vastu panema ainult terarelvadega. Ja kui enamlased külvavad nende kaitseesiskohad suur-tükiväe marutulega, jäi gruusiinlastel järele ainult surra. Ja nad oskasid väärikalt surra, täis idamaalist fatalismi. Üle nende surnukehade tungisid kommunistid Tiflisi, kus algas kommunismi verine diktatuur.

Esimesed, kes põgenesid Gruusiast, need olid „rahuarmastajad” juhid. Vabariigi valit-suse liikmed lahkusid Gruusiast 17. märtsil 1921. a. Neil õnnestus pääseda Pariisi, kus seni asuvad.

Kuid ei lahkunud kodumaale truuks jäänud sõjavägi ühes oma juhtidega — ohvitseridega. Mägedes organiseeriti partisani-salgad ja algas partisanisõda, mis kestis 1924. aastani. Sää-rane partisanisõda, täis ootamatuid ja hoogsaid kallaletunge, demoraliseeris punaväge, närvides ta närve ja nõrgestades tahtejõudu. Eriti kuu-us oma hulljulgete retkete poolest oli kolonel Kakutsa Čolokašvili. Gruusia endised ohvitser-rid asutasid pörandaaluse organisatsiooni „Gru-siinlaste sõjaline liit”, mille eesmärgiks oli ko-dumaa vabastamine Vene enamlastest. Kuid 1923. a. see organisatsioon paljastati Tiflisis GPU poolt, ta liikmed vangistati ja lasti maha kindralid Abhasi, Androni-kašvili ja Tsulukitse ning nendega ühes 20 kõrgemat sõjaväelast. Nende peale oli gru-siinlastel ainukene lootus, kuid seegi lootus hä-vis. Ühenduses selle sündmusega jälle algasid Gruusias oma tegevust punased terroristid.

Rahva kannatus katkes ning 27. augustil 1924. a. algas Gruusias mäss, millest võtsid osa

ka Põhja-Kaukasuse mägilased: tšerkessid, tšečentsid, lesgiinid ja teised. Mäss kestis um-bes pool aastat ja ta suruti N.-Vene poolt veri-selt maha.

Kuid võimata on orjastada täielikult vaba rahvast. Nagu N.-Vene ajalehtedest paistab, kehtavad kogu aeg Kaukasuses kokkupõrked kommunistide ja üksikute mäestikuhoimude vahel. Kas säärestest üksikuist sõjaretketest kasu, see on iseküsimus.

Gruusia valitsus, mida tunnustasid 1920. a. Euroopa ja Ameerika suurriigid, asub praegusel ajal Prantsusmaal. Gruusiinlasi-emigrante asub suuremal arvul Prantsusmaal, Poolas, Itaalias, Saksamaal ja Ameerikas. Lahkudes 1921. a. oma kodumaalt, Gruusia valitsus võttis kaasa ümber 100 sõjakooli kasvandiku ja nooremaid ohvitseri, et võimaldada neile välismaal sõja-lise hariduse jätkamist. Nendest teenivad praegusel ajal tegevvaes ohvitseridena Poolas umbes 65 ja Prantsusmaal umbes 15 ohvitseri. Osa neid on omanud sõjaakadeemilise hariduse.

Gruusiinlastel, kes nüüd on paisatud laiali mööda maailma, on kindel usk kord jälle võita Gruusiale iseseisvuse ja ühendada kõik Kauka-suse vabariigid ühise föderatiivse lipu alla.

Rahvas, kes on olnud enam kui 2500 aastat iseseisev, kellel oli oma kultuur ja ajalugu, rahvas, kes kümnete aastasadade vältel on niisu-tanud oma verega kodumaa mulda, kaitstes oma vabadust Aasia metsikumate rahvaste ja Vene sissetungijate eest — see rahvas peaks kord võitma tagasi oma iseseisvuse.

Mälestusi minu noorsõduri päevilt.

Reamees A. Siller,

Esmaspäeva hommik. Imelik rahunus kipitseb südame all. Täna siis algab! Pi-herdan veel viimast korda oma soojas voo-dis, — ei tea, millal siia jälle ükskord saab tagasi? Seljakile olles, lasen mõtted veel kord ringi käia, — ega ma nüüd ometi mi-dagi maha unusta! Jõuan parajasti oma söögiportsjoni juurde, mis ühe Rotermanni leiva ja poole seakintsu näol on ilusti kasti põhja pakitud, kui pilk kella peale näitab, et oleks juba aeg üles tõusta. Peagi on riided seljas, jumalagajätmine seljataga ja nüüd kõnnin juba, kast käeotsas, kogu-miskohta. Väeosadesse jaotus, ülesrivistu-mine ja äraminek väeosas läks nii ruttu, et ei saanud arugi, kui olin juba kasarmu uksest sees. Mõtlesin, et nüüd saab uued riided ja algavad õppused, kuid — ei mi-dagi sellesarnast. See päev läks niisama ümbervaadates mööda. Riided saime teisel päeval ja alles kolmandal algasid õppused. Kuni sinnamaani oli aga sada imet sündi-nud juba.

Kõigepealt paistis silma üks isevärki mees, kellel oli sinine lint käe ümber ja padrunitasku vööl. Temal oli kaasas veel üks sõber ka padrunitaskuga, kuid ilma lindita. Et viimane minu vastu juba esi-mesel päeval eriliselt lahke ja vastutulelik oli, siis sain ma temaga kohe sõbraks. Öösi kella ühe paiku ärkan järsku mingi-suguse sumina peale üles ja näen — minu uus sõber seisab püssiga ühe sinise lindiga mehe ees ja ise näost valge kui kriit! Tei-ses tundsin selle ohvitseri ära, kes meid lõuna ajal rühmadesse jaotas, seega siis pidi ta olema kindlasti üks tähtsam üle-mus. Nii heatahtlik ja heasüdamlik kui ta oli päeval, nii kuri ja tige paistis ta olema öösi, sest — mingisuguse eksituse pärast lubas tema minu uue sõbra kohe vee ja leiva peale saata. Ja ometi seisis mu uus sõber nii ilusti ja sirgelt ta ees! See esi-mese öö vahejuht võttis mult paar tundi aega järeloomõtlemiseks enne, kui jäin uuesti magama. Hommikul üles ärgates oli kau-

nis kurb tunne, sest pidi ju mu vaene sõber täna ära minema! Tema käest järgi küsides selgus, et ta minu unefe olevat niivõrt kaasa tundnud, et ka ise jäänud magama ning üles ärgates ei suutnud korralikult ülemusele vastu astuda. Kuna aga korrapidaja abi, kelleks ta oli, pidi kogu aeg olema üleval. Sellest siis kõik see jant sündiski.

See esimese öö vahejuht tegi mind esimesest päevast peale ettevaatlikuks. Aga, õigust öelda, seda ettevaatust esialgu, vähemalt esimeste päevade jooksul, meil tarvis polnudki. Noor on kaitsevää korruga harjumata ja temale andestatakse nii mõndagi, mida reamehele süüks pannakse. Varsti olid aga juba esimesed päevad läbi ja siis hakkasime sõjaväelist korda täiel määral ka enda nahal tundma. Juba voodite ülestegemine pani nii mõnegi mehe käed tööle ja pea huugama. Kui seda enim keegi kuulnud pole, kuidas üks ülestehitud voodi välja näeb, siis võib ta selles suhtes ükskõik missuguse allohvitseri poole pöörata ja usun, et igaüks neist võib anda siin talle küllalt seletusi. Ka voodite joendamine oleks üks keerukas asi, kui ilmas poleks nõõri! Samasugune lugu on ka tekkidega.

Kui ma oleks aga teadnud seda, et oma ilusat rasvast seasinki ei tohi mujal hoida, kui ainult kõhus, kus see ei määri kapi riiulite paberit, siis poleks mul ka juhtunud seda äpardust, et pidin sellest neli neljandikku viskama solgi tünni! Ja milleks seda sinki kaasa võttagi, kui süüa antakse küllalt.

Varsti õppisin tundma ka neid kuulsaid karistusi. See algas järgmiselt. Toetasin kord üheks silmapilguks oma väsinud liikmeid voodi serva najale, kui järsku kuulen naabri jaoülema käsku isiklikkude kastide ja kappide järelvaatuseks. Rahuldustundega rinnus, kuna ma seadsin oma just eelmisel õhtul korda, vaatan seda revideermise toimingut pealt. Järsku kuulen enda seljataga piksetaolist kärgatust. Esimese hirmuga olen vait kui sokk. Siis aga hakkab seal pikse seest eraldama üksikuid oma rühmavanema sõnu, mis olid juhitud täpsalt just minu elamise ja olemise kohta seal voodi serval. Seekord pääsesin küll veel terve nahaga, aga paar päeva hiljem istusin siiski juba pigis — mõne tolmukübeme eest!

Pärast säärast eelmängu jõudsime esimeste õppuste juurde. Alul oli õppus püsita. Selle eest sai aga käsa ja jalgu vibu-

tatud nõnda, et kõrval asuval naabril oli lõuaalune sinine ja eesmisel kannad verised. „Kätt“ ja „jalga“, need olid sõnad, millega härrad allohvitserid meid sel ajal hommikuti tervitasid ja õhtuti magama saatsid. Pole siis sugugi imestada, kui see jalavibutamine mõnele nii verre läks, et ta ka ööseti magades ei saanud olla rahul.

Kui jalgade ja käte vibutamine hakkas enam-vähem minema, algas raskema võtte õppimine — tervitus! Tänaval kõndides pannes tähele seda tseremoniid, jääb mulje, nagu ei võiks midagi lihtsamat ilmas üldse olla. Löö ainult käsi kõrva äärde ja ongi läbi. Milliste nõksudega on aga see seotud, seda ei või uneski aimata.

Kuna ma siamaani ainult ohvitseridest, rühmavanemast ja jaoülematest juttu olen teinud, siis seda ainult seepärast, et lugejat kohe mitte ära hirmutada! Meil on aga veel üks ülemus. See on — see on meie „armas ja hea“ veltveebli härra. Selgema pildisaamiseks on kõige parem, kui ma selle härraga lähen nüüd paar nädalat tagasi — meie esimeste kasarmu jõudmise päevade juurde. Juba siis, kui kõigi teiste ülemate suhtes veel täielik segadus valitses, oli meil kõigil selge, et see neljapaclamees üks hoopis erinev maasikas teiste hulgas on. Häda sellele, kes ei mõistnud temale küllalt sõjamehelikult esineda. See mees võis siis vabaajast ja linnalubadest ainult und näha. Aga ega meil teistelgi alguses linna saamine nii lihtsalt läinudki. Tuleb meelde üks väike jutustus väiksest poisist, kes läks hambavalu pärast veltveebli käest luba küsima hambaarsti juurde minekuks. Sarnaselt käis nii mõnegi käsi, kes ennast oli pannud linnamineku jaoks tip-top riide. Kuid kui tuli veltveebli käest loa küsimine, siis nähes seda üksikasjalikku teadmiste kontrollimist, auras sabast ilusti oma vana riiete juurde tagasi. Jah — ega kerge pole meil kellelgi! Ka minul oleks see esimene esinemine võinud lõppeda kurba tagajärgedega. Oma esinemise laulusalmi olin juba ilusti ja ilma vigadeta vüristanud maha ning linnaluba käes teen ümberpöörde, kui järsku terve kompani pistab laginal naerma. Juba nägin oma ilusat linnaluba veltveebli paberikorvis, sest olin ju selle ümberpöördega rikkunud ära terve oma ilusa esinemise. Uuesti ümberpöördes näen aga veltveebli näol — loe ja imesta — naeratust! Ja siis kuulen nagu läbi une järgmisi sõnu: „Kust kohalt olete õppinud ära selle Taani sõjaväe pöörde?“ Tuli välja, et mina olin saanud hakkama

oma ähmis ja segaduses ühe kaunis kesk-pärase meie sõbra Taani riigi sõjaväe pöördega. Muidugi ei olnud ma siis vastusega just mitte suu peale kukkunud ja — esimene linnaluba jäi siiski kätte!

Peagi tuli aeg, mil anti ka püss kätte. See tõi aga kaasa suure puhastuse ning riiete seest õliplekkide väljaküürimise, see olgu öeldud nii muuseas. Varsti peale püssi kätteandmist tuli jälle midagi! Loendus oli parajasti lõppenud ja kõik poisid ootasid, mil veltveebel laseb rivist. Veltveebel võtab aga kõige suurema rahuga taskust välja stopperi ja alles siis poisid rivotult „vilistab“. Nüüd algas ilma pike-ma jututa voodi teki alla minek. Ja, kuna esimese 30-ne sekundi jooksul ikka veel ühtegi teki all polnud, pidime teise vile järgi, kiiruse peale, jälle juba püssidega rivis olema. Nii käis see korda neli, kuni viimaks esimene poiss 1 min. 10 sek. rivisse sai.

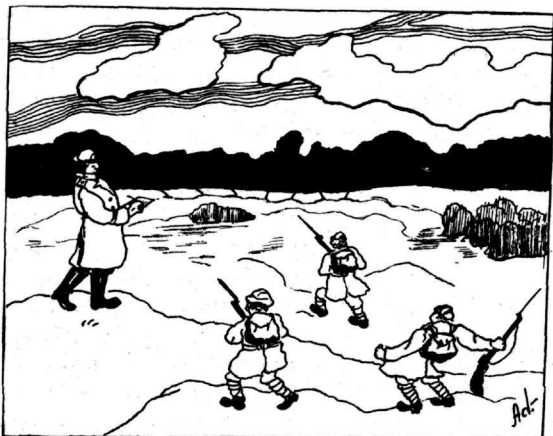
Mõned päevad pärast seda „voodidrilli“ puhkab terve kompani oma päevatöö väsimust. Mina viibin parajasti ilusates unelmates paradiisi väravate juures ja läbi lukuaugu püüan inglite mängu pealt vaadata, kui korraga üks maailmatu hele vile minult kõik inglid kus seda ja teist pühib! Nende asemel seisab aga meie tuttav veltveebli härra keset kompani ruumi, kes alati oma traditsioonide kohaselt meiega ikka vähe pikemalt juttu ajas, nüüd vaid hüüab

üheainsa kompani ülema poolt antud sala-sõna — „häire“! Seda kibinat ja kabinat, mis selle järgi sündis! Kuid siiski, eelmised voodidrillid olid poistele ses suhtes juba annud teatava vilumuse ja peagi oli terve kompani vahekoridoris rivis. Nii siis kasulikuks osutus see voodidrill küll! Aga kuidas!? Kõik just täpsalt nõnda, nagu me seda eelmistel õhtutel olime harjutanud. Et aga häire juurde ka palitu, padrunitask ja gaasitorbik kuuluvad, tuli meil alles siis meelde, kui terve kompani ülesrivistumise peale vaatamata, veltveebel stopperil ikka aega edasi loeb.

Välisõppustega koos käisid ka siseõppused klassinurgas. Seal ei jatkunud üksi kuulamisest, vaid igaüks pidi juba iseseisvalt õppima ka oma mõtteid ja arvamisi sõnades väljendama. Kuna see teatavasti esialgu raskusi sünnitas, siis pärastpoole harjus ka nii mõnigi, kes ehk esialgu sõnagi suust välja ei saanud, oma mõtteid täiesti selgesti, arusaadavalt ja kokkuvõtlikult sõnadesse paigutama.

Kuna ilmas midagi igavesti ei kesta, nii hakkas ka ükskord meie ilus noorte-aeg lõpule jõudma. Enne aga, kui see jõudis päriselt lõppeda, tuli sinna veel üks väike number vahele — katsed! Ehk see meil küll juba teada oli, et enam-vähem kõigil reamehe kirjad kantseleis järjekorda on ootamas, siiski panid nii mõnedki härrade kaptenite ja leitnantide küsimused palju-

Momente X diviisi talistelt taktikalistelt õppustelt.

Vahekohtunik: „Rms. Binde, te olete surnud, laske seliti maha — ja jookske siis kohe kõõgi juurde ja ütlege, et kõõk edasi liiguks!“

Rms. Binde: „Just nii, härra kapten, olen surnud ja jooksen kõõgi juurde.“ — Iseeneses: „Ilus on surra lahingus ... saab varem supiportsjoni kätte.“

Vahekohtunik: „Kas 2. kompaniga ühendus on?“

„Just nii, härra kapten!“

„Paluge kompani ülem telefoni juure.“

„Ei saa kutsuda, telefon ei tööta.“

„No, kuramus, te' ju ütlesite, et ühendus on?“

„Just nii, härra kapten, ühendus on, aga aparaat on rikkes!“

delgi pea üsna tublisti huugama! Minul läks asi veelgi hullemini, — gaasimaski üks terav äär tuletas mulle meelde, kuidas seda riistapuud pähe mitte ei tule panna, kui sa oma peanaha terve tahad hoida! Aga selle „haava“ peale vaatamata, sain ka mina oma reamehe nõobid kätte!

Nüüd, mil ma olen jõudnud oma mälestustega lõpuni, tahaksin üht väikest pilku tagasi heita meie Eesti kasvava noorsoo vaadetele nooreaja ja kaitseväe teenimise peale üldse.

Eesti noorsoo üheks tähtsamaks hingeluliseks puuduseks võiks nimetada tema passiivsust sõjaväelise kasvatuse vastu. Põialde maharaiumise ja silmade väljatorkimise ajajärgust, mida nii mitmedki meie esiisadest veneajal on tarvitanud sõjaväest kõrvalehoidmise „kaitsevahendina“, oleme meie nüüd küll juba jõudnud mööda, kuid siiski seisab meist veel kaugel see siht, millele iga vabariiklikult mõtleva kodaniku süda peaks tuksuma. Pole kaugeltki veel kadunud igasugused väärid eelarvamused meie sõjaväelise kasvatuse ja seal valitseva korra vastu.

Üle poole meie kasvavat noosruugu näeb ikka veel mingit kupjataolist tonti, kes igasuguste karistuste ja sõimudega nende elu püüavad seal põrguks teha. Ja mis kõige hullem, — neid jutte ja neid vaateid jagavad rahva sekka laiali just need, keda rahvas kõige rohkem usub, — nooreja reamehe põlve läbiteinud sõdurid. Ma ei mõtle siinjuures sugugi igasuguseid meie riiki õõnestada püüdvaid agitaatoreid ega teisa, kes sihilikult meie riigi ja rahvale kahju püüavad teha. Hulga rohkem teevad

ehk meile kahju need, kes seda mitte sihilikult ei tee, — need on meie kõikide sugulased, tuttavad ja sõbrad, kellel on sundaeg juba seljataga. Nemad võivad kõige paremad rahvusaate pooldajad, kõige tulisemad isamaa kaitsjad olla, võivad ehk, kui tarvis, ka vabatahtlikult kodumaa eest enda elu anda, kuid — siiski on nad meile kahjulikud! Ja seda just oma mälestuste avaldustega sundaja teenimise üle. Kui palju raskust, kui palju piina, kui palju narrimist ja „nöökamisi“ seal tunda sai, — sellest ohkab sulle peaaegu iga teine vabakssaanud ajateenija. Ja missuguse õhkkonna need hoiged Eesti rahva hingeellu istutavad, see on meile vist kõigile selge. 15 aastat oleme meie iseseisvad olnud kümned tuhanded on meil selle aja sees kaitseväeteenistusest läbi käinud, kuid — sajadtuhanded teavad ainult kaitseväeteenistuse raskusi ja karistusi. Oleks viimane aeg sarnaste väärjutustustele ja seletustele piir panna, enne kui see vaade juba täiesti meie rahva hingeellu on istutatud. Sest on ju kaitseväeteenistus täismehel lõppudelõpuks ikkagi tühi asi ning iga korraliku riigikodaniku kohus. Ainult mõnele memmepojale võib ta hirmu peale ajada. Selleks ka see minu väikene kirjutus. Püüdsin siin täiesti erapooletult selle kõige tähtsama perioodi — nooreaja — kohta sõna võtta ja selgitada, kuivõrt need üldrahva arvamised, kaitseväeteenistuse raskustest ja mahavisatud ajast põhjendatud on. Teggin seda võimalikult üksikasjalises järjekorras, niipalju kui seda ajakirja ruum lubas.

Teie nägite siin nii mõndagi, mis ehk esimesel pilgul tõesti halb ja ülekohtune teile paistab olevat. Kuid vähekene, ainult vähekene järgi mõeldes, peaks iga arusaaja kodanik otsusele jõudma, et teisiti sõjaväelist korda ja dissipliini ülevalpidada kõigile, niihästi selle üksiku sõdurile kui terve Eesti riigile, kahjulik on. Võtame näiteks neid kurikuulsaid nõudeid sisekorra alal! Kui igaüks võiks oma vabal ajal voodites aeleda, igal pool suitsetada, kus ta tahab, igale poole prahti maha ajada, tolmu puhastamise ja ruumide koristamise täna Jumala hooleks jätta, — missugused näeksid siis meie eluruumid kasarmutes välja? Rääkimata tolmu läbi tekkinud orgaanilistest riketest, mõjub üks koristamata ja korrast äraolev tuba ka hingeliselt inimese peale halvasti ja sellega kasvataks aegsasti noore hingesse, ajal, mil ta just iseäranis vastuvõtlik on kõigile õpetustele, laiskuse ja

„Härra leitnant, mis need mehed seal eemal teevad?“

„Ründavad, härra kolonel!“

„Aga kus joondumine, joondumine — võtke kohe tagasi, — las ründavad uuesti! Niimoodi on vaenlasel raske neid tabada!“

lohakuse idud. Mis puutub rivi ja lahing-õppuste kohta, siis vaevalt meie noored suudame siin vanade vilunud sõjateadlaste poolt läbiproovitud ja ettekirjutatud võtete ja juhtude kohta nõu anda. Lõpuks veel paar sõna sellest kuulsaks saanud sõdurite sõimamisest ülemate ja vanemate poolt. Esiteks on see tugevasti liialdatud ja teiseks peaks iga arusaaja kodanik mõistma, et need üksikud kärgatused iseenesest mingiks patuteoks ei ole, eriti veel kui nad on öeldud rohkem harjumusest kui vihast. Ja — on ju olemas ka tarku patte, nagu rumalaid voorusigi. Mõni sõdur õpib tõesti oma kohused sel teel hulga paremini kätte, kui ta — 10% õpetust ja — 90% pragamist saab!

Ametlik osa.

Kaitseministri käsukiri
nr. 79 — 1933. a.

Vabariigi Ohvitseride Keskkogu korraline üldkoosolek pidada ära 29. aprillil s. a. kell 1100 keskkogu ruumes järgmise päevakorraga:

- 1) Koosoleku juhataja ja protokollkirjutaja valimine.
- 2) Ohvitseride Keskkogu 1932. a. aruande läbivaatamine ja kinnitamine.
- 3) Ohvitseride Keskkogu 1933. a. eelarve läbivaatamine ja kinnitamine.
- 4) Ohvitseride Keskkogu kodukorra § 4 muutmine.
- 5) Vabariigi ohvitseridekogude tagavara väe ohvitseride sektsiooni kodukorra vastuvõtmine.
- 6) Vabariigi Ohvitseride Keskkogu abiandmise kapitali kodukorra vastuvõtmine.
- 7) Valimised põhikirja järgi.
- 8) Läbirääkimised.

Õiendus: Vabariigi ohvitseridekogude põhikirja § 92 (RT 112 — 1927) ja lj. nr. 159.

A. Tõnisson,
kindralmajor,
Kaitseminister.

Kaitseministri käsukiri
nr. 93 — 1933. a.

Vabadusesõja muuseumi kogude täiendamiseks vajatakse veel rohkesti igasugu varustust, mis tarvitusel olnud Vabadusesõjas, või mis tüübilt vastab sellele varustusele, mida Vabadusesõjas tarvitati meie või vaenlase vägedelt.

Käsin Varustusvalitsusel ja väeosadel alati teadustada Vabadusesõja muuseumile juhtudest, kus mainitud esemeid kõlbmatuks muutumise ehk tüübi vananemise tõttu müüa, hävitada või teiseks otstarbeks ümber teha kavatsetakse, et

neid soovitaval korral võiks paigutada muuseumi.

Muuseum vajab täiendust eranditult igast varustuseliigist, olgu see relva-, tehniline-, sanitaar- või riidevarustus.

A. Tõnisson,
kindralmajor,
Kaitseminister.

Kaitseministri ringkiri.

1. diviisi ülemale, 2. diviisi ülemale, 3. diviisi ülemale, Kv. üh. õppeasutiste ülemale, Merejõudude juhatajale, Ohukaitse ülemale, Kaitseliidu ülemale, Piirivalvevalitsuse ülemale.

Vabadusesõja muuseum asutati juba Vabadusesõja ajal, kuid toleaja sündmuste keerises ei olnud aega süstemaatilise korjandustöö toimetamiseks, mille tõttu esemete arv muuseumis pole kaugeltki nii suur, kui ta tõepoolest olema peaks.

Silmas pidades muuseumi suurt kasvatuslikku ja ajaloolist tähtsust nii kaasaegsetele kui tulevastele põlvetele, väärib muuseum täiel määral pidevat edasiarendamist ja täiendamist, eriti seetõttu, et muuseumi kogude seas on praegu rohkesti suure ajaloolise väärtusega väljapanekuid alusvaraks.

Suur osa puuduvaid esemeid, mis vajalikud üldise tervikulise pildi saamiseks Vabadusesõjast, annavad kaitsevæeosad ja -laod. Kuid seejuures on muuseumil veel möödapääsematult vajalikud mitmesugused isikuliste mälestustega seotud asjad, mida vabadussõjalased ja kaasaegsed seni on hoidnud ainult eneste päralt. Inimelu on muutuv ja ajaline, mispärast esemed, millel muuseumis oleks ajalooline ja kasvatuslik väärtus, võivad minna jäädavalt kaotsi. Seepärast, meie ajaloo suursündmuse, Vabadusesõja, säilitamise eesmärgil, on hädatarvilik, et kõik niisugused mälestuse esemed ühes nende kohta käivate kirjalikkude seletustega ja võimaluse korral ka omaniku pildiga koondatakse muuseumi. Kõiksugused ajaloolise väärtusega esemed tuleb lugeda rahva varaks ja seepärast oleks ekslik neid hoida isikliku mälestusena.

Niisugusteks esemeteks võiksid olla: vaenlaselt võetud või temalt maha jäetud relvad, lipud, laskemoona osad, mundrid või mundri osad, tunnismärgid, dokumendid, pildid, tarbeasjad j. n. e. Samuti esemed, millel ühendus meie lahingutegevusega Vabadusesõjas, nagu sõjas tarvitatud relvad, varustuse osad, sõjas valmistatud tarbeasjad j. n. e. Säilitamise väärt on tuhandes asjad, millel pealiskaudsel vaatamisel polegi suuremat tähtsust, kuid mis muuseumis süstemaatilise korvastustöö tagajärjel saab oma kindla koha üldise tervikulise pildi loomisel.

Muuseum haarab peale Vabadusesõja ka 1917. a. revolutsiooni ja 1918. a. okupatsiooni ajajärgud. Seepärast on muuseumile sama väärtuslikud esemed, millel otsene või kaudne ühendus nende ajajärgudega.

Esemete kogumisega ei või enam viivitada. Meie kohus on ajaloo asitõendused paigutada nendele määratud paika. Keegi ei tohi pidada oma mälestusesemeid liig tühisteks muuseumi kogude laiendamiseks. Kõik, kel midagi olemas, saatku see muuseumi ja kogugu ise ümbruskonnas, tehes sellega väärtuslikku kaastööd.

A. Tõnisson,
kindralmajor,
Kaitseminister.

J. Tõrvand,
kindralmajor,
Kaitsevægede staabi ülem.

Esemeid võetakse vastu Vabadusesõja muuseumis, Tallinnas, Vene tän. 5, igal äripäeval k. 9—17 ja pühapäeval k. 11—14. Esemed või nende kogud ühes annetajate nimedega on kavatsatud avaldada „Sõduris”. Huvitavamate kogudest ja nende omanikest võimalust mööda valmistatakse pildid.

Sõjakirjandust.

PRANTSUSMAA.

LA REVUE D'INFANTERIE
nr. 484 (42. aastakäik).
Jaanuar 1933.

Võitleja märkmik. (Paul Tuffrau, Carnet d'un combattant.) Sõjajutud, kangelastegude kirjeldused, on sageli alaväärtuslik kirjanduslik toodang. Jutustajatest, kel olid sõjas suured elamused, on paljud vähem kunstnikud kui seda vajaks neilt läbielatud sündmuse literatuurne jäädvustamine. Suurem osa kangelastegude kirjeldajaist on sõda näinud eemalt (arstid, tagala tegelased) ja seepärast lihtsalt fantaaseerivad, valetavad, naeruväärivad tegeliku sõduri rõõmsid ja muresid. Paul Tuffrau märkmiku autorina on leidnud tunnustamist ka sõjajuttude vastaste poolt ja seda seepärast, et autor lahinguohvitserina on ühtlasi suur kunstnik, oskab näha ja kirjeldada lahingut ning selle tegelasi. Ajakirja kaesolevas numbris toodud jutustistest — „Öine töö” (ettevalmistusetööd Douaumonti tagasivõtmiseks, okt. 1916), „Vangist põgenik”, „Koloneli surm” ja teisi näivad ka meile põhjamaalasilolevat tõetruud pildid võimalikest sündmusist, seepärast vääriks kasutamist lugemismaterjalina neile, kes tunnevad huvi sõja tõeliku palge vastu.

Jalaväe allohvitserkonna ettevalmistusest alalisvääs. (Pataljoniüleml Favatier.) Jalaväe rikastamine sõjatehnikaga toob kaasa nõudmise, et allohvitserkond peaks selle arenguga sammu. Allohvitserid, kui instruktorigid relvade tundmises, samuti tegelikud täitjad väikeste üksuste juhtimises, ei olevat veel jõudnud tõusta tarvilisele kõrgusele. Eriti olevat nõrgad noored allohvitserid kui õpetajad-instruktorigid noorte (noorsõdurite) õpetamisel. Allohvitseride kutseline arendamine tulevat võtta tõsiselt päevakorda ja see pidavat sündima väeosa piirides vilunud ohvitseride juhtimisel. Õpetamisega ei tulevat rutata. Piisavat 2—3 tundi nädalas. Teoreetilised näpunäited koos tegeliku töö praksisega andvat kõige paremaid tagajärgi. Kõige tähtsam on, et allohvitserkond ise hakkaks tundma tarvidust enese arendamiseks ja et väeosades osataks seda õhutada ja rahuldada.

Rk kaugetulest. (Patül G. Paillé.) Rk-lt jalaväe eeskiri nõuab tuld, mis oleks üheaegselt „väga tihe, täppis ja kauge”. Kokkukõlastada kõike kolme nõudmist ei ole nii kerge. Kaugetuli nõudvat erilist tehnikat, mis raskesti teostatav sõjas: olevat vaja eriti täpsaid relvi, valitud laskemoona, häid laskureid ja vastavat maastikku. Autor kalkulasioonidega näitab, et rk normaalingimustes ei suuda anda rohkem kui kk, s. o. ta mõjuvtuli ei ulata

samuti kaugemale kui 1200 m. Milleks siis jalaväele 3—4 korda kaalult raskem rk, kui ta tule efektiivsus on võrdne kk omale? Autorile vastatakse toimetuse poolt: Rk toimetuse arvates on asendamatu jalaväe relv. Ta suudab anda kaugetuld, mis on tihe ja täppis. Rk võimaldab luua tule sügavuse. Kaugetuleks tuleb raskeid kuulipildujaid tarvitada teatud märgi vastu selliselt suurel arvul, et tuli osutub tarviliselt tihedaks ja täpsaks. Vastav relvade, laskemoona ja laskurite (resp. juhtide) valik ja ettevalmistus on siin nõutav.

XI jalaväebrigaad Leernes-Anderlues'i lahingus, 22. aug. 1914. (Patül Thierry D'Argenlieu.) Prantsuse 5. armee (kindral Lanrezac) opereeris Sambre jõe piirkonnas. Kindral Sordet'i ratsakorpus teotses veel põhjapool seda jõge. XI jalaväebrigaad saadetakse ratsakorpus abistama. Brigaadi kuuluvatele 24. ja 28. jalaväerügementidele saab osaks edukalt võidelda pea terve jooksul kolme saksa diviisi vastu. Lahingute ajal seda ei teatud. See selgub alles nüüd rahuajal Reichsarchivi andmetel. Artikkel on meeldiv lihtsa käsitlemise poolest ja mitmeti õpetlik. Näeme kuis kohtamislahingu olukorras valitseb selgusetus mõlemate poolte laagris, kuis tõelised kangelased (prantsuse 24. ja 28. jalaväerü.), täites rasket ülesannet pea 6-kordses ülekaalus vastase vastu, seda ise ei märkagi, kalduvad koguni (osalt ka naabrite mõjul) oma teeneid alahindama. Näeme kuis tubli, moraalselt kõrge jalavägi ilma teiste väelike toetuseta (suurtükiväe divisjon oli küll juurde antud, kuid ei suutnud tarviduse puhul tulega toetada jalaväge, sest koostööd rahuajal oli nõutud vähe) on lahinguvälja tõelik kuninganna. Õnnetus on väeosale sattuda lahinguraskustes võõra väekoondise käsutusse, eriti kui rahuajal on väekoondiste vahel valitsenud võistluse — teistest parem tahta olemise — vaim: alahindamine, mahategemine, on möödapääsematu. See lahing kriipsutab alla morali tähtsust. Ta näitab kuis patriootne rahvas kütab palavaks võitlejate hinge, teeb sõjaväelased võimeliseks kandma füüsilisi raskusi (uneta ööd, palavus, puudulik varustamine), mis normaaloludes ületamatu. Tsiteerime mõned read: ... „Raske rännak suure kuumuse all teostus põhjasuunas, Belgiasse. Sõdureid koheldi entusiastlikult rahvalt kui päästjaid. Nende püssiraudade suudmed olid dekoreeritud roosidega. See oli tõelik võidukaik...”

Sõjakirjanduse ülevaade ja bibliograafia.

Ke.

BELGIA.

BULLETIN BELGE DES SCIENCES
MILITAIRES.

Veebruar 1933. a.

1. Kol. van Ergoo. Taandumise kaitse ja kinnipidamise lahing („Action retardatrice“). Artikkel järgneb. — 2. Kapt. Mannan. 1914.—1918. a. sõja ajalugu vene rindel. Galitsia lahing augustis 1914. a. Artiklil on järg. — 3. Kol.-ltn. Bonha. Jalaväerügement lahingueelpostide rünnakul. Konkreetne taktikaline ülesanne ühes lahendusega. — 4. Kol.-ltn. Nonnou. Maapealne vaatlus suurte

kiväes. Vastavate belgia eeskirja paragrahvide („Réglement sur l'emploi tactique de l'Artillerie“) selgitamine. — 5. Aktuaalne suurtükiväe kasutamise meetod saksa sõjaväes. Kolonel Bruchmüllerilt koostatud raamatu: „Suurtükivägi pealetungil positsioonisõjas („L'Artillerie dans l'Offensive en Guerre de Position“) refereerimine. — 6. Bibliograafia ülevaade.

BULLETIN BELGE DES SCIENCES MILITAIRES.

Märts 1933. a.

1. Kaptén Vusterfeld. Lehekülgi Belgia sõjaväe ajaloo 1914.—1918. a. sõja vältusel. Retk Andrinopoli kaeviku vallutamiseks 28. okt. 1917. a. — 2. Kol. van Egroo. Taandumise kaitse ja kinnipidamise lahing. Belgia ja saksa doktriinide selgitamine vastavate lahingueeskirjade järgi. Väidete tõestamiseks tuuakse näiteid Maailmasõjast. — 3. Major Sottiaux. Jala väerügement lahingueelpostide rünnakul. Selgitatakse suurtükiväe tegevust selle ülesande täitmisel — konkreetse taktikalise ülesande abil. — 4. Kapt.-major Leseul. Üksikasju väljaõppe korraldamise kohta laskurikompanis. Artiklil on järg. — 5. 1914.—1918. a. sõja ajalugu vene rindel. Galitsia lahing augustis 1914. a. Artiklil on järg. — 6. Relvas-tuse piiramise ja vähendamise konverents. Ülevaade konverentsi otsustest keemiliste, bakterioloogiliste ja tulekahju sünnitavate võitlusvahendite asjus. — 7. Käsi raamat jalaväelase ettevalmistamiseks. II osa — kergekuulipilduri ettevalmistus. Lühikene kokkuvõte sellest raamatust. — 8. Bibliograafilise ülevaade.

SAKSAMAA.

MILITÄR-WOCHENBLATT Nr. 3 — 1932/1933.

Nr. 3. Peale muude artiklite on huvitav ära märkida ühenduses sündmustega Kauges Idas kirjutist „Ameerika-Jaapani sõja väljavaated“.

Admiral Bristol ütles 1950. aastal: „Jaapan ei saa sõda viia Ameerika vetesse, aga kui Ameerika ei saa teda viia Jaapani vetesse, on ta sõja kaotanud.“

Ameerika kõvendab tugevasti oma tööstust ja sõjavarustust Vaikse ookeani ääres.

Ameerika sõjavägi on rahu ajal 438,354 meest suur, Jaapani oma 232,394 meest. Esimesel sõja-aastal tahab Ameerika luua 6 armeed, kokku 3—3½ miljonit meest, mis ei valmistata talle suuremat raskust. Jaapan aga suudab kogu oma maa tugeva pingutuse varal tõsta oma väe 2—2½ miljoni mehe peale. Mehhaniseerimise ja motoriseerimise võimaluste poolest seisab Ameerika kaugel ees, kuna ta omab 80% maailma automobiilist ja vastava tööstuse. Tema keemiatööstus seisab ka heal järjel. Yperiiti võib ta valmistada kuus kuud pärast sõja algust 1000 tonni päevas, kuna Saksamaa tootles seda kogu sõja kestes 9000 tonni.

Ameerika ning Jaapani laevastiku vahetamine Londoni kokkuleppe järgi 5:3. 1931. a. oli

Ameerikal 431 laeva 1.251.840 tonniga ja Jaapanil 243 laeva 840.984 tonniga. 1936. a. on Ameerikal 1.151.950 t. ning Jaapanil 721.870 t. Ohujõud on arvuliselt peaaegu ühesugused, ainult õhulaevu on Ameerikal 10 ja Jaapanil 2, Sõja korral aga seisab Ameerika lennukite valmistamise võimaluses Jaapanist kaugel ees ning võib ehitada 5000 aeroplaani kuus. Jaapanil ei ole endal alumiiniumi, kautshukki ega bensiini.

Sõda algaks suurte mere- ja õhuvõitlustega, otsustataks aga Aasia mandril. Mandshuuria ja Mongoolia saavad kõiki Jaapani ja Ameerika ning Vene sõja koledusi tunda. Kuid ka Jaapan ise ei jää õhürünnakust gaasi varal puutumata. Veriseimad lahingud tulevad Filipiinidel, Formoosal, Kuriilidel ja Sahalinis. Ameerika pea-operatsiooniliinid on: San-Franzisko — Havai — Filipiinid ja teine: Aleudid — Kamtshatka — Kuriilid. Teine liin on lühem ja vähem Jaapani allveelaevule kättesaadav, kuigi esimene liin jääb peasuunaks.

Jõuallikate võrdlus:

	Ameerikas.	Jaapanis.
Elanikke	123.000.000	64.500.000
Terase toodang t.	56.400.000	2.300.000
Valurava toodang t.	42.600.000	1.200.000
Süte toodang t.	608.000.000	3.500.000
Maaõli	160.000.000	300.000

Ameerika jõuallikad on siis palju suuremad Jaapani omast. Kuid sõja puhul pääsevad mõjule ka muud tegurid ja on võimalik ka teiste riigi, näiteks Inglismaa vahelesegamine.

Samas numbris seletatakse artiklis „Armeed ja literaat“, et saksa literaadid on alati, nii enne kui ka peale sõda suhtunud saksa sõjaväesse halvaks panevalt. „Literaat“ ei tähenda nii palju elukutset kui psühholoogilist iseloomustust. Nii võib literaate leida igas elukutses, aga peamiselt ikkagi kirjanduses, vähemal määral kunstis, teaduses ja politikas. Kirjanduses ei kujuta literaadid mitte rahulikku normaalinimesi ja kasulikke töölisi üldsuse jaoks, vaid pea alati problemaatilisi iseloomu, kes hoolimatult elust läbi lähevad, ainult oma suurt „mina“ tunnustades.

Literaadid on nõrgad ja jõuetud iseloomu, kellel on igatsus võimu ja valitsuse järgi. Oma kirjanduslikes kujudes toovad nad esile isikuid, kelleks nad ise tahaksid olla. Sõja ajal, kui tuleb võimalus tegutsemiseks, jäävad literaadid harilikult vait, et peale sõda seda enam viha avaldada sõjaväe vastu. Nad leiavad, et nad on liiga suured ja õilsad kangelastegudeks sõjas ja järeldavad sellest, et on suur eksitus, kui aastatuhandet läbi on austatud sõjakangelasi, selle asemel, et ausalt tunnustada, et nad sõna kangelasina on liiga nõrgad ja jõuetud tõsiselt kangelastegudeks.

Literaadidel puudub isamaa või oma rassi suuruse idee, ilma milleta ei olnud võimalikud kangelasteod sõjas.

On küsitav, kas on õige, et kaitseväge raamatukogudes leidub raamatuid, mis käsitlevad halvaks panevalt vana armeed ja tema kangelasvõitlusi, mida nende autorid ei ole kunagi mõistnud.

Väeosade ratsahüppesporti turniiride korraldamisest kõneledes arutatakse küsimust, kuidas on kõige parem korraldada ratsaspordis avalikke hüppevõitlusi, nii et neist saaksid kaitsevälased edukalt osa võtta oma hobustega, mis alaliselt teenistuses

viibivad ning ei saa seepärast eritreeningurühpespordis. On harilikuks nähteks, et eriliselt treeneritud hobused võtavad kõik võiduvõimalused kaitsevaelasilt, kes ei jõua sarnaseid hobuseid pidada. On siiski kasulik, et kaitsevaelased võtaksid osa avalikest võistlustest erainimestega ja ei piirduks vaid kaitsevaelasile määratud võistlusiga. Kuna kaitsevæes on kõigis spordialades maksev põhimõte, et tähtsam on saavutada kõrge üldtase kui üksikuid tipp-saavutusi, siis tuleks korraldada võistlusvõimalusi ka teenistushobuseile.

Sport.

Taliperiood Võru-Petseri garnisonis.

Möödunud talvel pandi erilist rõhku suusatamisele. Kõik kehaliskasvatuse tunnid esimese lumetulekuga asendati suusatamisega.

Käesoleval aastal 11. veebruaril avati Võrus, Taarakasarmute juures rügemendile avar liuväli (130 m pikk ja 45 m lai). Rügemendi liuvälja kasutasid tasuta kaitsevæelased ja nende poolt kutsutud külalised. Nädalas kaks korda mängis liuväljal garnisoni orkester.

Liuvälja avamine Taarakasarmute juures andis tõulke rügemendi jääpallimeeskonna ellukutsumiseks. Rügement lõi omale jääpallimeeskonna. Kavatus oli korraldada jääpallivõistlusi pataljonide vahel, samuti kiirusutamise võistlusi, kuid varajane kevad tõmbas sellest kriipsu läbi ning võistlused jäid pidamata. Rügement muretses käesoleval talvel jääpallimeeskonna varustise, nagu: kepid, pallid, väravad j. n. e. Taliperioodil ettenähtud võistlustest viidi läbi:

18. veebruaril Võru ümbruses 10 km „A“ klassile Võru ja Petseri garnisonidele.

I kohale tuli v. a. o. Lembit Kõva, aeg 43:08,2, auhinna: jalaga hõbepeeker, 7/III.

II kohale tuli v. a. o. Alfred Massa, aeg 43:51,2, auhinna — žilet, 7/II.

III kohale tuli veltv. Filipp Luiv, aeg 44:02,1, auhinna — tasku-elektirilamp, 7/II.

Võistlusest võtsid osa: 7. jal. rüg. II pataljonist — 10, III pataljonist — 10, I pataljonist — 10, 8. üks. jal. pataljonist — 8. Kokku 38.

Garnisonid omandasid punkte: I pataljon — 158 punkti, II pataljon — 244 punkti, III pataljon — 259 punkti, 8. üks. pat. — 80 punkti.

19. veebruaril Võru ümbruses peeti 20 km suusavõistlused „A“ klassile Võru-Petseri garnisonidele.

Kohtadele tulid:

I koht v. a. o. Alfred Massa, aeg 1:28:03, auh. hõbepeeker, 7/II.

II koht veltv. Filipp Luiv, aeg 1:28:08, auh. žilet, 7/II.

III koht n. a. o. Eduard Terna, aeg 1:28:10, auh. taskuelektirilamp, 7/I.

Võistlusest võtsid osa: 7. jal. rüg. I pataljonist — 10, II pataljonist — 10, III pataljonist — 10, 8. üks. jal. pat. — 5. Kokku 35.

Garnisonid omandasid punkte: 7. jal. rüg. I pataljon — 384 punkti, II pataljon — 702 punkti, III pataljon — 678 punkti, 8. üks. jal. pataljon — 123 punkti.

Parimale pataljonile suusatamises 7. jalaväerügemendis pami esimest korda käesoleval

aastal välja 7. jalaväerügemendi ülem rändauhinna „Suusatajakuju“, mida tuleb kaitsta viis aastat vaheldamisi või kolm aastat järjest, selle rändauhinna omandas esimest korda II pataljon 739 punktiga.

Tähendatud perioodil pidas 7. jal. rügemendi I pataljoni üleajat. kogu omavahelised suusatamisvõistlused Petseris 23. veebruaril 10 km raskel murdmaastikul.

Kohtadele tulid:

I koht n. a. o. Eduard Terna, aeg 51:34, auhind 5 krooni väärtuses.

II koht n. a. o. Voldemar Kirbits, aeg 55:45, auhind — diplom.

III koht n. a. o. Heinrich Ardon, aeg 61:28, auhind — diplom.

10 km „B“ klassile — üleajateenijatele, raskel murdmaastikul:

I koht n. a. o. Vladimir Smirnov, aeg 59:53, auhind 3 kr. väärtuses.

II koht n. a. o. Elmar Jakobson, aeg 60:18, auhind — diplom.

5 km „C“ klassile — üleajateenijatele raskel murdmaastikul:

I koht n. a. o. Johannes Virro, aeg 23:39, auhind 2 krooni väärtuses.

II koht n. a. o. Sergei Sakala, aeg 25:13, auhind — diplom.

Võistlusest võtsid osa 12 üleajateenijat.

26. veebruaril korraldas Petseris I pataljoni üleajat. kogu omavahelised võistlused koguliikmetele mäesuusatamises üldklassis.

Kavas oli — mäest allasõit, põikhüpped, pidursõidud, pöörded ja takistussõidud. Tähendatud alades seni kaitsevæes üldse võisteldud ei ole, ning seega olid need esimesed. Petseri ümbrus, kus on mäginne maastik, annab selleks erilisi võimalusi, et arendada ja levitada mäesuusatamist, milline meil Eestis ja kaitsevæes on võrdlemisi noor ala suusatamises.

Kohtadele tulid:

I koht n. a. o. Vladimir Smirnov, 45,5 punkti, auh. 5 krooni väärtuses.

II koht v. a. o. Johannes Suhanov, 42,4 punkti, auh. 2½ krooni väärtuses.

III koht n. a. o. Eduard Terna, 32,7 punkti, auh. 1½ krooni väärtuses.

Võistlusest võtsid osa 8 üleajateenijat.

26. veebruaril peeti Võrus, Võru-Petseri garnisonide vahelised käsipallivõistlused. Mõlemad mängud nii võrk- kui korvpallis võitis Võru garnisoni meeskond. Võrkpallis tagajärg: 2:1 ja korvpallis 38:30.

11. märtsil peeti Võru ümbruses esimest korda 7. jal. rüg. üleajat. kogu poolt koguliikmetele omavahelised võistlused suusatamises 10 km murdmaastikul.

„A“ klassis tulid kohtadele:

I koht n. a. o. Lembit Kõva, aeg 55:53,6, auh. 5½ krooni väärtuses.

II koht n. a. o. Artur Pilv, aeg 55:58,8, auh. 4½ krooni väärtuses.

III koht v. a. o. Alfred Massa, aeg 56:52,5, auh 5 krooni väärtuses.

„B“ klassis:

I koht v. a. o. Johannes Suharov, aeg 59:15,8, auh. 5 krooni väärtuses.

II koht n. a. o. Vladimir Smirnov, aeg 1:01:20,6, auh. 4 kr. väärtuses.

III koht v. a. o. Ernst Pähn, aeg 1:01:30,4, auh. 3 kr. väärtuses.

„C“ klassis:

I koht n. a. o. Al-der Tauts, aeg 1:06:23,4, auh. 4 kr. väärtuses.

II koht n. a. o. Johannes Virro, aeg 1:06:33,8, auh. 3 kr. väärtuses.

III koht n. a. o. Voldemar Hütt, aeg 1:09:48,0, auh. 2 kr. väärtuses.

10 km võistlusest võtsid osa 33 üleajateenijat. Pärast kontrollides võistlusmaa pikkust, tuli ilmsiks, et maa pikkus oli 600 m üle 10 km.

12. märtsil korraldas sama kogu oma liikmetele 25 km murdmaasuusatamisvõistlused.

„A“ klassis tulid kohtadele:

I koht v. a. o. Alfred Massa, aeg 2:21:58,2, auh. 6½ kr. väärtuses.

II koht veltv. Filipp Luiv, aeg 2:21:58,3, auh. 5½ kr. väärtuses.

III koht n. a. o. August Kirbits, aeg 2:22:35,4, auh. 4½ krooni väärtuses.

„B“ klassis 25 km:

I koht v. a. o. Harald Näkk, aeg 2:37:06,0, auh. 5½ kr. väärtuses.

II koht v. a. o. Alfred Zernik, aeg 2:42:02,0, auh. 4½ kr. väärtuses.

III koht v. a. o. Ernst Pähn, aeg 2:53:22,0, auh. 3½ kr. väärtuses.

„C“ klassis 25 km:

I koht n. a. o. Al-der Tauts, aeg 2:47:13,4, auh. 4½ kr. väärtuses.

II koht n. a. o. Voldemar Hütt, aeg 2:48:40,8, auh. 3½ kr. väärtuses.

III koht v. a. o. August Tamm — 3:03:50,2, auh. 2½ kr. väärtuses.

Võistlusest võtsid osa 18 üleajateenijat.

Ilmastik võistluseks oli äärmiselt halb, temperatuur +5° C, mis ka tunduvalt mõjus tagajärgedele.

18. märtsil peeti Petseris Võru-Petseri garnisonide vahelised käsipalli võistlused võrk- ja korvpallis.

Võru garnison võitis võrkpallis Petseri garnisoni, tagajärjega 2:1 ja kaotas Petserile korvpallis 24:25. K. L.

Tõtt ja nalja.

Jaotlem: „Noor Pehka, mitu paari saapaid on sõduril?”

Pehka: „Kaks paari, härra kapral!”

Jaotl.: „Millest..?”

Pehka: „Nahast, härra kapral!”

Jaotl.: „Teie olite eraelus vist professor, sest

Te ei oska ühelegi küsimusele vastata. — Millest üks paar on I komplekti ja teine paar II komplekti saapad!”

Male.

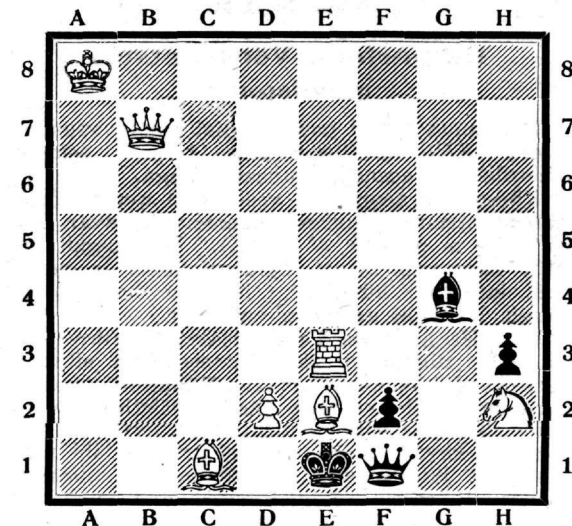
Toimetaja A. Burmeister.

Kirjade aadress: Tallinn, Luise t. 8, krt. 3.

Ülesanne.

Kokkuseadnud B. Valcher.

Mustad.

Valged.

Valged: Ka8, Lb7, Ve3, Oc1 ja e2, Rh2, Ed2. Mustad: Ke1, Lf1, Og4, Ef2 ja h3.

Valged algavad ja annavad matt kahe käigu.

*

H. Rincki lõpumängu (vt. „Sõdur“ nr. 11/12) lahendus.

Seis: Valged — Ka6, Oa7, Ec6. Mustad — Ka3, Va1. 1. Oa7—c5+, Ka3—a4, 2. c6—c7, Vb1—b8, 3. c7:b8 saab ratsamehe j.n.e.

Õieti lahendanud res.-lipnik Rudolf Toelts (Narva).

SISUSTIK: Ed. Laaman: Inglise sõjaline abi Eestile. — Kolonel E. Sternbeck: Tõsise snipingu eeldustest. — Ho: Meie riikliku julgeoleku alused. — Kol. A. Traksmann: Mõnda sõjamängust. — Kaitseväge väljaõppe alalt: a) N. Rg.: Mõni sõna suurtükiväe väljaõppest. b) -u.: Lahingumasinate koostöö õppustest jalaväega. — Lt. A. Nõmm: Helgi-kõlamõõtmine. — Major J. Ostrat: Vabadusesõja tildmonument, — Arcturus: Majandusliku omaabi korraldamine. — Kuidas on arenenud Läti sõjaväe majandusühisus. — Kaitseväge elu. — Öhu- ja gaasikaitse alalt. — Sõjatehnika alalt. — Sõjaväelisi teateid välisriigist. — Haridusmeelelahustuslikust tegevusest väeosades. — O. J.: Gruusia, ja tema vabadusevõitlused. — Reamees A. Siller: Mälestusi minu noorsõduri päevilt. — Ametlik osa. Sõjakirjandust. — Sport.

Vastutav toimetaja kol.-leitn. V. KÜLAOTS.
Kõnetr. Kaitseväge nr. 40.

Tegev toimetaja kol.-leitn. A. LAATS.
Kõnetr. Kaitseväge nr. 163.

Väljaandja: „Sõdur“ Tallinn, Toomkooli 7.
Toimetus ja talitus:

Toompeal, Toomkooli tän. nr. 7.
Kõnetr. Kaitseväge nr. 163.

„SÕDURIT“ TELLIMISE HIND: Aastas 6 kr. — poolaastas 3 kr. — veerandaastas 1 kr. 50 snt.

G. LILIENTHAL

Jaani tän. 6. Tallinnas.

Suurimas valikus:

jakid, pulloverid, sukad, sokid,
käekotid, rahataskud, portfelligid,
pudukaubad ja kohvrid.

Moestlänitud villased jakid
soodsate hindadega.

Café Heinmann

PIKK TÄN. 11. TELEFON 432-46.

Iga päev segaeeskavaga

KONTSERT-ÖHTUD.

Algus kell 9 õhtul

ESINEVAD PARIMAD ARTISTID.

Kesknädalal, laupäeval ja pühapäeval
segaeeskavaga

TANTSUÖHTUD

Jazzi saatel. Algus kell 9 õhtul.

Pühapäeviti perekondlik pärastlõunakohv.
Ettekanded parimate jõudude poolt.
Hinnad kõrgendamata. Sissepääs vaba.

Kaunid kingitused

PÜHADEKS JA
MÄLESTUSPÄEVADEKS on

Ed. Taska

ALGUPÄRASED,
KAUNISTATUD
NAHATÖÖD JA
KUNSTKÖITED
SÕJAVÄELASTELE
HINNAALANDUS

ADDRESS: TALLINN,
RÜÜTLI TÄN. 32. TEL. 443-58

SUUREM JA MOODSAM VALMIS- RIIETEÄRI JA -TÖÖSTUS EESTIS KAUBAMAJA

A T E

Tallinn, Harju t. 37
(„Kuld Lõvi“ vastas)
Osakond Pärnus, k-m.
„Lion“, Jänesselja 5-a

DAAMIDE ja HÄRRADE ÜLI- RIIDED * KALEVIKAUBAD ERA- ja VORMIRIETEKS

Daamide, härrade üliriiete ja vormi-
riiete TÖÖKOJAD vilunud
meisteri R. PAAKSPUU juhatusel

Tellimiste vastuvõtmine

Laos valmis: golf-ülikon-
nad, brigepüksid (khaki-
diagonaal- ja hallid ratsa-
püksid) Elegantsed lõiked,
vilunud meistri juhatusel

HINNAD ODAVAD
TEENIMINE KORRALIK

Kaitseväelastele grupitellimised hinna-
alandusega ja soodsate maksutingi-
mustega * Nõudke hinnakirju

ATE Harju 37

Ed. Vildtag

KOLONIAALKAUPLUS

TALLINN, Väike Karja 9. Tel. 451-67

Äris saadaval suures valikus kõiki
koloniaalkaupu, paberosse, tu-
bakaid, veine, likööre, napse jne.

**Alati saadaval värsked
SAKU ÕLU JA MÕDU**

Müük suurel ja väikesel arvil. Sõjaväe-
lastele minu ärist teatud hinnaalandus

Eesti kummitööstuse o.ü.

„PÕHJALA“

JUHATUS JA LADU:

Tallinn, Pikk 33, telef. 443-12.

VALMISTAB KÕIKSUGU

kummitarbeid ja kummi-
jalanõusid — kalosse, boti-
kuid, suvi- ja spordikingi.

PÜUSÄRGIÄRI JA
MATUSETALITUS

A. MELDORF

TALLINN

V. Tartu maantee 1

Telefon 463-33, 460-02

Müügil alaliselt:

Puusärke (puust
ja metallist), riste,
pärgi, hauaedu,
hauakaste j. n. e.

Ilustamine kõikide soovide kohaselt.
Antakse juhatusi. Vanemaid kogemusi
oma alal.

Rlaline side välismaa
matusetal.büroodega.

Surnute matmise kor-
raldus kõigis riikides.

Üle Tallinna suurim valik

KONSERVE

ERITI KAITSEVÄELASTELE:

**HANEPRAAD KAPSAGA
KANAPOEG PRAETUD
BORSH, SUPP
KASSELI RIPSPER**

AUTOSÕITUDEL, JAHIL JA LAAGRIS
SOOJENDATE KARPI AINULT 15—20 MINU-
TIT JA ÜLIMAITSEV TOIT ON VALMIS

V. Demin

Viru tänav 1 Telefon 455-04

Auru-värvimine, keemiline puhastus, kiirpressimine, plisseerimine ja dekateerimine

HOFF-MAN'S METHOD

Apteegi tän. 1. Telefon 430-10.

Niguliste tän. 6. Telefon 436-77.

O s a k o n n a d : Tartus, Rütli t. 11, Promenadi t. 4. — Pärnus, Vilmsi t. 12.

Värvitakse, puhastatakse ja pressitakse kõiksugu siidi-, plüüsh-, sammeti-, villaseid- ja puuvillaseid riideid. Töö vilunud eriteadlaste juhatusel. Hinnad odavad. Mugavad oote-ruumid ülikonna kohalpressimiseks 15 minuti jooksul.

K. A. Rütman & Ko.

Tallinn, Jaani tän. 9.

Kontori telefon 466-72.

LADU: Kalda tän. 24.

Tel. 456-93.

ALATI SUUR LADU

**keemia-
kaupadest.**

Esindus ja ladu:

Tartus: Aia tän. 26, tel. 10-25.

„ELDRO“

TALLINN, LAI 1

TELEFON 450-29

Suur väljavalik
elektritarbeist.

Soome hõõglampide

„AIRAM“
ainuesindus.

Lampide põlemiskestvus 1500 tundi tagatud.

JALGRATTAD,
TRIKRAUAD,
LOKIKÄÄRID,
AMPLID,
ARMATUURID,
RAADIO-
APARAADID.

TASKUKELLAD, KÄEKELLAD, STOPPERID, CHRONOGRAPHID, AHIHINNAD:

Karikad, peekrid hõbedast ja alpakkast. KRISTALL peenema lihviaga.
LAUAHÕBEDAT suures valikus odavate hindadega.

O.-ü. I. RUBIN Tallinnas, Viru t. 17. Telef. 447-36.

Asutatud 1880. a.

**Naha-, jalanõude- ja
hobuseriistade kauplus**

Nikolai Bôstrov

Tallinn, Veneturg 1.

(Narva maantee poolel)

Kõnetraat 313-13.

Nahakaupu:

Tallanahku „Grünvald-Union“ tehaste suurmüügi hindadega. Saabaste pealls- ja voodrinahku. Pastlanahku koorega pargitud, igas soovitatavas paksuses. Hobuseriistu ja oma valmistatud rihtu parimast „Grünvaldi“ raagnahast. Sadulsepa ja kingsepatarbeid. Kalameeste kummi- ja nahksaapaid. Kalosse ja botikuid. Viitsaapaid meestele, naistele ja lastele. A.-S. „Globus-Union“ jalanõusid tehase suurmüügi hindadega.

Müük suurel ja väikesel arvul.

PLEKITÖÖSTUS G. LINHOLM

TALLINN,
VANA-KALAMAJA 32
TEL. 439-93

Valmistab igasugu plekk-artikleid
ning teeb kõiksugu väljastantsimistöid
nii trükitud kui ka valgest plekist.

KIRJAÜMBRIKU- JA PABERI
ÜMBERTÖÖTAMISE TÖÖSTUS

O-Ü.

RAF. HAARLA

TALLINNAS, TINA 9. TEL. 302-56.

Valmistab ja müüb :

kirjaümbrikke rikkalikus valikus,
kirjablokke, postpaberit,
krepp-paberit 40 värvis j. n. e.

Ostes nõudke ainult märgiga

tuntud headuses paberikaupu.

UUDIS!

UUDIS!

GAASBETON-KIVID

Selle asemel, et ehitada maju puust,
ehitage nad

Gaasbetoon-kivest

— on odavam kui puu, kuiv ja soe.
Ehitusel pole vaja eriteadmisi. Eriti
kohane ühe- ja kahekordsete elu-
hoonete ehitamiseks.

Teateid annab ja kive müüb

INSENER

M. ARRONET

Tallinn, Kinga tän. 1, 5-dal korral.
Telefon 434-17.

KÄSMU LAEVA OMANIKUD

Korrespondent reeder kapten O. TIIDEMANN

Kaubavedu oma aurikute, mootorlaevade ja purjekatega Eesti, Soome,
Daani j. n. e. sadamate ning Inglismaa ja kontinendi sadamate vahel.

Uus tän. 3,
TALLINN.

Telegr.-aadress :
„Merimees“.

Telef. 450-82.
450-56.

P. BORNHOLDT & Ko.

Tallinn, Suur Brokumägi 10.

Telegr.-aadress: „BORNHOLT“. Telefon 442-56, 442-58.

Laevamaaklerid, laeva- ja kinnitusagentuurid, avariikomissarid ja süte-import

Rootsi – Ameerika liini esindus.

Peakontor: Riias. Osakonnad: Liepaja ja Ventspils.

A.-S.

„EESTI-AGA“

JUHATUS:

Vene tän. 11-a. Tel. 441-33.

TEHASED:

Põhja tän. 5, Miinisadam.
Telef. 438-96.

ERIALA:

Hapniku ja atsetileengaasi valmistamine ja kõikide nende gaasidega seotud seadete ja aparaatide müük, nagu: sveisimise aparaadid ja materjalid, tuletornide, vedurite j. n. e. valgustuse seaded.

Rootsi karbiit,

mark „Ljunga Stjärn“ igasugustes tükides laos alati saadaval.

METALLIDE SVEISIMISE KOOL.

Julius Pöld

TALLINN, Vaksali pulestee nr. 16

Puuhoovi telefon 434-22

Korteri telefon 430-83

Müüa suurel ja väikesel arvul

küttepuid

igat seltsi. Alati täismööd.
Kättetoimetamine sünnib vastavalt ostja soovile autode või hobustega.

Müüa igasugu

ehitusmaterjali:

prusse, latte, laudu j. n. e.

Palkisi saetakse ka ehitajate soovi järel.

Litograafia

J. Männik & G. Linholm

Tallinn, Vana-Kalamaja nr. 32. Telefon 439-93.

Valmistab värvilisi trükitoide, nagu: etikette, plakaate j. n. e.

ESIMENE EESTI KUNSTSARVEVABRIK

O. KERSON & Ko

TALLINN

TULIKA TÄN. 7

TELEFONID: 431-44, 431-51

**A/S TALLINNA LIIMI &
KUNSTVÄETISE TEHAS**

END. TOFER

TALLINN

KADAKA TEE 4

TELEF. 435-31

VALMISTAB

KÕRGEVÄÄRTUSLIKKU

● KONDILIIMI

● NAHALIIMI

● KONDIJAHU

**LOOMALUBI
P₂O₅ — 34%**

● KONDIJAHU

PÖLLURAMM

Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri o.ü.

Asutatud 1857. a.

Ketrusvärtmaid 500.000
Kangrutelgi 4.000

Valmistatakse:

**puuvillarliet igatseltsi,
pleekimata, pleegitud
ja värvitud lõnga,
sukalõnga ja vatti.**

VABRIK:

**Kreenholm, Narva
kaudu.**

VALITSUS:

**Tallinn, Pikk tän. 68.
Telefon 426-63.**

Nõudke elegant daamide ning tugevaid meesterahva ja laste

jalanõusid
„FLAMINGO“
mehaanilisest tööstusest.

Müügil igal pool paremates ärides ja selle oma ärides ning ladudes:

Tallinnas: „FLAMINGO“ Viru t. 6. Tel. 436-15. „FLAMINGO“ Vanaturukael 3.
„PRAAK“ Õllepruuli t. 2. Tel. 460-56.
„BUFFALO“ Harju t. 5. Tel. 444-04.
„SALAMANDER“ Harju tän. 26.
Tel. 439-86.

Pärnus: „FLAMINGO“ Rüütli 29. Tel. 2-16.
„FLAMINGO“ Jänesselja 5-a.

Viljandis: „FLAMINGO“ Tartu tän. 7.

Narvas: „FLAMINGO“ Suur tän. 20.
„FLAMINGO“ Posti tän. 69.

Valgas: „FLAMINGO“ Kesk t. 23. Tel. 55.

Petseris: „FLAMINGO“ Turuplats 10.

Tõrvas: J. BERENSTRAUCH Tartu tän.

VABRIK JA LADU:

„FLAMINGO“ Tallinnas, Õllepruuli tän. nr. 2. Telefon 462-24.

JUHATUS:

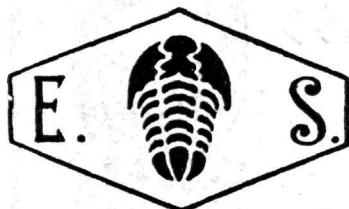
Tallinna Manufaktuur ja Kaubanduse A.-S. Kinga t. 6-8. Tel. 426-56.

JALAKESED TANTSIVAD
KUI KINGAD HÄSTI ISTUVAD

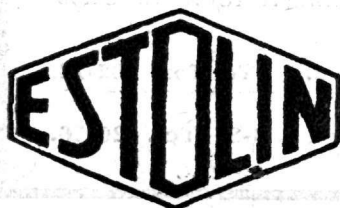
ETA

EESTI KIVIÕLI A/Ü

JUHATUS JA MÜÜGIKESKUS: Tallinn,
Vene tän. 7. Kõnetr. 464-50, 463-05 ja 465-56
TEHAS: Kiviõli jaam — Kõnetr. Sonda 15

- TEHASE SAADUSED:**
1. Parimas headuses **KÜTTEÕLI, IMMUTUSÕLI, KATUSETÕRV, FENOLAAT** ja muud saadused põlevkivist
  2. Kõrge kvaliteediga, segamata kodumaa avio- ja autobensiin „**ESTOLIN**“ ja denatureerimisbensiin „**ESTOL**“

Suurimat kiirust ja kokkuhoidu küttaeine kulus kindlustab igale autoomanikule, autojuhile ning mootorratturile ainult **SEGAMATA KODUMAA BENSIIN AINULT SELLE BENSIINIGA** on saavutatud kõik parimad Eesti auto- ja motorspordi võistlustagajärjed